

NOVOSTI HUBOČIJA

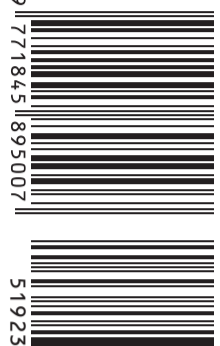
#1253

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 22. 12. 2023.
1,33€ / 10 kn / 100 din

9 771845 895007

51923

Mreža grabeža

Odredba kojom je reklamiranje ministarstava, agencija i državnih kompanija na radijima i televizijama izuzeto iz obaveze javne nabave iskorištena je za izvrđavanje javnog interesa, pljačku državnog novca, a potencijalno i evropskih fondova. Nije riječ samo o aferi čiji su akteri Lovrinčević i Filipović – cijeli sustav pogoduje korupciji i pacificiranju medija

str. 4-5, 7.

Plenkovićeви aduti

Bez obzira na to hoće li parlamentarni izbori biti u proljeće, na ljeto ili na pragu jeseni, već sad je jasno tko će biti centralne ličnosti HDZ-ove kampanje. Plenković, koji će biti nositelj liste u Prvoj izbornoj jedinici, ima još najviše dvije-tri nedoumice. Najvažnija je tko će zauzeti čelno mjesto na listi u Petoj izbornoj jedinici

Andrej Plenković, Tomo Medved i
Gordan Jandroković (Foto: Damir
Špehar/PIXSELL)

BEZ obzira na to hoće li parlamentarni izbori biti u proljeće, na ljeto ili na pragu jeseni, a premijer ANDREJ PLENKOVIĆ trenutno drži otvorenima sve opcije, već sad je jasno tko će biti centralne ličnosti HDZ-ove kampanje. Plenković,

koji će biti prvi na listi u Prvoj – zagrebačko-velikogoričkoj – izbornoj jedinici, ima još najviše dvije-tri nedoumice. Najvažnija je tko će zauzeti čelno mjesto na listi u Petoj izbornoj jedinici, koja obuhvaća županije Vukovarsko-srijemsku, Požeško-slavonsku i Brodsko-posavsku. Na prošlim

izborima, ta pozicija pripala je ZDRAVKU MARIČU, tadašnjem ministru financija, ali on je u međuvremenu napustio politiku. Hoće li prvi na listi biti ZVONKO MILAS, državni tajnik Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Hrvatske, ili sve aktivniji saborski zastupnik NIKOLA MAŽAR, koji se

pretvorio u jednog od gorljivijih branitelja Plenkovićevega lika i djela? Ili će TOMO MEDVED, ministar branitelja i potpredsjednik Vlade, biti poslan da se suprotstavi desnijima od HDZ-a u Petoj jedinici, što bi zahtijevalo novo rješenje za vrh liste u 'Medvedovoj', prostorno ogromnoj, Sed-

IMPRESSUM

Godina xxiv / Zagreb | petak, 22/12/2023

NOVOSTI
HOVOŠTA #1253

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš
IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal
Novosti), Petar Glodić,
Lujko Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac,
Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović,
Viktor Ivančić, Sinan

Gudžević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko
Bakotin (urednik Interna-
cionalne), Dragana Bošnjak,
Milan Cimeša, Zoran
Daskalović, Ivica Đikić,
Tena Erceg, Dragan
Grozđanić, Mirna Jasić Gašić,
Nenad Jovanović, Vladimir
Jurišić, Anja Kožul, Igor
Lasić, Branimira Lazarin,

Bojan Munjin, Tamara
Opačić, Ivana Perić, Boris
Postnikov, Srećko Pulig,
Hrvoje Šimičević i Nataša
Škaričić
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor
Stanišević & Damir Bralić,
Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNIČE
Luka Duplancić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb',
Zagreb
TIRAŽA 6000

Novosti su financirane
sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i
sredstvima Ureda za
ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

moj jedinici, u kojoj su Karlovačka županija, Lika, Banija, Gorski kotar i sjeverna Dalmacija?

Manje je važno hoće li na prvom mjestu liste za dijasporu biti ministar vanjskih poslova GORDAN GRLIĆ RADMAN ili saborska zastupnica ZDRAVKA BUŠIĆ, potpredsjednica HDZ-a, koja je predvodila listu na izborima u srpnju 2020. godine. Bitne uloge u kampanji imat će i ministrica kulture i medija NINA OBULJEN KORŽINEK te ministar rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike MARIN PILETIĆ, oboje ljudi od premijerovog povjerenja, ali oni neće biti prvi nego drugi na listama: Obuljen Koržinek u Prvoj izbornoj jedinici, Piletić u Petoj. HDZ-ovci o kojima pišemo pojavljuju se u nastavku teksta abecednim redom.

Ivan Anušić

Novi ministar obrane i potpredsjednik Vlade bit će prvi na listi u Četvrtoj izbornoj jedinici, ali očekivanja od njega veća su i šira od uspjeha u spomenutom okrugu. ANUŠIĆ bi trebao svojim autoritetom i ugledom u braniteljsko-desničarskoj populaciji doprinijeti efikasnosti HDZ-ove bitke s desnijima od HDZ-a i u drugoj slavonskoj izbornoj jedinici, ali i na razini cijele države, s obzirom

Ivan Anušić
(Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

na to da mu je povećana vidljivost i važnost imenovanjem na ministarsku i potpredsjedničku dužnost u Vladi. Plenković je nerado povjerio Anušiću ovu ulogu, jer su njihovi odnosi već dugo u hladnoj fazi. Natjerala ga je bojazan od osjetnog gubitka podrške u Slavoniji, gdje je ključna biračka baza Domovinskog pokreta i Hrvatskih suverenista. Uostalom, Anušićevo uključivanje u pregovore s prosvjednicima iz redova uzgajivača svinja rezultiralo je brzim okončanjem prosvjeda. Ministar obrane istovremeno vodi računa o tome da sačuva ljudski i politički integritet u odnosu na Plenkovića, a to zasad – na premijerovo tiho zgražanje – najočitije pokazuje uspostavljanjem skladnih odnosa s predsjednikom Republike ZORANOM MILANOVIĆEM.

Branko Bačić

Ministar prostornog uređenja, graditeljstva i državne imovine – usto, potpredsjednik Vlade i HDZ-a – znatno je ubrzao dinamiku poslijepotresne obnove na Baniji i u Zagrebu: zasluge nisu samo njegove, ali ne može se osporiti da je od imenovanja BRANKA BAČIĆA obnova ipak prestala biti najveća sramota hrvatske vlasti. Korčulanin Bačić, jedan od dvojice ili trojice politički najiskusnijih i najkompetentnijih ljudi u Plenkovićevom okruženju, predvodit će HDZ na izborima u Desetoj izbornoj jedinici, jednoj od dvije na području Dalmacije. Na prošlim izborima tu listu 'nosio' je ministar zdravstva VILI BEROŠ, rodom s Hvara,

Branko Bačić
(Foto: Nikola Čutuk/PIXSELL)

ali to je bilo vrijeme kad je premijer bio proglasio prvu pobjedu protiv Covida-19, i kad je Beroš spadao u najuži krug nacionalnih junaka. U međuvremenu se ispostavilo da je Beroš jedna od najslabijih karika u Plenkovićevoj ministarskoj ekipi, a katastrofalno hrvatsko nošenje s epidemijom, katastrofalno u svakom pogledu, više se ne spominje.

Davor Božinović

Ministar unutarnjih poslova i još jedan od potpredsjednika Vlade najvjerojatnije će predvoditi HDZ-ovu listu u Šestoj izbornoj jedinici, koju tvore zapadni dijelovi Zagreba, dijelovi Novog Zagreba i Zagrebačke županije. BOŽINOVIĆ je među onim Plenkovićevim bliskim suradnicima s najdužim stažem, mada već neko vrijeme nisu onako prisni kao što su bili: prije nego što je postao ministar bio je predstojnik Ureda predsjednika Vlade. U zasluge mu se ubraja ulazak Hrvatske u šengenski prostor prije godinu dana, a do tog cilja došlo se, između ostalog, zahvaljujući policijskoj okrutnosti i samovolji prema migrantima koji su pokušavali ilegalno prijeći hrvatsku granicu i domoći se neke od bogatih država europskog sjevera. Takav tretman migranata bio je u funkciji dokazivanja sposobnosti da se efikasno čuva vanjska granica Europske unije i predstavljao je državni posao najvišeg stupnja važnosti. Iz Božinovićeve i Plenkovićeve perspektive, neljudsko i protuzakonito postupanje policije prema migrantima bilo je mala cijena u odnosu na veličinu političkog uspjeha, uspjeha kojim se rečeni dvojac neće prestati hvaliti sve

Davor Božinović
(Foto: Davorin Višnjic/PIXSELL)

do izbora, usprkos tome što nepostojanje zajedničke EU-politike prema migracijama sve očitije nagrizava Schengen.

Oleg Butković

Ministar prometa, mora i infrastrukture te potpredsjednik Vlade i HDZ-a bit će na čelu liste u Osmoj izbornoj jedinici i lako je moguće da će polučiti dosad najbolji rezultat

za HDZ u toj jedinici otkako je višestranačja u Hrvatskoj: u županijama Primorsko-goranskoj i Istarskoj dogodile su se u prošle tri-četiri godine krupne infrastrukturne investicije, koje se povezuje s utjecajem OLEGA BUTKOVIĆA. Osim toga, Butković se ističe po tome što u osam ministarskih godina nije ozbiljnije kompromitiran korupcijskim aferama i što nije dospio na glas kao sasvim nedorastao dužnosti koja mu je povjerena, poput mnogih Plenkovićevih ministarskih odabira. Politički je oprezan i posvećen tome da ne učini pogrešan korak,

Oleg Butković
(Foto: Saša Miljević/PIXSELL)

da ne izgovori krivu riječ i da izbjegne konflikt. Uvjeren je u svoju političku mudrost i ima visoko mišljenje o svojim političkim dometima, ali manjak karizme i odlučnosti uvelike ga limitiraju.

Šime Erlić

Ministar regionalnog razvoja i fondova Europske unije u prednosti je pred ministrom pravosuđa i uprave IVANOM MALENICOM

Šime Erlić (Foto: Danis Kapetanović/PIXSELL)

kad je riječ o prvom mjestu na listi u Devetoj – dalmatinskoj – izbornoj jedinici, a prednost proizlazi, prije svega, iz položaja koji ERLIĆ zauzima otkako je premijer, prije godinu dana, bez objašnjenja smijenio NATAŠU TRAMIŠAK. Zadranin Erlić, naime, ministar je koji donosi dobre vijesti, odnosno spušta novac iz europskih fondova na lokalnu i regionalnu razinu te se u medijima pojavljuje isključivo u pozitivnom kontekstu. Pritom se, prema dosad pokazanom, radi o čovjeku koji se razumije u svoj posao i koji se suzdržava od izjašnjavanja o načelnim političkim i ideološkim pitanjima, osim kad ga se dovede u situaciju da ponavlja premijerove stavove.

Damir Habijan

Plenković i njegovi PR-savjetnici odavno su prepoznali spremnost i sposobnost dojučerašnjeg saborskog zastupnika iz Varaždina, i novog ministra gospodarstva i održivog razvoja, da hladnokrvno brani stranačke

Damir Habijan
(Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

interese bez obzira na stupanj obranljivosti stranačkih postupaka i poteza visokopozicioniranog članstva. U protekle tri godine nije bilo teme kompromitirajuće za HDZ i Vladu a da odvjetnik HABIJAN nije našao način da robotizirano i bez trzaja na licu iznese naučene teze posvađane sa zdravim razumom, teze koje se svode na bezgrešnost Andreja Plenkovića i na zavjereničku pokvarenost svih koji ne padaju ničice pred genijalnim premijerom. To rijetko umijeće kvalificiralo ga je za ministarski položaj, s tim da je pravi smisao tog imenovanja u dodatnoj javnoj promociji Habijana kojem je namijenjeno vodeće mjesto na listi u Trećoj izbornoj jedinici.

Gordan Jandroković

Predsjednik Sabora opet će biti prvi na HDZ-ovoj listi u Drugoj jedinici, odnosno u istočnim dijelovima Zagreba, dijelu Zagrebačke županije te Bjelovarsko-bilogorskoj županiji. Odnosi GORDANA JANDROKOVIĆA i Andreja Plenkovića već dugo nisu ništa više od korektnih: Jandroković ne pripada krugu premijerovih osoba od povjerenja, krugu u kojem se donose ključne odluke, a tome je tako jer se premijer vjerojatno ljutnuo kad je primijetio da predsjednik Sabora pokušava otresti sa sebe stigmopolitičke beskarakternosti, da nastoji izgraditi nešto samosvojniju poziciju na sceni, i da mu ambicije ne završavaju na dužnosti šefa parlamenta. Plenković, međutim, nema na raspolaganju mnogo boljih i iskusnijih od Jandrokovića, naročito kad je riječ o izbornim kampanjama i funkcioniranju stranačkog mehanizma u tim okolnostima. S druge strane, Jandroković će dati sve od sebe da se dokaže u kampanji i da njegova lista prođe što bolje, jer mu je to jedino jamstvo ostanka u državnom i političkom vrhu.

Tomo Medved

Ministar branitelja, potpredsjednik Vlade i zamjenik predsjednika HDZ-a Plenkovićev je povjerenik za veteransko-stradalničku populaciju. Funkcija Tome Medveda, umirovljenog ratnog generala, sastoji se isključivo u tome da drži uz HDZ sve one hrvatske građane kojima je Domovinski rat trajnije i dublje nego drugima obilježio život: zahvaljujući širenju materijalnih prava i discipliniranom posjećivanju ratnih obljetnica, Medved uglavnom i uspijeva u onome što mu je osnovni zadatak. Bio je vrlo neuspješan kao šef Stožera Civilne zaštite za sanaciju šteta od potresa, ali on je na taj položaj ionako bio postavljen samo da bi vlast ostavila lažni dojam ozbiljnosti. Sav Medvedov politički autoritet dolazi iz činjenica o njegovom ratnom i stradalničkom putu. ■

Paket za reket

Reklamiranje tijela javnih vlasti, ministarstava, agencija, državnih kompanija i drugih institucija izuzeto je iz obaveze javne nabave. Svi nadležni pojedinci u javnom sektoru imaju pravo odabira pojedinih medija – radija i televizija – po vlastitom ukusu, što otvara prostor za korupciju i reket neslućenih razmjera. I pogubno djeluje na novinarstvo

MARKO LJUBIĆ i MARIN VLAHOVIĆ, ‘novinarski’ protagonisti snimki razgovora u kojima se dogovara izvlačenje državnog novca u korist lokalne televizije Mreža TV, mjesecima su tokom ove godine u svojoj emisiji hvalili smijenjenog ministra gospodarstva DAVORA FILIPOVIĆA i njegovog posebnog savjetnika JURICU LOVRINČEVIĆA. U izmjeničnom tjednom ili dvotjednom terminu emisije ‘Kreatori istine’ koju su zajedno vodili naglašeno su štitili Filipovića i njegovog pobočnika od unutarnjih i vanjskih neprijatelja, na primjer od nedavno smijenjenog šefa Uprave HEP-a FRANE BARBARIĆA ili najmoćnijeg poduzetnika u državi PAVLA VUJNOVCA, Lovrinčevićevog bivšeg poslovnog partnera s kojim je danas u konfliktu. Urnebesno snishodljivim i ulizivačkim leksikom prikazivali su Filipovića takoreći kao spasitelja Hrvatske i jedinog istinskog borca protiv energetske mafije i općenito korupcije u hrvatskim institucijama.

Eskaletiralo je krajem siječnja 2023., kad je Ljubić ugostio Filipovića. Jedno od pitanja, inače standard u cijelom intervjuu, bilo je: ‘Vi ste bili vrhunski sportaš i znanstvenik. Nitko vas neće zvati na Harvard održati predavanje ako niste postigli izvrsnost u konkurenciji. Koliko može biti opasno za Plenkovića i HDZ – za vas osobno! – to što nemate dobru konkurenciju?’ Pod ‘konkurencijom’ Ljubić je, valja prevesti, mislio na ljude u HDZ-u i državnom aparatu koji mogu parirati Filipovićevoj genijalnosti. Kako takvih nema, u obilju nesposobnih, korumpiranih i jalnih Filipovićeve intelektualna nadmoć mogla bi ga doći glave. U istom intervjuu Ljubić ga je pitao kako je za posebnog savjetnika uspio dovesti Juricu Lovrinčevića, koji je također portretiran kao genijalan i ostvaren poduzetnik. Njemu to osobno ne treba, odgovorio je Filipović, i dodao kako je Lovrinčević svejedno došao u ministarstvo da bi radio za dobrobit hrvatskih ljudi i da bi svojoj djeci osigurao kvalitetne uvjete za život u našoj domovini. Mjesecima prije i poslije te emisije Ljubić i Vlahović su gotovo svakog tjedna biranim riječima promovirali Filipovića i Lovrinčevića.

Očigledno brifirani iznutra, prvi su primjerice ukazali na potencijalne zlouporabe državnog tajnika u Ministarstvu gospodarstva IVE MILATIĆA oko izdavanja energetske odobrenja privatnim kompanijama, pazeći pritom da naglase kako on nije igrač

svoga šefa, ministra Filipovića, nego premijera ANDREJA PLENKOVIĆA. Na isti način pratili su i druge afere s istim zaštitničkim refleksom prema ovom ministru. Kritike Filipovića u drugim medijima ovaj je ‘novinarski’ dvojac sustavno opisivao kao posebne operacije iza kojih stoje njihovi oglašivači, Barbarićev HEP i Vujnovčeve brojne kompanije.

Sve bi to bilo zabavno, smiješno, a u nekim trenucima i pohvalno – jer se malo gdje u medijima tako intenzivno kritizirao Vujnovac – da iza svega nije stajao državni novac. Prošloga tjedna u Nacionalu su objavljene informacije iz kojih proizlazi da je Lovrinčević iskorištavao svoj položaj za usmjeravanje oglašnih budžeta državnih

institucija upravo na Mrežu TV, s ciljem da ih podijeli s Vlahovićem i Ljubićem. Opisani sadržaj njihove emisije neosporno pokazuje najmanje jedan motiv za takve poteze Lovrinčevića i njegovog bivšeg šefa Filipovića: nepodnošljiva razina pozitivnog izvještavanja o njima i jednako proziran obračun s njihovim neprijateljima u javnom i privatnom sektoru. Nakon što su smijenjeni, Lovrinčević je negirao bilo kakvu upletenost u korupciju i pogodovanje, posebno naglašavajući da se nikad nije okoristio državnim parama. Filipović je dodao da ništa nije znao.

Osim motiva koji se jasno nameće iz analize emisije, Novosti su pomno iščitavale transkripte objavljene u Nacionalu kako bi utvrdile je li Lovrinčević govorio istinu

kad je najavljivao koruptivno usmjeravanje državnih sredstava u Mrežu TV, je li bio u poziciji da ostvari ono što je najavio i jesu li se njegove najave ostvarile.

U jednom od razgovora s Vlahovićem Lovrinčević se pohvalio da kontrolira oglašne budžete brojnih institucija pod paskom Ministarstva gospodarstva, ali i nekih drugih resora. Ključne su u trenutku njihovih dogovora bile dvije kampanje Fonda za zaštitu okoliša. Analiza komunikacije Lovrinčevića i Vlahovića pokazuje da su o Fondovu novcu razgovarali vjerojatno 20. studenog, prije nešto više od mjesec dana. Tijekom tog raz-

Genij poduzetništva –
Jurica Lovrinčević (Foto:
Davor Puklavec/PIXSELL)

govora Lovrinčević je najavio da će iz Fonda Mreži TV 'pustiti' dva reklamna spota. Radi lo se o kampanjama 'Kreni od sebe' i 'Kuća časti'. Premda je, po riječima Lovrinčevića, prvotni plan bio da će Fond uplatiti 60 tisuća eura Mreži, u tom je razgovoru dodao da je on osobno taj iznos povećao na 90 tisuća.

Iz Fonda za zaštitu okoliša otkrili su nam da je Lovrinčević bio izravno involviran u budžetiranje oglasnog prostora za Fond. 'Jurica Lovrinčević je bio posebni savjetnik ministra za strateško planiranje i medije te član Upravnog odbora Fonda. S obzirom na funkciju koju je obnašao bio je uključen u aktivnosti medijskog planiranja te je koordinirao kampanje koje je zajednički provodilo Ministarstvo i Fond', odgovorili su iz Fonda za zaštitu okoliša, službeno tako potvrđujući da je Lovrinčević bio u poziciji ostvariti ono što je obećao Vlahoviću.

Podaci koje su nam dostavili pokazuju i da je originalni budžet za financiranje kampanja na Mreži TV za 2023. godinu doista bio 60 tisuća eura. Narudžbenica iz Nacionala dokazuje da je on povećan na 90 tisuća, upravo onoliko koliko je u razgovoru s Vlahovićem Lovrinčević bio najavio. Iz troškovnika Fonda o kampanjama u medijima postaje jasno i da je 2023. godine Mreža TV bila jedina lokalna televizija u Hrvatskoj na kojoj su se oglašavali. Ostalo se odnosi na radijske postaje, tiskovine, portale i nacionalne televizije.

U istom razgovoru s Vlahovićem Lovrinčević se 20. studenog pohvalio i da će iste oglasne kampanje Fonda za zaštitu okoliša pustiti na tri televizije s nacionalnom koncesijom – Novoj TV, RTL-u i HRT-u. Tu je cijeloj priči dodana nova skandalozna dimenzija. Sugestija prema kojoj novac iz Fonda nije samo moneta za koruptivno potkusurivanje i kupovanje naklonosti u emisiji dvojice košara na lokalnoj TV postaji, nego i politički utjecaj na uređivačku politiku puno veće medijske platforme od Mreže TV. Lovrinčević je, naime, usputno obavijestio Vlahovića da će istu reklamnu kampanju iz Fonda 'sutra' prosljediti na Novu TV, s ciljem da se vrti za 'vrijeme utakmice'. I potom dodao da on 'ima neke dealove s Novom vezano uz podršku Davoru', misleći na smijenjenog ministra Filipovića. Iz toga proizlazi da najveća komercijalna televizija u Hrvatskoj u svom programu za državne pare, posredovane zlouporabom utjecaja, štiti člana hrvatske vlade. Do zaključenja teksta s Nove TV nisu odgovorili na naš upit da se očituju o Lovrinčevićevim izjavama. Utakmica koju Lovrinčević spominje, a bila je povod za slanje Fondovih oglasa na tu televiziju, jedino može biti ona koju je hrvatska nogometna reprezentacija igrala protiv Armenije. Prijenos je 21. studenog bio upravo na Novoj TV.

Od svih televizija u Hrvatskoj Fond za zaštitu okoliša službeno je u budžetu najviše namijenio Novoj TV. Za ovu i sljedeću godinu 120 tisuća eura, s tim da su im iz iste institucije već uplatili 60 tisuća za 2022., kad je Lovrinčević postao posebni savjetnik u Ministarstvu gospodarstva. Drugi je RTL, također spomenut u transkriptima: s ukupno 135 tisuća eura za prošlu godinu, pri čemu za ovu i narednu godinu planiraju prosljediti 75 tisuća. Za isto razdoblje za HRT je odvojeno 78 tisuća, odnosno 44 tisuće za ovu i 2024. godinu.

Fond se, ukratko, najviše oglašavao u medijima koje je Lovrinčević spomenuo. Plasman njihovih kampanja koje se spominju u transkriptima odvijao se prije mjesec dana, zbog čega novac još nije sjeo na njihove račune. Transakcija je zato odavno obavljena u slučaju agencije Hamag Bicro, koja također djeluje pod paskom Ministarstva gospodarstva. U izjavi za Nacional, Vlahović je otkrio Lovrinčevićevu najavu da će novac iz te agencije biti uplaćen 1. lipnja

Smijenjeni ministar gospodarstva
Davor Filipović (Foto: Matija Habljak/PIXSELL)

2023. Sredstva namijenjena Ljubiću i Vlahoviću doista su uplaćena, ali ih je, tvrdi on, u cijelosti zadržao direktor Mreže TV SAŠA ENGLER, koji je prošli tjedan također negirao bilo kakve nezakonite radnje. Prema javno dostupnim podacima, iz Hamaga je na račun Mreže 2023. godine uplaćeno 74 tisuće eura. Prošle godine u istom smjeru je išlo 65 tisuća eura, uz jednu važnu razliku: prošlogodišnji novac došao je iz Evropskog fonda za regionalni razvoj. Iz istih evropskih fondova Hamag je ove godine odvojio 149 tisuća eura za Novu TV. RTL-u je uplaćeno 93 tisuće eura, a HRT-u 64 tisuće, s time da nismo uspjeli pronaći proračunske izvore uplata za potonje dvije televizije.

Zbog financiranja iz evropskih fondova priča ovdje prestaje biti samo problem hrvatskih istražnih tijela. Novosti su ovaj tjedan o svemu obavijestile evropske istražitelje, koji su u prošlosti pokazali posebnu marljivost, upornost i rezultate kad je riječ o istraživanju eventualne pronevjere zajedničkih evropskih sredstava. Lovrinčević je pritom Vlahoviću krajem studenog najavio buduće kampanje iz Hamaga i Ministarstva gospodarstva u smjeru Mreže TV. 'Hamagu radimo reklame, bit će i to. Znači još imamo ministarstvo 60 (tisuća eura) i Hamag 60 (tisuća eura)', rekao je Lovrinčević, jasno dajući do znanja da očekuje i podjelu tih sredstava.

Pored Fonda za zaštitu okoliša i Hamag Bicra, Lovrinčević je pritom spomenuo da kontrolira budžete drugih institucija pod izravnom ingerencijom resora u kojem je bio savjetnik: Janafa, Hrvatskih voda i Fonda za financiranje razgradnje i zbrinjavanja radioaktivnog otpada. Važno je znati da je njih spominjao kao izvore oglasa na Mreži TV za buduće vrijeme, nešto što se još nije dogodilo. Iz sve tri institucije odgovorili su Novostima da rade isključivo po zakonu. Iz Hrvatskih voda nisu komentirali upit o povezanosti s Lovrinčevićem. Navedeni Fond odgovorio je da Filipovićev savjetnik nije bio formalno povezan s njima te nije mogao utjecati na odabir medija. Janaf je najsnažnije odbacio mogućnost bilo kakvog vanjskog i neprijemnog utjecaja na njihovo poslovanje te istaknuo kako su poslovni odnosi u toj firmi zasnovani isključivo na pozitivnim zakonskim propisima te internim pravilnicima i procedurama. Prije nekoliko dana Jutarnji list objavio je da je Mreža TV Janafu u veljači dostavila zahtjev za sponzorstvo emisije i da je vrijednost ugovora devet tisuća eura. Nisu, međutim, naveli o kojoj je emisiji riječ.

Hamag Bicro je zanemario naš zahtjev da se izravno očituju na sadržaj transkripta i odgovore na teške optužbe o korupciji i medijskom reketu. Odgovorili su, međutim, da su spomenute i druge televizije financirali izravno, zato što je državno reklamiranje na svim radijima i televizijama izuzeto iz postupaka javne nabave, uz dodatak da su sve javne institucije dužne uplatiti 15 posto godišnjeg oglašivačkog budžeta na lo-

kalne radiotelevizije. Time su u odgovoru opravdali financiranje televizijskih kanala s nacionalnim koncesijama poput Nove TV i lokalnih televizija poput Mreže TV.

Odgovor Hamag Bicra precizno je opisao jedan od najvećih problema državnog financiranja pretežito privatnih medija. Reklamiranje tijela javnih vlasti, ministarstava, agencija, državnih kompanija i drugih institucija doista je izuzeto iz obaveze procedure javne nabave. Pravilo se samo odnosi na radija i televizije, ne i na tiskane medije ili internetske portale. Donositeljima odluka u takvim tijelima nije pritom nametnuta obaveza financiranja svih medija tog tipa. Svi nadležni pojedinci u javnom sektoru imaju pravo odabira pojedinih medija po vlastitom ukusu. Što otvara prostor za korupciju i reket neslučenih razmjera, desetke i stotine milijuna eura veći od tekuće afere. I pogubno djeluje na novinarstvo. Država bez ikakvog obrazloženja može zaobići medije koji je kritiziraju i dodatno hraniti njihovu servilnu konkurenciju.

Zločin je, takoreći, savršen za bilo koji javni resor, pod uvjetom da takvi planovi ne izađu u medije. Da nije objavljen tekst u Nacionalu, Lovrinčević i navedene institucije mogli bi se samo pozvati na spomenute zakonske odredbe bez potrebe za pojašnjenjem zašto su Mreži TV, Novoj TV ili bilo kojem drugom mediju dali navedene iznose. Izuzeće iz javne nabave u hrvatske je zakone spuštено iz direktiva EU-a, gdje je ono, posve paradoksalno za hrvatske prilike, doneseno iz javnog interesa. Unija je utvrdila da bi bilo neprikladno preko javne nabave na radijima i televizijama promovirati državne kampanje 'od kulturnog i društvenog značaja'. Pod tim opravdanjem je cjelokupno oglašavanje postalo izravni posao između države i radiotelevizija. U Hrvatskoj je, pokazuje i ovaj tekst, ta odredba iskorištena za izvrđavanje javnog interesa, politički utjecaj na medije i pljačku državnog proračuna. A potencijalno i evropskih fondova. Uz tu odredbu, dodatan prostor za nesmetano državno pogodovanje medijima u tipu Mreže TV nalazi se u spomenutoj obavezi plaćanja 15 posto go-

Iz Fonda za zaštitu okoliša otkrili su nam da je Lovrinčević bio izravno involviran u budžetiranje oglasnog prostora za Fond. 'S obzirom na funkciju koju je obnašao bio je uključen u aktivnosti medijskog planiranja te je koordinirao kampanje koje je zajednički provodilo Ministarstvo i Fond'

dišnjeg budžeta za reklame i informiranje isključivo lokalnim radijima i televizijama. I u ovom slučaju sva ministarstva, državne kompanije, agencije i drugi resori nemaju obavezu financiranja svih lokalnih medija, nego samo onih koje osobno odaberu. Ne trebaju se ni ovdje pravdati zašto su novac dali nekim medijima, a drugima, koji ih kritiziraju, nisu. U slučaju 15-postotnog financiranja lokalnih medija postoji odredba da svake godine moraju dostaviti izvješće Agenciji za elektroničke medije o tome koga su financirali, kao i sami mediji, dok ista javna tijela paralelno s time sve trebaju objaviti na svojim internetskim stranicama. U zakon, međutim, nisu uglavljene sankcije za one koji ga ne poštuju ili falsificiraju svoja izvješća, bilo da je riječ o odvajanju 15 posto sredstava za lokalne medije ili objavi navedenih podataka. To za posljedicu ima činjenicu da na većini internetskih stranica državnih tijela iz ove afere ne postoje podaci o medijima koje su financirali. I da je prošle godine Agenciji za elektroničke medije izvješća poslalo tek dio državnih tijela. Nije, dakle, riječ o jednoj aferi. Cijeli sustav je u startu osmišljen za korupciju, pacificiranje medija i uništenje kritičkog novinarstva. ■

'Kreatori istine' mjesecima su hvalili Filipovića i Lovrinčevića (Foto: YouTube/Screenshot)

Metan, metan, nije samo metan

Smeće u Hrvatskoj nikad nije imalo veću vrijednost. Razina ekološke svijesti naglo je skočila otkako se čini da tema smeća ne odgovara vlasti u Zagrebu. Eksplozija na Jakuševcu, sabotaza ili metan, frenetično je angažirala desnicu na temi koja ne odgovara lijevom centru

SMEĆE nikad nije imalo veću vrijednost. Barem u Hrvatskoj, i barem političku vrijednost, a da ne mislimo pritom na nekakvo političko smeće ili sličnu genijalnu doskočicu. Uglavnom, razina ekološke svijesti u ovoj zemlji naglo je skočila otkako se čini da tema smeća – otpada, ustvari – ne odgovara vlasti Grada Zagreba. Ili je taj skok čisto dojam zbog frenetičnog angažmana medija i stranaka desnice i desnog centra. Posredno, dotični predmet ne odgovara lijevom centru općenito, na nivou čitave države. Toliko im ne odgovara posljednjih mjeseci da je zacijelo idealno vrijeme bilo i za neku jednostavniju sabotazu. Detonator na Jakuševcu, recimo, za pokretanje neke lavine, odrona, klizišta. Bliže se izbori, pa je efekt za tu vrstu kompromitacije bio proteklih tjedana najisplativiji. Naročito zato što se jedan upozoravajući odron zbio spontano već malo ranije. Još naročitije ako znamo da je zbrinjavanje otpada bio sektorski forte današnje zagrebačke gradske uprave uoči prošlog izbora vlasti. Onim trusnim infrastrukturnim objektom na jugoistoku grada ionako upravljaju privatni partneri, da ne kažemo – mafija.

Ako teoriju o sabotazi jakuševčkog deponija odbacimo zbog nedostatka dokaza, svejedno ostaje dosta slične akcije. Taj refleks nesumnjivo za cilj ima skretanje pažnje s merituma problema. Otpadom se danas ne bave samo frontovske političke snage, npr. saborski zastupnici. Ne samo dežurni sveznadari i moralisti tipa MARIJE SELAK RASPUDIĆ ili DAVORA NAĐIJA. Ni isključivo gradski skupštinari kao što su MISLAV HERMAN ili RENATO PETEK. Njega tematiziraju podjednako Glas koncila i KREŠIMIR MACAN, dvije propagandističke megainstitucije ove zemlje i sistema. Tajming je upravo sjajan, rekosmo, za taktičko pripaljivanje fitilja, baš koliko i za samozapaljenje nakupljenih smradnih, ali kaloričnih fluida.

Ukratko prepričano, PR-guru Macan najavljen je kao panelist na izvjesnoj konferenciji o biootpadu i energetskej oporabi. Herman je ulovljen s kratkim nogama i dugim nosom, usred jedne prijesne laži o svojim i HDZ-ovim prethodnim stajalištima u vezi s otpadom. Javilo se i ono dvoje nerecikliranih ostataka iz svite prošloga zagrebačkog gradonačelnika, IVICA LOVRIĆ i GORDANA RUSAK. Oglasio se Domovinski pokret, kroz duboko grlo IGORA PETERNELA. Koncil je is-

pao čak najozbiljniji, dajući prostor jednome etabliranom kemičaru. Ostalo je više alkemija. Odnosno, difamacija vlasti Možema! pod svaku cijenu, s tim da se ona sama ne umije najefikasnije obraniti, a posljedično ni stati u zaštitu općem interesu.

Što se tiče uzroka tragičnog kolapsa jakuševčkog deponija, u kojem je ostala i ruka jednog radnika gradskog Holdinga, radije povjerujemo znanstvenom nalazu koji tu detektira metan. Spominju se i gejziri plina koji izbijaju na površinu zatrpane gomile nerazvrstanog smeća. Najveće umjetno brdo u Hrvatskoj danonočno hriplje i krklja iz svojih duboko skrivenih kaverni. No to još uvijek ne znači da sam sustav zbrinjavanja otpada u Zagrebu nije temeljito sabotiran. O tome ponešto kazuje jedan proglas Zelene akcije s početka ovog mjeseca, u kojem se zahtijeva detaljno informiranje javnosti o privatnim tvrtkama na Jakuševcu. Privatnici inače upravljaju tim odlagalištem i pridodanim pogonima u biti od početka ovog stoljeća. Tamo navedenom dodat ćemo da godišnje za to dobivaju približno šest milijuna eura. Zelena akcija nadalje pojašnjava zašto je model javno-privatnog partnerstva štetan po interes građana. Općenito, prečest rezultat mu je značajan porast troškova za korisnike, uz stagniranje ili smanjenje kvalitete usluge. O tome svjedoče znane peripetije sa zagrebačkim pročistačem otpadnih voda.

Privatni subjekt pritom nerijetko ima osiguran prihod kroz garantiranu količinu prinosa robe koju preuzima na obradu. No taj zajamčeni iznos je u direktnoj suprotnosti s javnim ciljem smanjenja nastanka i odlaganja samog otpada. Također, moguća odluka gradske vlasti da za trajanja ugovora o partnerstvu unaprijedi kvalitetu usluge,

lako bi među njima otvorila teži sukob. Privatnik bi se mogao pozivati na ugovorene minimalne kvalitativne parametre. Mogao bi inzistirati na osjetno višem prihodu kod preuzimanja već i manjega dodatnog posla. Uostalom, mafija ne ulazi u taj sektor po sili neodoljive metaforike o zbrinjavanju društvenih otpadnika. Povrh svega, ugledni naši kontroverzni poduzetnici su elita.

Oni su tamo prvenstveno zato što sektor nudi takve izuzetne mogućnosti za unosnu zloupotrebu javnog interesa. Ujedno, one narečene robe neće lako nestati. Može se u svemu tome nekome činiti i da se gradska vlast nije snašla sa započinjanjem istinske reforme sustava zbrinjavanja otpada. Ima tu istine, uza svu šeptrljivost s vrecicama raznih boja, preinakama nekih planova, neodlučnošću i vrludanjem. No u pravilu se zanemaruje presudan kontekst u koji je ta vlast dospjela, a da pritom ipak nije riječ o baštini notornoga bivšeg prvog čovjeka Grada Zagreba. Nije više problem u MILANU BANDIĆU, mada se Možemu! konkurencija strastveno izruguje zbog navodne zaglavljenosti u hrvanju s njegovim duhom. Istinski sadašnji protivnik zaokreta u tretmanu otpada je državna vlast. Naravno, u kombinaciji s onim povlaštenim sektorskim igračima na tržištu koji su u međuvremenu tu izgradili neku vrstu oligopola. Njima, vodećim faktorima cjelokupnog sustava s dvije njegove uporišne strane, institucionalne i tržišne, savršeno paše ovakav trajno kvarni *status quo*. Manje sredine tome još i mogu pružati lokalizirani otpor.

Kad se fokus pomakne s uspješnih primjera Krka ili Preloga na glavni grad RH, međutim, daleko viši intenzitet prometovanja otpadom zadaje sasvim drukčiju situaciju. Tu se glatko obrću oni spomenuti

pusti milijuni u slavu profita. No mi nismo na ovoj temi i prijeporu radi zarade, nego radi smanjenja troška u borbi za goli fizički opstanak zajednice, čovječanstva u krajnjoj liniji. Smeće nam se doslovno ruši na glavu, ili makar po rukama onih koji su uposleni na njegovu dnevnom zatrpavanju. Svima koji se i dalje pitaju gdje je u tome država, ako nije sama usput deponirana, preporučiti je da virnu pod naslage nedavne javne rasprave o prijedlogu državnog Plana gospodarenja otpadom RH do 2028. godine.

Deseci priloga Grada Zagreba u tom procesu uglavnom su odbačeni. Grad nije uspio skinuti s vrata obavezu zbrinjavanja otpada iz okolne Zagrebačke županije. Takva nedogledna perspektiva svakako podrazumijeva gradnju većeg Centra za gospodarenje otpadom negoli iziskuje sam Zagreb. Gradska vlast onemogućena je u nakani strukturiranja vlastitih dostatnih kapaciteta za obradu – sortiranje, kompostiranje i ostalo – te osuđena na daljnju ovisnost o privatnicima. Nitko se više ne obazire na činjenicu da su drugi veliki CGO-i u Hrvatskoj doživjeli apsolutni fijasko. Na koncu, Zagreb će biti primoran odustati od najsuvremenijih rješenja, pa otvoriti i novi spalionički pogon, a s pepelom što bude da bude.

Energane su zato najnoviji hit sezone. Nema sumnje da bi ludo bilo zanemariti potencijal smeća koje eksplodira i samo od sebe. No probajmo u dobitnu formulu ponovno uvrstiti nametnute privatne interesente, i bolje ćemo sagledati potentnost scene u njezinu totalu. Zagovor otvaranja povećeg arhipelaga takvih energana u Hrvatskoj tad ubraja induciranu krizu u Resniku, naselju na istočnom ulazu u Zagreb. Država i privatnici uspjeli su izazvati okršaj između gradske vlasti i kvartovskih predstavnika odnosno dotične mikrozajednice. Dok se oni bakću jedni s drugima, subjekti u posjedu dominantne moći neometano će osigurati nastavak svoje prevlasti u sektoru. Gradska vlast izgubit će ranije postojeći minimum svog utjecaja na sektorsku politiku i praksu, a nije da ga uopće nije bilo. Propuštena je prilika za formiranje savezništva s prvom snagom koja je Možemu! stajala na raspolaganju. Radi se o radnicima Holdinga, točnije Čistoće, s kojima se već dugo neznački konfrontira. No i taj se odnos daje uz nešto dobre volje korisno reciklirati. Samo ga više nemojte zatrpavati, spaljivati, bušiti ili njime nestručno rukovati. ■

Smetlište na Jakuševcu – najveće umjetno brdo u Hrvatskoj (Foto: Luka Stanzl/PIXSELL)

UGOVOR
S ĐAVLOMPlenkoviće
ljudi-gušteri

PIŠE Boris Dežulović

Godinama već, sve od slavne afere Fimi Media, preostali novinski entuzijasti i istraživači pišu o golemom odljevu javnog novca, ali njih nitko ne čita: te stvari, to svatko zna, elitama ionako služe samo da odvrate pažnju s pravih, istinskih problema, čipova u cjepivima, HAARP-a, chemtrailsa, 5G antena i podzemne pedofilske kabale ljudi-guštera

SAD ja tebi uplatim šezdeset, znači tvojih je trideset, ti nama vratiš dvadeset jednu, ti kažeš ne možeš mi vratit dvadeset jednu? Nema logike, znaš? Meni to nije jasno. Ne ulazeći u ovo... Dobiješ sto šezdeset, tvojih trideset, naših trideset, od naših trideset ti platiš trideset posto poreza, pa koga boli kurac jesi ti vadio pare! Ja sam ove godine već izvukao sto četrdeset hiljada eura, mogu i iduće godine isto, minimalno. Barem dok sam tu, u Ministarstvu, tu di pada lova. Tak da love ima, nije problem.'

Transkripti telefonskih razgovora koje je objavio Nacional, a u kojima JURICA LOVRINČEVIĆ, savjetnik PLENKOVIĆEVOG ministra gospodarstva DAVORA FILIPOVIĆA, objašnjava novinaru MARINU VLAHOVIĆU kako će podijeliti novac koji će on TV Mreži isplatiti iz budžeta Ministarstva, 'di pada lova', izazvao je tradicionalno sezonsko zgražanje javnosti. Barem dvadeset godina – a najmanje trinaest, otkako je eksplodirala afera Fimi Media, kada je otkriveno kako je HDZ na čelu s IVOM SANADEROM kroz državne tvrtke izvlačio milijune eura i dijelio ih medijima od posebnog povjerenja – Hrvatska zna kako funkcionira sprega hadezeovskih kriminalaca i medija: 'Sad ja tebi uplatim šezdeset, znači tvojih je trideset, ti nama vratiš dvadeset jednu.'

I baš svaki sljedeći put Hrvatska se iznova prigodno živa zaprepasti.

Ili barem to tako izgleda.

Za ovaj su ogled stoga posve nevažni i udružena zločinačka organizacija s Trga žrtava fašizma, i ministar Filipović i savjetnik Lovrinčević i sam Andrej Plenković. Piše se o tome i pisat će se sasvim dovoljno i bez mene, bit će hadezeovski pljačkaši možda pohapšeni, osuđeni i zatvoreni, a možda sigurno neće, iskreno – jebe mi se. Odavno je to zaista, suštinski nevažno. Već do kraja ovoga pasusa, uostalom, zaboravit ćete i kako se zvao *consigliere*, i kako se uopće zvao ministar. Čije ime, najzad, nismo zapamtili ni kad ga je Plenković onomad barnumovski najavio i predstavio.

Mene pak zanima nešto posve drugo. Ne znači da je važnije, naprotiv: tek ta mi je nevažnost zapravo važna. Zanima me, naime, druga strana te operacije.

Dakle, mediji.

Ili barem ono što se, u nedostatku bolje riječi, medijima zove: sve te TV Mreže i ostale nacionalne i manje nacionalne, razne opskurne lokalne, županijske i gradske televizije, smiješne takozvane novine na trafikama uz ženske uloške i muške igračke, između frižidera s ledenim čajevima i automata za *coffee-to-go*, kojekakve hanze, styrije i njihovo suho jutarnje i večernje lišće, piskutavi glasovi istre i slavonske, te otužni, amaterski lokalni ili specijalizirani *ad hoc* skrpani internetski portali, cijela ta trula provincijska mreža kojom HDZ kočari po budžetu i europskim fondovima.

Nekad davno, u plamenu zoru hrvatske države, nisu ti mediji bili posve nevažni, naprotiv. TUĐMANOV HDZ trošio je lijepe resurse u discipliniranje novina i novinara, uvodio ratnu cenzuru i donosio zakone, uredbe i posebne poreze, mobilizirao i policiju i vojsku

i sudove i državno odvjetništvo i tajne službe, pratio novinare, prisluškivao ih, hapsio, zatvarao i slao na front. U prošlom stoljeću, naime – danas je to teško shvatljivo – mediji su kao komunikacijski kanal i posrednik između stvarnosti i javnosti imali upravo nezamjenjivu društvenu i propagandnu ulogu.

Bilo je to romantično vrijeme starinski korumpiranih medija i novinara, koji su dobivali državni novac da za vladajuće obavljaju poslove agitacije i propagande, od slavljenja vlasti do kompromitiranja opozicije i javnog progona izdajnika. Novo stoljeće uvelo nas je, međutim, u manje romantično vrijeme: internet je redefinirao stvarnost, tradicionalni komunikacijski kanali zarasli su u korov, a velike historijske ideje i ideologije prdnule u čabar.

Tzv. novine na trafikama, između frižidera s ledenim čajevima i automata za *coffee-to-go* (Foto: Saša Miljević/PIXSELL)

Politiku je zamijenila takozvana tržišna ekonomija, centralne komitete i vijeća za nacionalnu sigurnost zamijenile su uprave nacionalnih i multinacionalnih kompanija, a važne društvene teme – što god uopće bile važne društvene teme – preselile su se na internet. Novac je sada dolazio iz korporativnih oglašivačkih budžeta, i tradicionalni mediji postali su tek šareni katalozi telekomunikacijskih kompanija, velikih banaka i trgovačkih lanaca, potpuno društveno irelevantni: u savršenoj biološkoj ravnoteži – male gledanosti i slabe čitanosti, s milijun eura od telekoma – medijima se za čitatelje jebalo taman onoliko veličanstveno koliko se čitateljima veličanstveno jebalo za medije.

Klasičnu televiziju gledaju još samo preživjeli veterani dvadesetog stoljeća, gledateljice turskih serija i gledatelji Lige prvaka, klasični radio uređuju i slušaju algoritmi, klasične novine ne čita nitko. Svjedočimo završnoj, terminalnoj fazi: tradicionalni mediji – a u njih se, uz televizije, radio i novine već računaju i 'starinski' news portali – nisu više zanimljivi ni velikim oglašivačima.

Osim, jasno, državnim.

Kako je, naime, atrofijom društvene važnosti medija izumro i svaki njihov marketinški i agitacijsko-propagandni kapacitet – te su se stvari preselile na istinski gledane i čitane društvene mreže – mediji su se na svome historijskom kraju sveli na kokošarsko džeparenje iz europskih fondova i državnog budžeta, preko raznih Janafa, Hrvatskih voda, Fondova za nuklearnu energiju i kojekakvih operativnih programa za konkurentnost, koheziju i ostale kurce-palce.

'Jedino što tražim je da s nama podijeli', kako je to lijepo novinaru TV Mreže objasnio ministrov *consigliere*.

Od novinara, urednika i vlasnika, kako vidite, odavno se više ne traži ni lojalnost ni podrška ni naručeni tekst, nema više nikakvog smisla ni potrebe, jer to ionako nitko ne čita: traži se samo žiro-račun i šema da se šezdeset hiljada eura iz nekog europskog fonda i budžeta za vidljivost javnih politika – što god to značilo – provede kroz knjigovodstvo i podijeli između ministra i njegovog savjetnika s jedne, te vlasnika medija i novinara s druge strane.

Sve te TV Mreže i ostale nacionalne i manje nacionalne, razne opskurne lokalne televizije, smiješne takozvane novine na trafikama uz ženske uloške i muške igračke, između frižidera s ledenim čajevima i automata za *coffee-to-go*, kojekakve hanze, styrije i njihovo suho jutarnje i večernje lišće, piskutavi glasovi istre i slavonske, te otužni, amaterski lokalni ili specijalizirani *ad hoc* skrpani internetski portali, cijela ta takozvana medijska mreža danas ne služi baš ničemu doli da se kokošarski podijeli javni novac: nema gledatelja, nema slušatelja, nema čitatelja, ima samo sto šezdeset hiljada eura iz nekog fonda za nešto.

'Dobiješ sto šezdeset, tvojih trideset, naših trideset, od naših trideset ti platiš trideset posto poreza, pa koga boli kurac jesi ti vadio pare.'

I zaista, koga boli kurac?

Godinama već – sve od slavne afere Fimi Media – preostali novinski entuzijasti i istraživači pišu o tom golemom odljevu javnog novca, ali njih nitko ne čita: te stvari, to svatko zna, elitama ionako služe samo da odvrte pažnju s pravih, istinskih problema, čipova u cjepivima, HAARP-a, *chemtrailsa*, 5G antena za manipulaciju ljudskom svijesti i podzemne pedofilske kabale ljudi-guštera. Svih tih godina ovi tako vrište kako Vlada, ministarstva i državne tvrtke uporno odbijaju javno i transparentno otkriti koliko su točno proračunskog novca podijelili, preko kojih točno agencija i kojim točno medijima, a nitko se zbog toga nikad nasekirao nije.

Čak i kad su za kazališne potrebe padale glave, nitko se nijednom nije osvrnuo na drugu stranu: nikad nismo saznali – nikad nas zapravo nije zanimalo – koji su to u stvari mediji preko kojih se izvlačio novac?

Stvar tako funkcionira upravo savršeno. Europski birokrat iz sobice u dnu briselskog hodnika pusti deset milijuna eura nekom hrvatskom Ministarstvu za nešto, tamo dakle 'di pada lova', a drugi iz sobice na petom katu pusti im milijun eura u fond za vidljivost javnih politika, dakle vidljivost one padajuće love. 'Tak da love ima, nije problem': oni iz Ministarstva za padanje love namjenski onda taj milijun podijele medijima koje nitko živ ne prati i ne čita, a ovi im na koncu vrata pola.

Čist žiro-račun, duga ljubav.

Jedini im je zadatak i posao, shvatili ste, da ne pišu o čipovima u cjepivima, HAARP-u, *chemtrailsima*, 5G antenama za manipulaciju ljudskom svijesti i podzemnoj pedofilskoj kabali ljudi-guštera. ■

Cementiranje vlasti

U još nepovoljnijim vanjskim i unutarnjim okolnostima nego lani u proljeće, kad joj je na izborima znatnije opala podrška birača, Vučićeva stranka vratila je sve što je tada izgubila i dobila šansu da samostalno upravlja zemljom do sljedećih redovnih ili izvanrednih izbora

ZAPISNICI s biračkih mjesta koje su potpisali i opozicijski članovi biračkih odbora kažu da je lista Aleksandar Vučić – Srbija ne sme da stane na izvanrednim izborima u nedjelju izborila apsolutnu većinu u Narodnoj skupštini Srbije i Pokrajinskoj skupštini Vojvodine. Slično se dogodilo i na djelomičnim lokalnim izborima u 65 gradova i općina. Osim u onima s većinskim albanskim, bošnjačkim i mađarskim stanovništvom, SNS je u ostalima izvojevao apsolutnu ili relativnu pobjedu. Kad se pod izbore podvuče crta, Srpska napredna stranka je umjesto zazivanog ‘povijesnog poraza’ na izvanrednim izborima na pogon svojeg doskorašnjeg predsjednika ALEKSANDRA VUČIĆA zamalo ponovila svoj najbolji izborni rezultat iz ‘zlatnog doba’ svoje decenijske vladavine Srbijom.

U još nepovoljnijim vanjskim i unutarnjim okolnostima nego lani u proljeće, kad joj je na izborima znatnije opala podrška birača, Vučićeva stranka vratila je sve što je tada izgubila i dobila šansu da samostalno upravlja zemljom u sljedeće četiri godine, odnosno do sljedećih redovnih ili izvanrednih izbora. Rat u Ukrajini i dalje traje, razmahao se i novi između Izraela i Hamasa, a oba su i Srbiju i njezinu vlast uvukli u vrtlog europskih i globalnih političkih i ekonomskih tenzija i kriza. Visoka inflacija od koje se srpskim građanima leđi krv u žilama zbog ne tako davnog života s hiperinflacijom i usporavanje ekonomskog rasta nagrizli su povjerenje birača u ekonomske politike naprednjačke vlasti. Njezina ‘kosovska politika’ je umjesto normalizacije odnosa s Prištinom umalo završila u oružanom sukobu na i oko Kosova. DODIKOVA Republika Srpska koju je Vučićeva vlast prigrllila ušla je u sukob sa Zapadom, pa i s Europskom unijom, čijem se članstvu Srbija želi pridružiti. Uz sve to na glavu na-

prednjačke vlasti sručio se i gnjev velikog broja građana nakon masovnih ubojstva djece i mladih u Beogradu i njegovoj okolini, pa su izvanredni izbori izgledali kao hod prema stratištu na kojem će birači s vlasti odstraniti SNS i njegove koalicijske partnere. Na beogradskim izborima mnogima je to bila gotova stvar i prije njihovog održavanja.

Umjesto toga, na parlamentarnim izborima naprednjaci su dobili skoro 47 posto glasova birača i 128 zastupničkih mandata od njih 250. Ujedinjena opozicijska lista Srbija protiv nasilja s nešto više od 23 posto glasova imat će 65 zastupnika, Socijalistička partija Srbije sa šest do sedam posto glasova 18 mandata, koalicija NADA s nešto preko pet posto glasova 13 mandata, koliko će imati i lista MI – Glas iz naroda s 4,7 posto. U parlamentu će biti i po šest zastupnika mađarske i bošnjačke te jedan zastupnik albanske manjine. U odnosu na lanjske parlamentarne izbore SNS-ova i lista koalicije Srbija protiv nasilja povećale su za po oko pet postotnih poena biračku podršku. Analitičari procjenjuju da su i jedni i drugi maksimalno mobilizirali svoje birače, što se odrazilo i na povećanu ukupnu izlaznost koja je dosegla gotovo 60 posto, odnosno 70-ak posto ako se izuzme oko milijun upisanih u biračke spiskove koji godinama žive i rade u inozemstvu. U uvjetima povećane izlaznosti DSS-ova koalicija NADA ponovila je lanjski izborni rezultat, a SPS ga je prepolovio. Politički pokret MI – Glas iz naroda s društvenih mreža preselio se u parlament pokupivši glasove desnice na koje su računali koalicija Dveri – Zavetnici i JEREMIĆEVA Narodna stranka, koji su izgubili status parlamentarnih stranaka. Ujedno su potvrdili da se utjecaj kampanje na društvenim mrežama na birače u najmanju ruku izjednačio s utjecajem koji na njih imaju televizije, odnosno elektronski mediji, ali i da je utjecaj tiskovina nebitan.

U vojvodanskom parlamentu SNS će imati 67 od 120 zastupnika, Srbija protiv nasilja 30, Savez vojvodanskih Mađara osam, koalicija NADA i SPS po sedam, a Ruska stranka jednog zastupnika. Na beogradskim izborima, na kojima se očekivala barem relativna pobjeda ujedinjene koalicije Srbija protiv nasilja, SNS-ova koalicija ipak je s 39 posto glasova izborila relativnu pobjedu i 48 od 120 mandata. Ujedinjena lijevo-liberalna opozicijska koalicija dobila je 34 posto glasova i 43 mandata, desna opozicijska koalicija NADA sa šest posto glasova imat će sedam gradskih vijećnika, pokret MI – Glas iz naroda šest vijećnika, koliko i SPS. Tko će upravljati Beogradom odlučit će vijećnici MI – Glasa iz naroda, koji zasad odbijaju postizborno koalirati i s Vučić-Dačićevom i s ĐILASOVOM koalicijom u Beogradu. Analitičari procjenjuju da će se ipak prikloniti koaliciji SNS-a i SPS-a, a najavljuju i mogućnost da naprednjačko-socijalistička koalicija manjak vijećnika nadoknadi preletavanjem nekolicine s ostalih izbornih lista, no moguće je i ponavljanje izbora u Beogradu.

Postizborna pat-pozicija u Beogradu zasječila je ostale rezultate izbora, a opozicijska koalicija Srbija protiv nasilja zgrabila ju je kao priliku da i prije nego što iskoristi zakonske mogućnosti utvrđivanja njihove valjanosti zatraži njihovo poništavanje i raspisivanje novih izbora. Naknadno je zatražila i ponavljanje parlamentarnih izbora na beogradskim biračkim mjestima, tvrdeći da se na njima dogodila velika izborna krađa. Pritom ne objašnjavaju zašto su njihovi predstavnici u biračkim odborima potpisali izborne zapisnike i tako potvrdili regularnost rezultata i beogradskih i parlamentarnih izbora. Đilasova opozicijska koalicija na beogradskim izborima je pobijedila u šest središnjih gradskih općina, a Vučićeva u preostalim jedanaest. Ujedinjena opozicija tvrdi da se u Beogradu dogodila velika izborna krađa jer su Vučićevi naprednjaci navodno u Beograd dovukli 40 tisuća birača iz Republike Srpske, prethodno ih nezakonito upisavši u knjige državljanstva i popise birača u Beogradu. Prije izbora i pojedini lideri opozicije javno su potvrdili da je u Beogradu u odnosu na lanjske izbore u biračke spiskove upisano oko 13 tisuća novih birača. MUP Srbije je pak saopćio da je na dan izbora u Srbiju preko granice ušlo nešto preko 20 tisuća putnika, uglavnom stranaca i popriličan broj djece. Zasad nitko nije od MUP-a BiH zatražio podatke koliko je putnika s njihovog teritorija ušlo u Srbiju proteklog vikenda.

Vladajući naprednjaci ne negiraju da je bilo organiziranog dovođenja birača iz BiH na izbore u Beogradu i Srbiji, ali onih koji

imaju državljanstvo Srbije, a time i pravo glasa na izborima. Po tvrdnjama dužnosnika iz Republike Srpske, takvih je ukupno oko 13 tisuća u BiH, pa i da su svi u nedjelju prešli Drinu, nisu mogli utjecati na rezultate izbora u Srbiji. Na dan izbora objavljeno je da je izbornim komisijama podnijeto oko 450 prigovora i zahtjeva za poništenje izbora na pojedinim biračkim mjestima zbog kršenja izbornog zakona i pravila.

OESS-ovi i drugi međunarodni promatrači izbora u svojim prvim izvještajima su poručili da su ‘parlamentarni izbori u Srbiji tehnički bili dobro sprovedeni i vođeni i da su biračima ponudili adekvatan izbor političkih alternativa’. Dodali su i da je ‘administracija izbora efikasno i transparentno sprovela izborne pripreme, uprkos izazovima koje su predstavljali kratki rokovi i istovremeni lokalni izbori’ te da su ‘slobode izražavanja i okupljanja u kampanji uglavnom bile poštovane’, premda su ‘bile narušene pritiscima na zaposlene u javnom sektoru, oštrom retorikom i pristrasnošću u medijima, što je izazvalo zabrinutost o sposobnosti birača da donose odluke’. Među krupnije izborne nepravilnosti uvrstili su i činjenicu da je ‘tokom kampanje dominiralo učešće predsjednika Srbije’ i da je ‘učestalost vanrednih izbora pojačala nedostatak političke volje’. Međunarodni promatrači Vučiću zamjeraju da se kao predsjednik svih građana Srbije nije smio uključiti u izbornu kampanju i presudno utjecati na izborni rezultat SNS-a. No i prije raspisivanja izbora opozicijska koalicija Srbija protiv nasilja odrekla se Vučića kao svojeg predsjednika i u kampanju je krenula pozivajući i sve druge opozicijske stranke da zajedno sruše Vučićev režim, a s njim i naprednjačku koalicijsku vlast. U kampanju su krenuli ganjajući Vučića, prijetili mu lustracijom i hapšenjem, pa ga dobili na čelu naprednjačke izborne liste kao glavnog njihovog izbornog aduta.

Rezultat takve kampanje je cementiranje Vučićeve i naprednjačke vlasti u Srbiji s dobrim izgledima da zadrže i vlast u Beogradu nakon što su je već potvrdili u velikoj većini srpskih gradova i općina u kojima su održani izvanredni lokalni izbori, od Šapca preko Kragujevca do Niša, Pirota i Vranja. Pokušaj da uličnim prosvjedima ishode ponavljanje izbora u Beogradu vjerojatno će biti još jedno vrijeme držati na okupu, ali ako im želje budu uslišene, malo kome je jasno što bi se u nekoliko mjeseci do ponovljenih izbora bitnije promijenilo u konačnom rezultatu. I DOBRICA VESELINOVIĆ, nositelj liste Srbije protiv nasilja u Beogradu, uvjeren je da ‘ponavljanje izbora u ovoj situaciji neregularnosti i neravnopravnosti ne bi doprinelo ničemu’ i da je važnije da ‘Srbija kao društvo nađe način da ima poštene izbore’. ■

I dalje na vlasti – Aleksandar Vučić i SNS (Foto: Zorana Jevtić/Reuters/PIXSELL)

Nazor i sramota

Nakon hajke portala narod.hr iz Kataloga odobrenih udžbenika izbrisan je udžbenik koji ne odgovara interpretaciji povijesti kakvu kao jedinu dopušta nacionalistička desnica. Važnu ulogu u prokazivanju ima Ante Nazor, ravnatelj HMDCDR-a i autor konkurentskog udžbenika

Ministar Fuchs u društvu
Josipa Božanića (Foto:
Davorin Višnjić/PIXSELL)

MINISTAR znanosti i obrazovanja RADOVAN FUCHS rješenjem od 5. prosinca iz Kataloga odobrenih udžbenika izbrisao je udžbenik 'Zašto je povijest važna? 4' za četvrti razred gimnazije i time izazvao jedan od većih skandala u svom resoru. Autori udžbenika su MILJENKO HAJDAROVIĆ, VEDRAN RISTIĆ i NIKICA TORBICA, nakladnik je Profil Klett, udžbenik je korišten od školske godine 2021/22. To znači da je imao sva potrebna odobrenja, pozitivno mišljenje Stručnog povjerenstva o usklađenosti udžbenika s predmetnim kurikulumom i Pravilnikom o udžbeničkom standardu. Dapače, prema našim informacijama, udžbenik je u proljeće 2021. odobren jednoglasno i bez ijednog zahtjeva za ispravkom ili nadopunom, navodno jedini među udžbenicima povijesti za četvrti razred gimnazije. Isti udžbenik je 30 mjeseci kasnije naprasno povučen. Njegovo povlačenje postavlja dva pitanja: zašto i po kojoj proceduri?

Udžbenik je izbačen nakon višetjedne kampanje portala narod.hr ŽELJKE MARKIĆ. Tom su portalu bili problematični dijelovi koji se tiču perioda stvaranja Hrvatske kao

samostalne države, FRANJE TUĐMANA, Domovinskog rata, ALOJZIJA STEPINCA. Prema pisanju tog portala, Ministarstvu znanosti i obrazovanja požalili su se saborska zastupnica MARIJANA PETIR i povjesničari (neimenovani), a koliko je poznato, Petir se žalila

kako je u udžbeniku prikazan Stepinac. Prema pisanju istog portala, ministarstvo je 18. listopada od Agencije za odgoj i obrazovanje zatražilo stručno mišljenje sadrži li udžbenik netočne i zastarjele podatke koji bitno utječu na vjerodostojnost sadržaja.

Do odluke ministra Fuchsa na tom je portalu objavljeno dovoljno članaka na temelju kojih je moguće dokučiti odgovor na pitanje 'što ih žulja'. Radi se, naime, o interpretaciji zbivanja iz nedavne prošlosti, a koja odudara od narativa koji bi, po svemu sudeći, morao biti jedini dopušten u javnosti. Povijesna znanost, pa onda posljedično i nastava povijesti, nisu tek zbirka činjenica. One smisao dobivaju kontekstualizacijom i interpretacijom, a interpretacija nikada nije u jedini. Svoditi sve na jedini dopušteni, tvrdo desničarsko-nacionalistički narativ, pri čemu se zagovornike bilo kakvog odstupanja prokazuje i prikazuje kao neku vrstu neprijatelja i izdajnika Hrvatske, ljubitelja Jugoslavije i slično iz palete standardnih desničarskih diskvalifikativa, nije ništa nego vraćanje Hrvatske u jednoulmje, a jednoulmje se, nije to

Naslovnica spornog
udžbenika

nepoznato, lako prometne u bezumlje. U pozadini svega je želja za propisivanjem jedine dopuštene istine.

Ključni članak objavljen na portalu narod.hr koji objašnjava što je u pozadini eliminacije udžbenika koji ni po čemu interpretativno nije avangardan je tekst ravnatelja Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata ANTE NAZORA. Osim njega, taj su tekst pisale neimenovane mu kolegice i kolege koje je zamolio za pomoć, a on sam je komentirao poglavljia o stvaranju Republike Hrvatske, Domovinskom ratu i poraču.

Prije nego što ista napišemo o Nazorovoj analizi valja napomenuti da je on koautor udžbenika, gle čuda, za četvrti razred gimnazije. Odlukom ministra o povlačenju udžbenika 'Zašto je povijest važna? 4' sigurno može biti zadovoljan, zbog barem na ekonomskoj osnovi vjerojatnog povećanja udjela svog udžbenika među maturantima gimnazija. To da je analizu na traženje portala sročio autor konkurentskog udžbenika portal narod.hr nigdje ne navodi.

Nemamo prostora navesti sve nesklapnosti koje je Nazor napisao, nije to u opširnom članku uspjelo ni BRANIMIRU JANKOVIĆU, glavnom uredniku portala historiografija.hr, koji je ustao u obranu prava na pluralizam i slobodu mišljenja u ovom slučaju. Navest ćemo tek nekoliko primjera Nazorove 'argumentacije'. Za Nazora je 'gotovo nevjerovatan' opis VLADIMIRA BAKARIĆA. U jednom dijelu citira udžbenik: 'DOSLJEDNJO SE SUPROTSTAVLJAO JAČANJU CENTRALIZMA I U VIŠE JE NAVRATA OSUĐIVAO UNITARIZAM I NACIONALIZAM KAO DVIJE RAZORNE SNAĞE ZA MEĐUNACIONALNU STABILOST U JUGOSLAVIJI (velika slova nisu u knjizi, ovdje odražavaju zaprepaštenost napisanim)'. Što je to zaprepašteno Nazora nije jasno. Bakarić je doista osuđivao nacionalizam (obično mu se to danas zamjera, primjerice gušenje Hrvatskog proljeća; bit će, valjda, da Nazor misli da je Bakarić bio nacionalistička perjanica), doista je gušio unitarizam (na toj je osnovi politički likvidirao MILOŠA ŽANKA, a ostavština te X. sjednice CK SKH iz 1970. opstala je i nakon sloma Hrvatskog proljeća), borio se za federaciju (skovao je izraz 'federiranje federacije') nasuprot centralističke i unitarne države. Reklo bi se da je Nazor zabludio u bespućima povijesne neozbiljnosti, a zaprepaštenost izaziva ono što je on napisao.

Nazor bi što je moguće više detaljno napisao kako se mora pisati, na što upozorava i Janković. Pišući o Planu Z4, navodi da bi bilo preciznije reći da ga 'rukovodstvo pobunjenih Srba nije željelo ni pogledati. Odnosno 'ni uzeti ga u ruke'. Buni se Nazor i protiv toga što su autori, pišući o tome da je JNA oduzela oružje Teritorijalnoj obrani SR Hrvatske iz njenih skladišta, koristili glagol 'isprazniti'. Takvih primjedbi kojima bi se propisivalo ne samo što se smije misliti nego i kako se mora pisati ima još. Ravnatelj HMDCDR-a piše i da su autori 'veliku pažnju posvetili i pravu na pobačaj, ženskim pravima, LGBTIQ zajednicama, ali gotovo da nema govora o problemima koji uništavaju europski kontinent kakav smo poznavali. Nema ničega o demografskom slomu europskih naroda i ogromnim imigracijama na područjima Zapadne Europe'. Radi se o veoma znakovitom pasusu. Nazorov je prigovor na razini klasične desničarske greške na razini *whataboutisma*. Konkretno, nekome tko ukaže na jedan problem prigovara se zato što nije ukazao na neki drugi, mogući, stvarni ili izmišljeni problem. Prebacimo li lopticu na drugačiji teren, Nazor nekome tko piše o kukuruzu prigovara zato što ne piše o uljanoj repici. Autor zauzima desnu poziciju tipičnu za portal na kojem je tekst objavljen – dovode se, makar aluzijom i posredno, u sumnju prava žena i LGBTIQ osoba, a pravi problem za njega su imigranti.

Za Nazora je primjer manipulacije izvori-
ma navođenje citata iz Tuđmanova govora
na Prvom опћем saboru HDZ-a 'у којем се
spominje NDH'. Radi се о познатој реченици
да NDH nije bila samo puka kvislinška tvor-
ba i fašistički zločin, već i izraz povijesnih
težnji hrvatskog naroda za svojom samo-
stalnom državom. Nazoru je sporno то што
se pitanjima učenicima, prema njegovoj
tvrđnji, sugerira да је тај govor 'mogao biti
razlogom zbog kojeg се dio srpske nacional-
ne manjine u Hrvatskoj osjetio ugroženim
i odlučio на ustanak jer, eto, obnavlja се
NDH'. Nije то једини случај у којем би Nazor
odredio како се што smije interpretirati. Na-
padi zdesna posljedica су toga што udžbenik
ne odgovara njihovom istinotvorbenom na-
rativu о tome како се smije i treba pisati
о suvremenoj nacionalnoj povijesti. Sve
што imalo odudara од toga треба prokazati
i potom eliminirati.

Pitanje је i по којој proceduri је udžbenik
povučen i tko је у tome sudjelovao. Novinar-
ka portala telegram.hr DORA KRŠUL upitala
је ministarstvo на čiji konkretan zahtjev је
pokrenut postupak brisanja udžbenika, ali
na то joj pitanje nije odgovoreno, tek joj је
navedeno да је postupak pokrenut 'zbog pri-
mjedbi različitih dionika из sustava odgoja i
obrazovanja'. Navedena novinarka nije dobila
odgovor ni на pitanje tko је autor mišljenja на
temelju kojeg је ministar povukao udžbenik.
Naveli су joj glavne naglaske mišljenja, ali oni
су толико опћенити да се могу primijeniti на
praktički svaki udžbenik.

Slučaj udžbenik preselit će се у sferu po-
litike. Saborska zastupnica SDP-a SABINA
GLASOVAC službenim је путем postavila niz
pitanja ministru Fuchsu koja се tiču upravo
procedure brisanja i trenutачне tajnovitosti
tog postupka. Glasovac zanima tko су pod-
nositelji zahtjeva за brisanje udžbenika, на
temelju čijег stručnog mišljenja је ministar
odlučio, је li rješenje doneseno на temelju
mišljenja Stručnog povjerenstva те tko су čl-
anovi povjerenstva. Brisanje odobrenog udž-
benika veoma је opasan presedan, posljed-
nji put tako nešto dogodilo се 1996. godine.
Dosadašnje tajeње informacija буди sumnju
у mogućе nečasne radnje i pogodovanje, а
hajka vođena protiv udžbenika jasno nazna-
čuje да је riječ о borbi за једино dopušteno
tumačenje prošlosti.

Glasovac је у izjavi за Novosti naglasila да
је riječ о opasnom presedanу, а kada vidimo
tko је predao zahtjev, 'znat ćemo је li bilo ele-
menata pogodovanja'. Navela је да nedostaju
odgovori на brojna pitanja, а zanima је i koje
су то novonastale okolnosti на temelju kojih
је brisan ranije odobren udžbenik.

Ubrzo nakon odluke ministra Fuchsa о bri-
sanju udžbenika из Kataloga, gimnazijama је
из ministarstva odaslana obavijest о odabiru
novog udžbenika. Nastavnici žurno moraju
izabrati један од tri ponuđena udžbenika, а
Nazor је koautor једног од njih. То će бити
dodatni, neočekivani trošak за proračun, а
učеници koji су učili по nedavno izbrisanom
i за ministarstvo nespornom udžbeniku
školsku godinu će završiti učeći по drugom
udžbeniku.

U ovoj višetjednoj hajci не треба smetnuti
s uma да је Hajdarović, један од autora iz-
brisanog udžbenika, nedavno objavio serijal
tekstova о sumnjivim međunarodnim na-
gradama за nastavnike. Те nagrade dobitnici
navode у svojim biografijama, а one су im
i dobra referenca за napredovanje у službi.
Problem је у tome што је Hajdarović razotkrio
да су те međunarodne nagrade međunarodna
prevara koja се može lako pribaviti i да nema-
ju nikakvu stručnu težinu. Ni у једном tek-
stu nije doveo у pitanje kvalitetu појединог
nastavnika koji се takvom nagradom dičio у
svoјој biografiji, ali pitanje је kome је svojim
pisanjem stao на žulj. ■

Биланца празна, садашњост поразна

У години председавања ИХРА-ОМ усташки поздрав још није стављен изван закона, није обновљен ниједан антифашистички споменик, Дан антифашистичке борбе прослављен је без државног врха, у вуковарској колони чули су се усташки поздрав

РЕЗУЛТАТИ анкете о томе коли-
ко је људи у домаћој јавности
узнато с чињеницом да
Хрватска председава ИХРА-
ом, Међународним савезом за
сјећање на Холокауст те да ли су негде
нешто прочитали о томе, чули за неку
иницијативу, акцију, скуп, изложбу
били би, вјерујемо, поразни. Хрватска
заиста од 1. марта 2023. до 1. марта 2024.
председава ИХРА-ом, међународним
тијелом које итекако има везе с hrvat-
ском прошлoшћу, али и са садашњoшћу
у којој усташки поздрав 'за дом спремно'
одјекује скоро на свакој утакмици и који
је полако, захваљујући вишедеценијској
шутњи власти, ушао у оквире нормалног
друштвеног понашања.

Упитали смо надлежне о концепту,
програму, догађајима који су обиљежи-
ли претходних десет мјесеци председава-
вања, али смо остали без одговора. У десет
мјесеци одржана су два засједања, око
120 делегата из земаља чланица ИХРА-е
посјетило је Спомен подручје Јасеновац.
Одржана је и Друга међународна конфе-
ренција о геноциду над Ромима, као и ра-
дионица о борби против искривљавања
Холокауста на којој су били равнатељи
школа. Углавном све без одјека. Тек су у
децембру стидљиво у јавност процуриле
препоруче с љетног засједања: потреб-
но је мапирати све логоре ндх, почети
ископавати локалитете у Јасеновцу и на
Велебиту, а препоручено је и покретање
процеса уврштења БОГДАНОВИЋЕВОГ 'Ка-

меног цвијета' на попис свјетске башти-
не УНЕСКО-а. Наравно, препоруке ИХРА-е
су правно и политички необавезујуће.
Једна од препорука упућује на знатнија
улагања у Спомен подручје Јасеновац,
као и на потребу за измјеном садашњег
ревизионистичког музејског постава у
Јасеновцу. Препоруке које су сличне већ
виђеним закључцима из документа ос-
ловљеног 'Десет точака о Јасеновцу' око
којих су се прошле године усугласили
Влада и представници српских органи-
зација, али које су и даље само слово на
папиру.

У години у којој Хрватска председава
ИХРА-ом свједочимо да усташки поздрав
'за дом спремно' још увијек није стављен
изван закона, да није обновљен ниједан
антифашистички споменик, да је ового-
дишња прослава Дана антифашистичке
борбе протекла без државног врха, да су
у вуковарској колони, у присуству др-
жавног врха пјеване усташке пјесме и
узвикиван усташки поздрав, да је пову-
чен уџбеник из повијести ХАЈДАРЕВИЋА,
РИСТИЋА и ТОРБИЦЕ. Недавно смо чули
и скандалозну изјаву из Министарства
културе према којој у Јасеновцу није било
масовног злочина над Србима. Нешто ра-
није одустало се од заједничке изложбе
с америчким Меморијалним музејом
Холокауста која је требала пратити засје-
дање ИХРА-е у Загребу. У години у којој
Хрватска председава ИХРА-ом Шоа ака-
демија Жидовске опћине у Загребу још
увијек чека одговор на питање хоће ли

одржати предавање о Холокаусту и зло-
чинима усташког режима у Хрватском
сабору саборским заступницима, члано-
вима Владе.... За поправни, Хрватска има
још три мјесеца до завршне, пленарне
сједнице.

Иво Голдштајн, умировљени свеучи-
лишни професор повијести, сматра да сва
овогодишња догађања, када их се стави
на куп и у контекст, доказују да хрватска
политика настоји изградити измаштану,
исполитизирану презентацију Холока-
уста.

— Хрватско председавање ИХРА-ом као да
се није ни догодило. Или, ако хоћете –
боље да се није ни догодило. То је испао
само још један срамотан догађај у низу
за Пленковићеву Владу. Био сам први
који је 2019., за вријеме талијанског
председања, на темељу инструкције из
Министарства вањских послова лобирао
за хрватску кандидатуру. Јако сам желио
да преузмемо председавање. Надао сам се
да би нам то могло помоћи да се лакше,
јаче и јасније разрачунамо с повијес-
ним ревизионизмом и неоусташтвом.
Увијек сам наглашавао да се усташки
злочини не могу сводити на Холокауст,
на истребљење Жидова него да се јасно
мора говорити и о геноциду над Срби-
ма, Ромима и о масовном злочину који
је почињен над Хрватима и другима. И
да ндх није никаква држава хрватског
народа, него злочиначка и издајничка
творевина – наводи Голдштајн и додаје
да се сад види да такви ставови неким а

естаблишменту нису били по вољи те да прави смисао његовог прошлогодешњег избацивања, заједно са НАТАШОМ МАТАУШИЋИМ и РАЈКОМ БУЋИНИМ из хрватске делегације у ИХРА-и.

— Садашња хрватска делегација сачињена је од чланова који немају ништа против манипулација које се догађају око обиљежавања сјећања на Холокауст и на Други свјетски рат. То је нарратив по којем је надбискуп СТЕПИНАЦ главни пријатељ Жидова, да су у том злочину Холокауста усташе тек млађи партнер, а главни су кривац нацисти. Надаље, у том нарративу нема ни ријечи о големом судјеловању Жидова у Народноослободилачкој борби, о томе да је 5.000 Жидова доживјело крај рата на ослобођеном територију. Крајњи је циљ створити једну умивену повијест Другог свјетског рата у Хрватској у којој нема мјеста ни за спомињање геноцида над Србима – објашњава Голдштајн и тврди да умјесто да се Хрватска на прави начин суочила с тамним мрљама своје повијести, владајући је естаблишмент предсједање ИХРА-ом жели искористити за међународну промоцију свог измаштаног ревизионистичког наратива.

— Релевантним факторима у међународној политици и дипломатији сасвим је јасно да хрватске власти промовирају ревизионистички нарратив и да толерирају неоусташтво, али они о томе због виших интереса шуте. А што се наше домаће политичке сцене и културе сјећања тиче, док год се на прави начин не суочимо с улогом надбискупа Степинца и односом ФРАЊЕ ТУЂМАНА према сјећању на Холокауст и Други свјетски рат имат ћемо проблем који има много шире реперкусије – закључује Голдштајн.

Равнатељ ЈУСП-а Јасеновац ИВО ПЕЈАКОВИЋ члан је изасланства Хрватске у ИХРА-и у чијем раду судјелује од 2018. Он истиче да теме предсједавања нису директно везане за земљу која у том тренутку предсједа ИХРА-ом већ да се настављају из године у годину.

— Пракса ИХРА-е не дозвољава новинарима приступ састанцима како би делегати добили могућност слободног изношења става. Такав формат може довести до дојма да ИХРА не комуницира довољно своје активности према заинтересираној јавности. Треба напоменути да је ову годину обиљежио терористички напад Хамаса на Израел 7. листопада, тако да су ти актуални догађаји те пораст антисемитских инцидената након тога утјецали на програм и планове приликом засједања ИХРА-е у Загребу у студеном. Овогодишње предсједање Хрватске ИХРА-ом обиљежиле су бројне активности, које су уобичајене када нека земља преузме улогу предсједања овом организацијом те је предсједање било успјешно – оцјењује равнатељ ЈУСП-а Јасеновац Иво Пејаковић наводећи да је у години у којој Хрватска предсједава ИХРА-ом Спомен подручје Јасеновац посјетило 37 школских група из Хрватске.

Подсјетимо, Министарство знаности и образовања издало је препоруку школама за организовање посјета Спомен подручју Јасеновац. Ту препоруку чак прати и одлука да Министарство финансијски покрива трошкове организације тог посјета. Очито све то није било довољно мотивирајуће за већу посјету Јасеновцу на нивоу Хрватске.

Пејаковић истиче да у Хрватској не постоји институција или организација која се сустванно бави праћењем и евидентирањем случајева антисемитизма, порицања или дисторзије Холокауста као и да

Дан антифашистичке борбе у Брезовици без државног врха
(Фото: Едина Зуко/PIXSELL)

се правне институције не препознају те појаве када се догоде у јавном простору. — У Казненом закону РК постоји чланак 325. који се односи на јавно потицање на насиље и мржњу, а по којем је забрањено порицање или знатно умањивање геноцида, злочина против човјечности или ратног злочина. Колико је мени познато, нитко досад није оптужен на основу тог чланка Казненог закона. Порицање и умањивање злочина Холокауста и геноцида посебно се односи на масовне злочине почињене у логору Јасеновац гдје се константно покушава приказати усташки логор Јасеновац као ‘радни логор’ – истиче Пејаковић напомињући специфичност логора Јасеновац, који је био различит од нацистичких логора у којима су најбројније жртве углавном били Жидови, док су у Јасеновцу најбројније жртве били Срби, а након њих Роми, Жидови те политички затвореници.

МЕЂУТИМ, да Пејаковићеве констатације о злочинима и жртвама у концентрацијском логору Јасеновац нису видљиве у јасеновачком поставу као ни присутне у дијелу хрватске јавности, свједочи и недавна изјава министрице НИНЕ ОБУЉЕН КОРЖИНЕК кад је, ето, некако заборавила споменути и геноцид над Србима, сматра предсједник Српског народног вијећа и саборски заступник СДСС-а МИЛОРАД ПУПОВАЦ.

— Избјегава се говорити и расправљати о почињеном усташком геноциду над Србима у Другом свјетском рату. Тема геноцида над Србима није на адекватан начин заступљена у програму предсједавања као ни у хрватском друштву опћенито. То је предмет непрестане напетости између државних институција и српских организација. Глобална неолиберална и неоконзервативна политика сјећања усмјерила се првенствено на Холокауст као одредницу политике истребљења и прогона Жидова и евентуално Рома, а страдање Срба у ндх неријетко се заборава што доказују изјаве које долазе из

самих државних институција у којима се Србе не спомиње или се може видјети на инфо таблама у самом Јасеновцу гдје такођер нема спомена ндх-а и геноцида над Србима – истиче Пуповац и додаје да Хрватска још није развила способност дистанцирања од усташизације у друштву па ни у години кад предсједава ИХРА-ом.

— Хрватска није одлучила да обиљежавања ИХРА-е претвори у програм освјештавања штетности усташизације друштва. Хрватска је своје предсједање требала искористити за суочавање јавности с негативним аспектима идеје хрватске државе, усташким покретом, за јасније суочавање с геноцидом који је усташки режим починио над Србима, Ромима и Жидовима. У хрватском друштву нема разлике, јасне дистинкције између сјећања на страдање у посљедњем рату, истицања усташких симбола и дистанцирања од тих симбола којих је било током посљедњег рата, али који нису зато ништа мање него то што јесу – усташки симболи и усташке поруке. Али има способности да се осуђују Срби и њихов допринос комеморирању ако није у складу са доминантним погледом – наводи Пуповац упозоравајући да је велику сјену у години предсједања ИХРА-ом оставља и усташизација вуковарске колоне сјећања.

— Пјевање, скандирање, довикивање и узвикивање усташког поздрава ‘за дом спремни’ у овогодишњој вуковарској колони сјећања није у складу и духу ИХРА-е као ни поједини акти насиља према онима које су препознали као припаднике српског народа. Остат ће упамћена и реакција присутних политичара који су даље мирно наставили шетати у једној таквој колони с усташким знаковљем. Догодило се и спречавање Српског народног вијећа и СДСС-а у комеморацији свим невиним жртвама. Најзначајнија позитивна промјена која се десила током досадашњег хрватског предсједања ИХРА-ом је повећање финансијске казне за поруке говора мржње, проусташке и филоусташке, у оквиру прекршајног закона. Додуше, и то је резултат захтјева

представника народа жртва Срба, Рома и Жидова већ дужи низ година – каже Пуповац.

Предсједник Савеза антифашистичких бораца и антифашиста (САБА) ФРАЊО ХАБУЛИН наводи да у години у којој Хрватска предсједава ИХРА-ом није обновљен ниједан од 3.000 антифашистичких споменика срушених у новој хрватској држави.

— Антифашистички споменици срушени су по задатку, по наредби. Символично би било да је обновљен барем један споменик. Чак ни споменици који осим споменичке имају изузетну умјетничку вриједност. Али зато су све цркве и све капелице у Хрватској обновљене. У друштву нам се догађа усташизација. Све смо то могли видјети и у Вуковару. И, нажалост, све је прошло без реакције. Свједочимо катастрофи, догађају се тридесете године двадесетог стољећа. То је резултат хрватског предсједања ИХРА-ом – каже Хабулин и напомиње да хрватско друштво није исказало нимало захвалности нити жели одати почаст, сачувати успомену на борбу и достојанство наших предака који су страдали у катастрофалном свјетском рату у двадесетом стољећу. — О тој нашој славној прошлости требамо говорити, а посебно бисмо јасни и гласни требали бити у години кад Хрватска предсједава ИХРА-ом. Фалсифицирање повијести догађа се на све стране, без икакве казне, одговорности, а у Хрватском сабору се узвикује усташки поздрав. Са сваком новом генерацијом ситуација је све гора, млади се с усташизацијом друштва упознају као нормалном, свакодневном појавом која им се сервира. Нитко ме у овој години није ни позвао на неки скуп везано за ИХРА-у. Питам се, што бих ја тамо радио, могао бих нешто и рећи што се не уклапа. Хрватско предсједање је фарса, аплауз на крају и спуштена завјеса. Једва се чека да та година предсједања истекне – закључује Хабулин. ■

INTRIGATOR

Preduhitrili krizu

Sektorski kolektivni ugovor za više od 18.000 radnika u drvnj i papirnoj industriji potpisan je uoči kraja vrlo povoljnog razdoblja poslovanja

Potpisivanje kolektivca u opuštenoj atmosferi – Bossak i Pašalić (Foto: Slavko Midžor/PIXSELL)

SREDINOM decembra u Zagrebu je između sedam sindikata i HUP-ove Udruge za drvenu i papirnu industriju potpisan granski kolektivni ugovor. Zajedno su također uputili inicijativu prema Ministarstvu rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike za proširenje kolektivnog ugovora na sve poslodavce u sektoru.

Procjenjuje se da u drvnj i papirnoj industriji danas radi više od 18 tisuća radnika i radnica u više od 1300 firmi. Riječ je o tek trećem sektorskom kolektivnom ugovoru u privatnom sektoru u Hrvatskoj, uz ugovore za graditeljstvo te ugostiteljstvo i turizam. Drvena i papirna industrija sektorski je kolektivni ugovor imala i ranije, ali je istekao 2013. godine i čitavo desetljeće nije bio obnovljen. Do novih i značajnih pomaka u kolektivnom pregovaranju između sindikata i HUP-a došlo je tek početkom ove godine. — HUP je prije deset godina otkazao kolektivni ugovor. Mi smo stalno pokušavali da se ponovno pokrene kolektivno pregovaranje, ali smatrali su da je sindikat neprijatelj, da je poslodavac radnicima i mama i tata. Ove smo godine napokon našli zajednički jezik i uspješno završili pregovore – govori BE-

RISLAV BOSSAK, predsjednik Samostalnog sindikata Hrvatske (SSH), jednog od sedam sindikata koji su sudjelovali u pregovorima.

Novi sektorski kolektivni ugovor za drvenu i papirnu industriju između ostalog definira sedam platnih kategorija, ovisno o zahtjevnosti posla, kao i minimalan broj od 27 dana za godišnji odmor, a stupa na snagu početkom 2024. godine.

— To je minimum prava kojih se svaki poslodavac u sektoru mora pridržavati. Naravno, i dalje vrijedi bilo koje pravo ugovoreno u većoj vrijednosti kroz kolektivni ugovor na kućnoj razini, što je slučaj s nekim tvrtkama unutar ovog sektora – kaže Bossak.

Naš sugovornik je sindikalist iz Slavonije DI, jedne od najstarijih tvornica kad je u pitanju prerada i obrada drva u ovom dijelu Europe.

— Drvena industrija je vrlo značajna za hrvatsku privredu i jako je dobro poslovala zadnjih godina. Prihod se udvostručio u zadnje četiri godine, puno se izvozilo u inozemstvo. Najteže je bilo naći sirovinu, ali tvrtke koje su imale trupce, imale su i zagarantiran plasman svoje robe – kaže naš sugovornik.

Iako su proizvođačima rasli prihodi, ostali su problemi s radničkim pravima, materijalnim ponajviše. Velik dio radnika i radnica u

industriji primao je minimalac ili plaću tek malo veću od minimalca, a Bossak nam navodi da su stalni bili i problemi s obračunom plaća nauštrb radnika.

— Sindikalna pokrivenost nam je uglavnom dobra među starijim radnicima, a dosta je slabija među mladima. Mladi se često kraće zadržavaju u sektoru pa im se ne investira u sindikalni rad – priča Bossak.

Sa sektorskim kolektivnim ugovorom stanje bi se trebalo barem malo poboljšati, ali kvaka je u tome da je i on prošao u zadnji čas, pred novu veliku krizu. Prisjetit ćemo se da je zadnji kolektivni ugovor u ovoj industriji, onaj koji nije obnovljen nakon 2013., potpisan krizne 2008. godine.

— U sektoru sada očekujemo sve slabiju proizvodnju zbog sve veće stambene i građevinske krize u zapadnoj Europi u koju najviše izvozimo. Posebno se to osjeća u Njemačkoj, Austriji i Italiji. Čini se da će trebati pomoć Vlade u krizi, da ne dođe do otpuštanja radnika u industriji. Pogađa nas recesija i ključno je zajednički sačuvati sva radna mjesta – ističe Bossak.

Da u posljednje vrijeme intenzivno pada broj narudžbi iz inozemstva potvrđuju i brojke: samo u periodu od juna do augusta ove godine, pad u izvozu drvene i papirne industrije iznosio je 26,9 posto. I predsjednik HUP-ove Udruge drvene i papirne industrije IVIĆ PAŠALIĆ požalio se da će trebati pomoć države da firme ostanu konkurentne. Ovaj stručnjak za virtuozne privatizacije, bankarske i privredne operacije, posljednjih godina nove uspjehe bilježi u drvnj industriji, a njegova tvrtka Mundus Viridis u kojoj se bave preradom drva prije četiri godine dobila je 'drvnog Oscara' za dizajn jedne komode. Proizvodnja piljene građe bila je među navedenim djelatnostima i ranije Pašalićeve firme Kapital Konzalting, one koja je osnovana 2002., a stečaj je zaključila 2017. godine. U djelatnost firme bilo je također upisano poslovanje nekretninama, izdavaštvo, ispitivanje tržišta i javnog mnijenja te savjetovanje u vezi s poslovanjem i upravljanjem. Javnost se sa svim tim aktivnostima Kapital Konzaltinga imala priliku upoznati ponajviše kroz aferu Hypo, a Ivić Pašalić je svemu tome unatoč, ili svemu tome zahvaljujući, godine 2021. izabran za novog predsjednika HUP-ove Udruge papirne i drvene industrije.

Dok se kapital 'konzultirao', od bjelovarske Česme do petrinjskog Finela drvena je industrija privatizirana, infrastrukturno i kadrovski uništavana kroz stečajne procese, prepuštena imperativu niske cijene sirovine i niske cijene rada koji se prevodio kao profit za 'uspješne' poslodavce. Pri svakom znaku ozbiljne krize ti su se isti poslodavci pozivali na pomoć države, a znali su najednom pronaći i zajednički jezik sa sindikatima, ali uglavnom samo u trenucima u kojima je bilo ozbiljno uzdržano pitanje postojanja buduće radne snage.

Drvena je industrija dominantno prisutna u ruralnim područjima i dugo su se poslodavci okorištavali činjenicom da u tim područjima radnici često nemaju mnogo izbora u traženju drugih zaposlenja. Ali vrijeme je donijelo i drugu činjenicu, a ta je da se uglavnom radi o sve starijim radnicima i radnicama, dok mladi napuštaju ruralna područja, brže i lakše mijenjaju poslove te pritom najkraće ostaju na onima na kojima im se nude minimalna prava.

■ Ivana Perić

Dugine obitelji sve prihvaćenije

Udruge Legebitra iz Slovenije i Dugine obitelji iz Hrvatske provele su istraživanje stavova građana Hrvatske i Slovenije prema LGBTIQ osobama?

Cilj istraživanja bio je analizirati stavove prema duginim obiteljima, procijeniti razinu društvene prihvaćenosti LGBTIQ zajednice te identificirati potrebe i izazove s kojima se susreću. Rezultati otkrivaju izuzetno ohrabrujuće trendove u stavovima građana. Većina ispitanika je na skali od 1 do 5 izrazila umjeren (3) do izrazito pozitivan stav (5) prema duginim obiteljima (64 posto), dok ih je samo 36 posto iskazalo negativan stav. Umjeren ili neutralan stav gledamo kao nešto pozitivno – radi se o ispitanicima koji prihvaćaju postojanje LGBTIQ osoba u društvu i nemaju negativne emocije. Među podržavateljima prevladavaju otvorenost i tolerancija prema različitostima, izražene u stavovima 'Ne smetaju mi, nemam predrasuda' i 'Svatko ima pravo živjeti svoj život'. Takvi stavovi svjedoče o pozitivnom pomaku u društvenoj klimi. Više od polovice ispitanika ima stav od 3 do 5 za pitanje podržavaju li uvođenje LGBTIQ tema u nastavne programe i škole, a preko 70 posto nema problema s time da im je kolega ili kolegica na poslu LGBTIQ osoba.

Znači raste društvena prihvaćenost duginih obitelji?

Prihvaćenost raste, a inspirativan trend ogleda se u raznovrsnim pričama koje svakodnevno obogaćuju naše društvo. Hrabri javni istupi pojedinaca poput IVE ŠEGOTE i MLADENA KOŽIĆA, koji su otvoreno podijelili životne priče u borbi sa sustavom koji im je pokušao onemogućiti pristup udomiteljstvu ili posvojenju, igraju ključnu ulogu u demistificiranju predrasuda. Vidimo porast broja životnih partnerstava i sada imamo više od tisuću osoba koje su ih sklopile. Svaka osoba koja hrabro dijeli svoj LGBTIQ identitet i obiteljske priče, bilo na javnoj televiziji ili u najužem krugu, doprinosi stvaranju pozitivne promjene i većem prihvaćanju LGBTIQ osoba i duginih obitelji.

Kako se pomak očituje?

Pomak se očituje kroz povećanu razinu podrške, otvorenost prema inkluzivnosti i sve češće javno istupanje pripadnika LGBTIQ zajednice. Povećana podrška, otvorenost mladih prema razgovoru o seksualnosti i mentalnom zdravlju te rastuća vidljivost LGBTIQ obitelji sve su točke koje nagovještavaju nastavak pozitivnih trendova. Očekujemo da će ovi rezultati poslužiti kao poticaj za daljnje korake u ostvarivanju punih prava i jednakosti za LGBTIQ osobe u Hrvatskoj, možda ne u idućih godinu dana, ali kroz pet do deset godina sigurno će se dogoditi jako veliki pomaci.

■ Mirna Jasić Gašić

Malo morgen

Slobodan Prosperov Novak osvanuo je u Domovinskom pokretu pa u emisiji 'Bujica' prijetio da će odmah nakon dolaska na vlast, 'sutra ujutro' ukinuti financiranje Novosti

SLOBODAN PROSPEROV NOVAK najavio je da će Domovinski pokret ukinuti financiranje tjednika Novosti iz državnog proračuna ako dođe na vlast nakon parlamentarnih izbora. Gostujući u emisiji 'Bujica', Prosperov Novak, inače član Domovinskog pokreta, poručio je da Novosti 'umanjuju bit hrvatskog društva ondje gdje je ono najvažnije, a to je jezik i kultura'. 'Tamo se sprdaju s hrvatskom kulturom za novac Ministarstva kulture. To je doista neshvatljivo. Ja ne znam kada će to prestati, ali smatram da mora prestati. Jer ljudi koji to rade nisu ljudi koji to smiju raditi u Hrvatskoj. Oni mogu pisati gdje hoće, ali moraju to raditi za novac koji će na tržištu zaraditi', kazao je Prosperov Novak. 'Hoće li to prestati ako Domovinski pokret dođe na vlast?' pitao je voditelj VELIMIR BUJANEC, misleći na ukidanje javnog financiranja tjednika Novosti. 'Mislim da, da. Sutra ujutro', odgovorio je Prosperov Novak, najavljujući tako da bi jedna od prvih odluka ove stranke u eventualnoj izvršnoj vlasti bila obračun s Novostima i udar na medijske slobode u Hrvatskoj.

Prosperov Novak otkrio je ovakve cenzorske planove Domovinskog pokreta ponukan tekstom IGORA LASIĆA iz 2022. godine, u kojem se novinar Novosti kritički osvrnuo na jezične i kulturne politike srpskih i hrvatskih nacionalista. Kao pripadnik jednog od dva navedena politička tabora,

Slobodan Novak je, razumije se, tekst pročitao potpuno krivo. Zapravo, čini se da ga nije ni pročitao, nego je klevetnički neupućeno odgovorio na pitanje voditelja koji je iz internetske arhive Novosti izvukao tekst kako bi pripremio teren za otkrivanje planova Domovinskog pokreta. Da ga je pročitao, onda bi znao da se navedeni tekst uopće ne odnosi na nekakvu recentnu deklaraciju Domovinskog pokreta protiv srpskog 'svojetanja pisaca, znanstvenika i osoba iz hrvatske povijesti i kulture'. Objavljen je početkom 2022., skoro dvije godine prije njihove deklaracije. Poslovično huškački, Bujanec je zapravo podvalio priču da se radi o sadržaju publiciranom nakon i povodom objave deklaracije Domovinskog pokreta. Unatoč tome, Prosperov Novak je iskoristio priliku za isporuku seta najbestidnijih laži: niti se Novosti financiraju novcem Ministarstva kulture, niti je u predmetnom tekstu bila riječ o 'rugaњу s hrvatskom kulturom'. Radilo se o 'rugaњу' sa srpsko-hrvatskim kulturnim žandarima, pa tako posredno i s Prosperovim Novakom. Relevantnost potonjeg u cijeloj je priči pritom svedena na ništicu. Spominjemo ga tek kao najsvježiji zapjenjeni glas Domovinskog pokreta, parlamentarne stranke koja, sad i to znamo, snatni o korištenju političke moći za gušenje medija koji im se ne sviđaju. Najavom u 'Bujici' samo je zaokružena njihova višemjesečna kampanja protiv Novosti, koje im zapravo služe kao podloga za šovinistički i proustaški obračun sa srpskom manjinom u Hrvatskoj.

S. P. Novak planira svijetlu budućnost na vlasti (Foto: Davorin Višnjić/PIXSELL)

Saborski zastupnik Domovinskog pokreta DANIEL SPAJČIĆ tražio je još proljetos retroaktivno oduzimanje proračunskih sredstava Novostima pod obrazloženjem da 'vrijedaju Republiku Hrvatsku'. Argumente je pronašao u tekstu 'Meloni e nostri moroni' u kojem smo problematizirali činjenicu da su pripadnici hrvatske ekstremne desnice čestitali stranci Bračo Italije na osvajanju vlasti, premda je ta politička opcija napućena fašističkim kreaturama koje su u ljeto 1991. u Beogradu s predstavnicima režima SLOBODANA MILOŠEVIĆA i s Belim orlovima razgovarale o komadanju hrvatskog teritorija. Sličnim oštroomnim zapažanjima o 'pljuvanju i izrugivanju hrvatske države' ukidanje financiranja Novosti zatražio je i drugi član Domovinskog pokreta u Saboru, STIPO MLINARIĆ. Zamjenik predsjednika Domovinskog pokreta MARIO RADIĆ nedavno je primijetio da Novosti napadaju 'Vukovar i sve naše svetinje'. To je došlo upravo od najutjecajnijeg člana stranke koja je prošli mjesec organizirala ultimativno političko svetogrđe nad Vukovarom i pobijenim Vukovarcima, napravivši od komemoracije proustašku kulisu za najprizemnije prikupljanje političkih poena.

U ovogodišnjem nasrtaju na Novosti sudjelovali su i zastupnici drugih stranaka desnice, poput NIKOLE GRMOJE iz Mosta. Njemu je zasmetalo što se Novosti ne bave isključivo manjinskim temama. Nije mu, dođuše, naknadno 'zasmetalo' što smo bili među rijetkim medijima u Hrvatskoj koji su pisali o povezanosti aktivnih domaćih špijuna s poslovnim partnerima PAVLA VUJNOVCA. To mu toliko nije smetalo da je istraživanje iz Novosti uzeo takoreći kao posve prirodnu pojavu: kada je u više navrata javno spominjao ovu priču, nijednom nije rekao odakle mu informacije. Jer to se valjda podrazumijeva.

Ovo su, ukratko, ljudi iz Domovinskog pokreta i drugih političkih opcija koji žele ugasiti Novosti. Prvi je pismen, ali ne čita sadržaj Novosti o kojem raspravlja. Drugi čita, ali je medijski nepismen. Treći ništa ne čita i ništa ne razumije. Četvrti razumije, ali se pravi glupim. Peti pozorno čita i ponosno reproducira pročitano, ali pritom zaobilazi spominjanje Novosti.

Hrvatsko novinarsko društvo reagiralo je ove godine dva puta zbog ovih i brojnih drugih huškačkih ispada u Hrvatskom saboru protiv Novosti.

— Izjava Prosperova Novaka je opasna i zabrinjavajuća jer otkriva prave namjere Domovinskog pokreta prema medijima koje ne smatraju samo neposlušnima nego i neprijateljskima – rekao je Zovko u izjavi za Novosti, dodajući da je ovaj član DP-a tako otkrio karte i pokazao kako bi izgledali mediji kada bi ljudi poput njega došli na vlast. — To bi bilo jednoumlje i crtanje meta na čelo neposlušnim medijima – poručio je Zovko.

Već smo pisali da se za pretvaranje našeg medija u metu te prijetnje i pritiske iz parlamenta zainteresiralo i najveće europsko novinarsko udruženje, Europska federacija novinara (EFJ). Ono je najavilo da će uputiti dopis organizaciji Media Freedom Rapid Response (MFRR), koju financira Europska komisija, europskom mehanizmu koji prati i reagira na kršenja slobode medija u državama članicama EU-a i zemljama kandidatkinjama.

■ Hrvoje Šimičević

FRAGMENTI GRADA

Strani radnici

GLASAN žamor nepoznatog nam jezika dominirao je prostorom tramvaja, veselo se širio isprekidan glasnim smijanjem. Dolazio je od grupe četvorice-petorice simpatičnih ljudi s prepoznatljivo drugačijim rasnim obilježjima u odnosu na dominantnu domaću populaciju. No izlazak iz tramvaja umalo se pokazao fatalnim. Centimetri su me dijelili od dostavljača, izgledom srodnog veseloj ekipi iz tramvaja, koji je na biciklu projurio kolnikom.

Nije prošlo ni pola sata, a zgodan prizor odagnao je svaki stres. Ulicom je prolazio mladi par gurajući dječja kolica s bebom. Bila je očito plod veze između dvadeset i nešto godina starog Nepalca, Filipinca ili Šri Lančanina, potpuno svejedno za ovaj kontekst, i otprilike isto toliko stare domaće djevojke. Zagreb, kao skoro svi ostali gradovi i nešto veća mjesta u Hrvatskoj, u nevjerojatno kratkom periodu vremena demografski se počeo značajno mijenjati. To je već opće mjesto kojemu svi neposredno i svakodnevno svjedočimo. Deseci i deseci tisuća novih stranih radnika iz dalekih azijskih zemalja koji dolaze – a taj se proces neće, ne može, niti treba završiti – nepovratno mijenjaju društvenu sliku i profil Hrvatske, kao i ostalih zemalja u koje pristižu.

U javnosti i medijima kruži podatak da je već oko 11 posto od ukupnog broja trenutno zaposlenih u Hrvatskoj – inozemna radna snaga. To je sve super i možemo samo pozdraviti jer ova država i društvo nasušno trebaju interkulturalna i međurasna ispreplitanja kako bi se u perspektivi uskomešala uvijek nezdrava monolitnost i uniformnost. Bilo koja, u ovom slučaju rasno bijela i katolička. Malo nam je manje sve to dopadljivo kada znamo u kakvim uvjetima ti novopridošli stanovnici Hrvatske rade i žive, na kakve ih se sve načine eksploatira. No želimo vjerovati da je to moguće mijenjati, postupnim uključivanjem tih ljudi u zajednicu, učenjem jezika, građanskom politizacijom, mogućim sindikalizmom i općenito jačanjem njihovog statusa u društvu.

Paušalno pozitivan dojam kviri nam i saznanje o dubokim nepravdama, selektivnom političkom pristupu radnim migracijama. Uza sve teškoće s kojima se ti ljudi susreću – pored već spomenutog, tu su financijsko dužničko ropstvo u kojem ih drže posredničke agencije za zapošljavanje, te nerijetko brutalna iskorištavanja domaćih poslodavaca – oni ipak barem imaju priliku legalno ući u Evropu. Za razliku od hiljada nesretnika iz nekih drugih zemalja koji su zapeli na evropskim granicama, ne pripušta ih se unutra i na sve moguće načine ih se šikanira i nastoji zaustaviti. A samo žele ono što je prvospomenutima omogućeno.

Jer teško je ne primijetiti znakovitu distinkciju. Dok su strani radnici iz kršćanskih, hinduističkih i budističkih azijskih zemalja dobrodošli u dijelove Evrope, odbacuje se ljude iz dalekih država s pretežito muslimanskom populacijom.

■ Hajrudin Hromadžić

Sjećanje kao dug

Sveukupan broj stradalih od 1991. do 1995. u Sisačko-moslavačkoj županiji uključuje 3493 osobe. Prema nacionalnosti, 1682 žrtava su hrvatske nacionalnosti, a 1512 srpske, dok ih je 260 nepoznate

CENTAR za suočavanje s prošlošću Documenta predstavio je u Sisku nadopunjene podatke istraživanja "Ljudski gubici 1991.-1995. u Hrvatskoj" za područje Sisačko-moslavačke županije. Predstavljena je i Documentina crowdfunding kampanja "Pamtimo sve žrtve" za podršku nastavka terenskog istraživanja te dokumentiranja sudbine ubijenih i nestalih u ratu u Hrvatskoj koja traje do kraja januara.

Nakon prve prezentacije podataka za područje Sisačko-moslavačke županije u prosincu 2017., sada je objavljen revidirani popis žrtava, koje su imale prebivalište ili su stradale na području Sisačko-moslavačke, najavio je NIKOLA MOKROVIĆ, koordinator programa istraživanja i dokumentiranja.

— Sveukupan broj žrtava stradalih u Sisačko-moslavačkoj županiji je 3493 osoba. Najviše ljudi stradalo je u Petrinji, njih 741, u Glini 644, u Novskoj 425, u Sisku 413, u Dvoru 403, u Kostajnici 340, u Vrginmostu 156, a u Kutini 21. Prema nacionalnosti, 1682 žrtava su hrvatske nacionalnosti, a 1512 srpske, dok ih je 260 nepoznato, rekao je Mokrović, navršši kako je cilj Documentinog programa omogućiti dostupnost podataka o stradalima i nestalima u ratu, pomoću jedinstvenog i provjerljivog popisa iz istraživanja koje se provodi po načelu nepristranosti, provjeravanja te usporedbe različitih podataka iz svih dostupnih izvora. Sam identitet osobe te okolnosti smrti smatraju se potvrđenim ako podaci dolaze iz tri neovisna izvora. Tre-

nutno u svojoj bazi Documenta ima 39.321 dokument, od kojih je 8.114 upitnika ispunjenih odgovorima svjedoka, dok u bazi imaju registrirano 21.367 žrtava.

Iako se radi o civilizacijskoj obavezi kojom se odaje počast žrtvama, a ujedno se pokušava stvoriti činjenično utemeljen pregled njihovih stradanja, u Hrvatskoj više od trideset godina od početka rata 1991. ne postoji jedinstven i javno dostupan popis ubijenih i nestalih osoba.

— Na popisu su zajedno žrtve svih nacionalnosti, rekla bih da je to civilizacijski iskorak. Taj su iskorak u prošlosti napravili Ministarstvo hrvatskih branitelja te Uprava za zatočene i nestale u suradnji sa Crvenim križem kad je prvi put objavljena Knjiga nestalih, a ono što mi sada očekujemo je civilizacijski iskorak u smjeru Knjige mrtvih. Mislimo da imena i prezimena svih koji su imali prebivalište u RH trebaju biti zajedno na jednom popisu, da je to vrsta sjećanja kojom se približavamo kulturi pamćenja kakvu te žrtve zaslužuju. Ponovno pozivamo Memorijalno dokumentacijski centar Domovinskog rata da objavi rezultate svog istraživanja. Njima su puno dostupnije službene informacije i dokumentacija dok je naša prednost u terenskom istraživanju – rekla je VESNA TERŠELIĆ, voditeljica Documente.

Sljedeća prezentacija podataka bit će krajem januara za nadopunjene podatke za žrtve Osječko-baranjske županije. Tokom 2024. godine planiraju prezentacije po gradovima Sisačko-moslavačke županije.

— Važno nam je doći u mjesta gdje je stradalo najviše osoba. Želimo otići u Petrinju i Dvor te predstaviti podatke kako bismo možda došli do nekoga tko još nešto zna o stradanjima, kako bismo dopunili popis žrtava i podatke o njima. Imat ćemo i sastanke u relevantnim Ministarstvima kako bismo dobili dodatne informacije, a u budućnosti se nadamo da ćemo za svaku žrtvu pripremiti kratak zapis sa biografskim podacima i detaljnim informacijama o okolnostima stradanja, no to još iziskuje još puno godina posla. Sad je najvažnije da za cijelu Hrvatsku objavimo imena i prezimena, status i mjesto stradanja. Zato pozivamo članove obitelji, prijatelje i sve one koji su poznavali neku žrtvu ili znaju nešto o njihovom stradanju, da nam se jave kako bismo sastavili što cjelovitiji i vjerodostojniji popis žrtava, a ukoliko osoba nije u mogućnosti doći do nas, mi ćemo izaći na teren do nje – poziva Vesna Teršelić.

S bilo kakvim saznanjima o žrtvama građani Hrvatske mogu se javiti Documenti u Selskoj cesti 112c u Zagrebu, na telefon 01/457-2398 ili e-mail: kontakt@documenta.hr kao i na stranici Documente na Facebooku i internetskoj stranici: www.documenta.hr.

Istraživanje ljudskih gubitaka dugogodišnji je program Documente. Od 2009. godine proveli su više od 7000 intervjua na terenu sa svjedocima među koje spadaju očevici zločina te najbliže osobe poginulih i nestalih.

— Sve je krenulo od samih porodica ubijenih u Sisku koje su, tražeću pravdu, nalazile načine da prikupe podatke. Tu je vrlo važnu ulogu odigrala VJERA SOLAR, majka LJUBICE ubijene u rujnu 1991. snajperom kroz prozor. Vjera je u prosincu 2002. okupila majke i očeve ubijene djece koje je poznavala: JASENKU BOROJEVIĆ, suprugu STEVE BOROJEVIĆA, pa DESU ĐAPU čiji je sin MILENKO odveden iz kuće u kolovozu 1991., ZORICU MIODRAG čiji je suprug STOJAN odveden u rujnu 1991. Tu je jako bila važna i sisačka novinarka IVANKA UZELAC. Bezbroj puta su bile u Županijskom državnom odvjetništvu u Sisku tražeći da postupci budu pokrenuti, a kad se ništa ne bi događalo u smislu podizanja optužnica, one su dizale tužbe protiv Republike Hrvatske, što je stvarno bio kafkijanski put. Najveći uspjeh koji su doživjele bilo je kad su Vjera Solar i Jasenka Borojević po prvi put na sudu u kontekstu parnice mogle ispričati što se dogodilo. I tad su na prvom stupnju doživjele 'šamar' jer je RH tražila isplatu parničnih troškova. Dakle, ne samo da nisu došle do pravde nego su im naplaćeni troškovi koji su prelazili tadašnjih 70.000 kuna. Vjera Solar je živjela vrlo skromno u prostoru gdje je okupila ljude u udrugu u Petrinjskoj ulici u Sisku i nije mogla platiti parnične troškove. No tražeći pravdu došla je do Evropskog suda i na kraju se nagodila s RH, tako da nije morala platiti parnične troškove – rekla je Vesna Teršelić.

— Za Sisačko-moslavačku županiju doprinos stradalih je iznimno važan jer je i KATARINA BEŠLIĆ tada Cindrić, čiji su roditelji ubijeni u siječnju 1992. u Petrinji samo zato što su bili Hrvati, doživjela iste probleme s tužbom protiv RH i parničnim troškovima te je također išla do Evropskog suda. Bez obzira na nacionalnost ljudi, problemi su im isti – istaknula je Teršelić i navela kako je prikupljanju podataka doprinio STJEPAN KOMARAC iz Siska, a za osvještavanje javnosti uz Vjeru Solar bio je važan i tadašnji urednik 'Ljevice' STIPE ŠUVAR, koji je u svom listu objavio dotada prikupljene podatke o ubijenim Srbima u Sisku.

— Svi koji su godinama tražili pravdu su ipak vršili javni pritisak te je napokon podignuta optužnica za zločine nad civilima u Sisku. No prvooptuženi ĐURO BRODARAC preminuo je u pritvoru. No kad je 2021. usvojen Zakon o civilnim stradalnicima Domovinskog rata, to je ipak otvorilo vrata pa su Vjera Solar i mnogi drugi podnijeli zahtjev za status civilne žrtve. Neki su ga dosad ostvarili, no Vjera Solar je preminula 2023. te nažalost nikad nije ostvarila status civilne žrtve rata, zaključuje Vesna Teršelić. ■

Vesna Teršelić, Nikola Puharić, Nikola Mokrović i Jurica Vitković (Foto: Nikola Čutuk/PIXSELL)

Po cijenu kazne više
neće zaključavati rampe
– Tatjana Munižaba iz
Begluka

Područje spuštenih rampi

Istočni pojas općine Gračac mjestimično zadire u susjednu državu, a granični režim dodatno otežava život mještanima izoliranih sela. ‘Bosna kao u obliku zuba ulazi u Hrvatsku, a preko toga ide cesta. Gdje god probija granicu, stavili su rampe. Kad smo djetetu pravili krštenje, zamolila sam policiju da budu otključane. Nisu nam dali’, priča Tatjana Munižaba

DA li znate da u Lici postoje naseljena mjesta u koja je moguće stupiti isključivo preko Bosne i Hercegovine? Istočni pojas povelike općine Gračac s nerazvrstanim cestama mjestimično zadire u susjednu državu. Sad si u Hrvatskoj, pedalj ceste si u Bosni, pa si opet u Hrvatskoj, a nisi prešao ni deset kilometara. Ovo bi bila još jedna administrativna anegdota da nije

riječ o rigidnom graničnom ustrojenju koje zadnjih nekoliko godina blokira mještane izoliranih sela. Koliko se opuštao sustav Schengena od Hrvatske prema Europi, toliko se u ovom dijelu Like posljedično sve više suzbijala sloboda kretanja ljudi.

Prije odlaska u sela oko Srba uputili smo MUP-u zahtjev za pograničnu propusnicu. Krajem novembra našli smo se u tamošnjoj policijskoj postaji, čekajući službenika koji

će nas pratiti do lokacije kamo smo naumili krenuti. Bez pratnje ne bismo daleko stigli. Već u obližnjoj Kruškovači dočekala bi nas zaključana rampa s obavještenjem da ulazimo u Bosnu. Zbog ograničenog kretanja opredijelili smo se za Krčko Brdo, zaselak s 20-ak stanovnika. Tamo živi obitelj ĐILAS s jedanaestoro djece.

Ljutim makadamom vozili smo se duboko u šumu, valjajući se u autu kao vreće

krumpira. Da ima asfalta, do Đilasa bismo stigli u desetak minuta. Ovako nam je trebalo skoro pola sata oprezne vožnje. Jedina cesta kojom se kreću mještani Krčkog Brda je u katastrofalnom stanju. Zbog odrona, rupa i kamenih šiljaka više nalikuje na presušeno korito rijeke koje bi lakše savladali konj ili koza nego žestoka mašina s amortizerima. Dva granična katanca poslije našli smo se na stepeništu obiteljske kuće Đilasa. Staro naselje čine spojene kamene kućice šćučurene na vrhu brda.

Premda zapušteno, maleno središte Krčkog Brda bajkovito je lijepo. BILJANA NOVAK i najmlađi sin JOVAN stalno borave u selu, dok se nevjenčani suprug RADOVAN i starije kćeri i sinovi kreću zbog obaveza u školi i na poslu. Biljana se ne sjeća kad su točno postavljene rampe jer su se i prije otežano kretali. Još 2008. bosanske vlasti su postavile barikade, a onda je Hrvatska 2016. uvela rampe. Kažu da je to zbog Schengena, zbog šverca migranata, priča Biljana. Teritorijalni spor zbog ovog komada zemlje datira još od 1950-ih, kad je Krčko Brdo oduzeto staroj općini Drvar i pripojeno Srbu. Svima koji žive na ovakvim mjestima nametnuta je obaveza posjedovanja pograničnih propusnica. Bez njih nema kretanja. S tim dokumentom dobivaju i ključeve za rampe.

— Prolaz je otežan oduvijek. Gadno je to, ovo bosansko, ovo hrvatsko, ne znam više šta je šta. Ne daj bože da nam treba doći Hitna pomoć. Imaju i oni ključeve, ali neki ne znaju put do nas. Moj muž ih je morao jednom sačekati na rampi. Ako nam krenu prijatelji u posjetu, prvo se moraju javiti na policiju i reći koliko će boraviti kod nas. Vidjeli ste, taj put je užasan. Nasipaju oni sa šljunkom, ali to kiša odnese. Mi tražimo da to poprave, stalno govore hoće, hoće. Najgore je noću ići tuda. Kad nam krave odu, moraš ih tražiti, nema rasvjete nikakve. Vukovi su nam napadali ovce – nabraja Biljana samo probleme.

Obitelj Đilas živi od pedesetak ovaca i dvije krave. Jedan sin vodi OPG, imaju mesa za svoje potrebe. Šta im pretekne, to nastoje prodati. Mada, državna granica koči ih i u preživljavanju. Ljetos policija nije dozvolila jednom nakupcu da pređe rampu i dođe kod njih po janje. Ugovoreni posao je propao.

Biljana je svjesna da će Krčko Brdo bez njene djece sasvim utihnuti. Mladi odlaze iz puno urednijih gradova i sela, kako ne bi odavde, zaključuje. Najmlađa djeca imaju školski prijevoz od kuće do škole, ali zna se dogoditi za velikog snijega da im vozilo ne može prići, pa ponekad izostaju s nastave. Osim toga, kod njih na brdu nema vodovodne mreže. Snabdijevaju se vodom iz bunara, ali najviše ih muči što robu moraju prati na ruke.

Na povratku iz Krčkog Brda zamolili smo policajca koji je bio u pratnji da zastanemo na nekoliko minuta. Tjerajući auto preko komadića Bosne uočili smo znamenitu Unsku prugu. Bila je to jedinstvena prilika da napravimo snimak i fotografije uspavane željezničke trase. Međutim, nismo dobili dozvolu za zaustavljanje. Kako nam je objašnjeno, taj se dio pruge nalazi u Bosni pa bismo morali od njihove policije tražiti famozno odobrenje za snimanje.

Sljedeće odredište – Begluci. Do kuće TATJANE MUNIŽABE elegantno smo mogli doći asfaltiranom cestom, ali to bi značilo da opet nailazimo na Bosnu. Budući da nam je isteklo vrijeme motanja u zoni ograničenog kretanja, do naše iduće sugovornice išli smo legalno, preko Hrvatske. Za razliku od Krčkog Brda ili Ličkog Tiškovca, Begluci imaju alternativni put koji je na sigurnoj udaljenosti od graničnih zavrzlama. Ali on

Kako reaktivirati Unsku prugu

Unska pruga nekada je bila značajna poveznica između hrvatskih i bosanskohercegovačkih gradova. Imala je jednaku važnost za obje države. Omogućavala je sjeverozapadnoj Bosni more i povezivala je luke Split, Šibenik i Zadar sa srednjom Evropom, prevozeći milion i pol putnika i četiri puta više tona robe na godišnjem nivou. Iako je poslije rata bilo nekih pokušaja da se ova pruga revitalizuje, ona je u konačnici prepuštena zubu vremena. Na nedavnom sastanku resornih ministara iz BiH i Hrvatske bilo je govora o ponovnom uspostavljanju Unske pruge, ali zasad nikakvi konkretni potezi nisu napravljeni.

Unska pruga je značajnim dijelom prolazila i kroz Nacionalni park Una koji se nalazi na području grada Bihaća. U razgovoru sa direktorom NP Una AMARILDOM MULIĆEM o značaju revitalizacije ove pruge navedeno je kako bi ih obradovala mogućnost njene obnove. Ona je bitna, rekao je, ne samo za BiH, nego bi upotpunila i podigla turističku ponudu NP Una.

— Unska pruga sve od Bihaća pa do Martin Broda ide kroz srce Nacionalnog parka Una, i to je jedan od mogućih posebnih turističkih proizvoda koji su atrakcija. Već smo imali u prethodnom periodu jednom godišnje promotivnu organizaciju turističkog voza, gdje smo imali razgledanje Nacionalnog parka vozom, što je veoma atraktivno – govori Mulić i dodaje da je Unska pruga nekad značila život za sve ljude u mjestima kroz koje je prolazila.

— Ova pruga bi podigla kvalitet života svim stanovnicima, a stvorili bi se uslovi i za povratak ljudi jer su ta područja zbog rata kompletno iseljena i pretrpjela su najveće i materijalne i ljudske gubitke – objašnjava.

ARMIN HALITOVIĆ, gradonačelnik Bosanske Krupe, malog grada u sjeverozapadnom dijelu BiH kroz koji prolazi Unska pruga, govori da je u jednom

periodu, do 1992., ta pruga bila žila kucavica Bosanske Krupe, ali i svih gradova uz nju.

— Kroz Bosansku Krupu su prije rata vozovi išli svakih pet minuta i sigurno da je sva ta fluktuacija ljudi, materijala i roba koja se odvijala kroz Bosansku Krupu bila značajna. U svakom slučaju, to bi smanjilo troškove poslovanja privrede u Bosanskoj Krupi, koja je izvozno orijentisana, olakšalo bi pristup Evropi preko Hrvatske, ali i prema moru – Splitu, Zadru i Šibeniku. Sigurno da bi to nama puno značilo – ističe Halitović.

Dodaje da bi pokretanje Unske pruge pogodovalo i razvoju domaćeg turizma.

— Pokretanje Unske pruge i njena modernizacija, uz uvođenje tehnološki naprednijih i bržih vozova, značilo bi i zato što je komunikacija prema Unsko-sanskom kantonu kad uzmemo ostatak BiH, ali i Hrvatske, značajno otežana zbog loših i prevaziđenih puteva – kaže gradonačelnik.

Poručuje da ukoliko se Unska pruga ne sastavi sa Splitom, Zadrom i Šibenikom, ona neće biti održiva.

— Split, Zadar i Šibenik su imali velike luke u koje je dolazila roba koja je išla prema unutrašnjosti, a ona koja se izvozila u luke bila je značajna. Ako dalje od Bihaća i Kulen Vakufa pruga ne proradi prema moru, prema ta tri grada, mislim da ne možemo očekivati da bude rentabilna. Lička pruga koja spaja Zagreb s ovim gradovima nije rentabilna. Imao sam priliku da se njom vozim, spora je i teška. Mogli bismo razmišljati o aktivaciji Unske pruge, da ona bude prometna i s materijalima, dobrima i ljudima – zaključuje Halitović.

■ Elmedina Šabanović

potrepštine mora ići i do 50 kilometara u jednom pravcu. I nakon pet godina života u Beglucima neshvatljivo joj je da stalno preračunava i planira deset dana unaprijed. Koliko im je još pelena ostalo, ima li dovoljno brašna i ulja, jesu li kutije cigareta pri kraju, hoće li joj doteći goriva u rezervoaru dok ne stigne do prve pumpe...

— Ovdje vam je sve problem. U Srbu ima samo najosnovnije i u tom dućanu su nabili cijene. Ko puši, u Srbu ne može kupiti cigare. Umara me taloženje zaliha. Mi iz pograničnog područja ne smijemo iz Bosne prenijeti više od 40 eura u vrijednosti robe. A ovi iz Gračaca mogu do 300 eura. Računa se da mi možemo češće ići preko granice jer smo bliže Bosni – objašnjava Tatjana.

Donedavno je bila zaposlena u vrtiću u Srbu. Udruuga Una je projektno osiguravala boravak djece, no od avgusta ove godine sredstva su presušila. Više nema posao, a oko 20 djece iz Srba i okolice izgubilo je jedino mjesto za igru i susrete. Tatjana je razočarana što općina nije preuzela financiranje vrtića. Kaže, desilo se to i u Donjem Lapcu, samo je tamošnja vlast, za razliku od gračacke, prepoznala važnost obrazovne ustanove za najmlađe.

U dvorištu DAMIRA VOJVODIĆA iz Neteke sve miriše na jelu. Tu je smješten veliki pogon za proizvodnju paleta i krovne grade. Radni je dan, strojevi za obradu drveta se ne gase. Vojvodić je jedan od rijetkih na ovom području koji je sebe vidio u poduzetništvu, a ne u poljoprivredi. Dok ispijamo kavu u njegovom dnevnom boravku pričamo o tretmanu stanovnika pograničnih područja na graničnim prelazima. U Bihać su nesmetano išli do Schengena, a sad po svaku specifičnu nabavku idu do Knina. Na prelazu kod Ličkog Petrovog Sela nitko ništa ne pita, dok je na Užljebiću skroz suprotno, tvrdi on.

— Užljebić je ograničen za promet teretnih vozila, konkretno ja sa svojim autom tuda ne mogu preći. I onda vas još graničari, da oprostite na izrazu, istresu iz gaća. Otvorite gepek, dajte račune... Ne isplati se ići u Bihać po sitnice, cijene su se izjednačile. Veći su problem rezervni dijelovi za aute, traktore i poljoprivredne mašine. To je daleko jeftinije u Bosni. Kupite nešto od toga i dodete na granicu, pa vam postavljaju sto pitanja. Sve ovisi o volji carinika – ističe Damir.

Napraska okrenutost prema Kninu još uvijek se teško prihvaća u ovom dijelu. Srb je, uostalom, prvo dobio asfalt prema Bihaću 1970-ih, godinama kasnije prema Kninu. Javni prijevoz je primarno bio orijentiran prema Bosni. Na dnevne migracije je znan utjecaj imala Unska pruga. Frekventnom trasom, prema riječima Vojvodića, prolazila su dnevno 64 vlaka u oba smjera. Nije bilo bolje i brže pruge za zimske uvjete, govori on.

U zadnje vrijeme se priča o obnovi Unske pruge. S obzirom na rigorozna granična pravila i tradicionalno nategnute odnose Hrvatske i BiH, izrazili smo skepsu da će ta trasa, koju čak 12 puta siječe granica, ikad više zaživjeti. Najbitnije od svega, mnoga sela kroz koja je prolazio vlak danas su gotovo izbrisana s karte.

Kako nam objašnjava NEDELJKO VOJVODIĆ, Damirov otac, svaki brzi vlak se zastavljao u Srbu. To je bilo odlučeno, govori, zbog simbolike ovog ustaničkog mjesta, zastlugama partizana. Danas je njihova željeznička stanica najobičnije ruglo, zapaljena je i devastirana. Nije joj moguće nesmetano pričati jer se nalazi u Bosanskim Osredcima. Žale se Vojvodići da je ljudima otežan put do Martin Broda. Dok nije bilo čvrste granice, do izlazišta na Uni imali su svega 17 kilometara. Sad moraju ići na Užljebić, pre-

je u rasulu jednako kao i onaj kojim smo išli do Đilasa. Vozeći se od Neteke preko Suvaje do ulaza u Begluku, Tatjana nas je telefonski usmjeravala ka mjestu susreta. Došla je po nas jer nije bila sigurna u kakvom smo vozilu.

— Da imate malo niži auto, ne biste ovuda prošli. Hajte za mnom – rekla je i pavela nas stazom koja je samo za iskusne vozače.

Izmoreni od napore vožnje i kruženja, pri dolasku kod Tatjane izgubili smo orijentaciju. Shvatili smo da su Begluci podno Krčkog Brda, da su od Đilasa udaljeni jedva tri kilometra, a mi smo se vozili 15. Gestikulacija nije pomogla, pa je Tatjana uzela papir i nacrtala nam.

— Bosna kao u obliku zuba ulazi u Hrvatsku, a preko toga ide cesta. Gdje god probija granicu, stavili su nam rampe. Imali smo goste kad smo djetetu pravili krštenje. Zamolila sam policiju da te rampe budu otključane, da ne bih morala ići po svakog. Nisu nam dali. Onda smo nekim gostima podijelili ključeve da sami dižu, a drugi koji su imali povišeni auto išli su preko tog lošeg puta – prepričava Tatjana.

Damir Vojvodić iz Neteke govori nam da su u Bihać nesmetano išli do Schengena, a sad po svaku specifičnu nabavku idu do Knina. Na prelazu kod Ličkog Petrovog Sela nitko ništa ne pita, dok je na Užljebiću, tvrdi on, skroz suprotno

Krčko Brdo – bajkovito selo s cestom u katastrofalnom stanju

Biljana Novak
i Damir Vojvodić

ko Bihaća, Ripča i Petrovca. Ispadne gotovo 120 suvišnih kilometara za nešto što im je praktički u komšiluku.

A koliko ovaj dio Like gubi zbog granice koja je zatvorena od Strmice do Užljebića najbolje zna ŽELJKO OBRADOVIĆ iz Doljana kraj Donjeg Lapca. Njegova zalogajnica u Doljanima za nas i za lokalce je nezaobilazna, ali Željko već 20 godina priželjkuje veći priliv turista. Sve ove godine, kaže, preživljava. Zalaže se za otvaranje malograničnog prelaza Doljani – Martin Brod jer kompletna regija, uvjeren je, ovisi o Štrbačkom buku.

— Da se to napravilo početkom 2000-ih, danas bi Lapac i Srb imali 1500 ležajeva najmanje, desetak restorana, dva ili tri hotela. Kad sam se vratio iz izbjeglištva, imao sam 33 godine, sad imam 56. Umrećemo, to će tako zatvoreno ostati. Ko god se ovdje bavi ugostiteljstvom, ne može biti konkurentan Bosancima. Gorivo, cigare, klopa, sve je jeftinije. Jezerce na Plitvicama, pa ono je Kalifornija u usporedbi s nama. Komšijske općine pokraj Plitvičkih jezera su k'o bivša Jugoslavija i Albanija, to tako izgleda – dočarava Željko.

Za njega nema dileme – ovo područje je blokirano jer je naseljeno Srbima. Smatra da se čeka da narod izumre pa da se sve rasproda. Već sad im dolaze Dalmatinci i za sitne pare kupuju imanja.

I stariji Lapčani pate za lakšim prelaskom granice. Tamošnje udruženje penzionera više ne mari za nabavku u Bosni, potrebne su im zdravstvene usluge. U bolnici u Bihaću se nekad radalo i liječilo, čak su im doktori specijalisti dolazili u Lapac. SAVKA BABIĆ je prije nekoliko godina tražila način kako da ih opet spoje s bihaćkom bolnicom. — Ta granica je postala tako čelična. Nedavno smo imali problema s hitnom, ukinuli

su je. Pravili smo peticiju, pa su je vratili. Sad opet najavljuju da će organizirati takvu hitnu da će biti samo medicinska sestra i vozač bez doktora. Nama to ne odgovara. Mi smo sto kilometara od Gospića. Ako se desi srčani ili moždani udar, zovete hitnu, no ko zna gdje su oni na terenu i kad mogu doći – priča ona.

Njen kolega iz udruženja MARKO BABIĆ prisjetio se svih veza između Lapca i Kulen Vakufa. Zanimljiv je podatak da su mladići iz ovog bosanskog grada igrali u NK Jedinstvu u Donjem Lapcu. Dolazili su im njihovi svirači na proslave, išli su jedni kod drugih u posjete.

— Družio sam se s učiteljima iz Kulen Vakufa, noćivao kod njih, oni su dolazili k nama. I sad dođu na sahranu kad umre neko od naših ljudi. Ali nema ni nas ovdje, nema ni njih tamo. Ljudi su se raselili ili umrli. Nekad je to mjesto vrvjelo ljudima, a sad je, čini mi se, gore nego u Lapcu. Kad odemo u Martin Brod, obavezno svratimo u Kulen Vakuf na kavu i samo gledamo hoćemo li sresti nekog poznatog. Maltene smo se srodili jedni s drugima. Uvijek se raspituju za svoje prijatelje u Lapcu, šta se desilo s ovim, jel' onaj živ – priča Marko.

Gašenjem Unske pruge i ukidanjem drugog javnog prijevoza Lapac je spao na jednu autobusnu liniju. Ponedjeljkom, srijedom i petkom autobus vozi za Gospić, i to u jako nezgodno vrijeme – u pet ujutro. Penzioneri komentiraju da je mučno živjeti na ovom mjestu bez osobnog vozila i da im je i ta linija prema administrativnom središtu Like beznačajna. Dali bi cijeli Gospić za nekadašnjih 40 minuta lagane vožnje do Bihaća i Kulen Vakufa, do doktora i starih prijatelja. ■

Srđan Kolar, dogradonačelnik Vukovara

Mladost je angažovana

Dvadeset ljudi sa diplomama u punoj snazi koji žele da budu aktivni

Je li se atmosfera u Vukovaru vratila u 'normalu' nakon ovogodišnje komemoracije i svih događanja kojima je popraćena?

Spada li pod tu 'normalu' svakodnevni život – protkan nerijetko problemima ekonomske prirode koji se očituju kroz smanjenje posla, broja ljudi i kretanja po gradu – onda jeste, vratilo se prijašnje stanje. Političari su se utišali, ali verujem da će se to doskora opet promieniti: pred nama su parlamentarni izbori, pa možemo da očekujemo slične situacije. Po mojim informacijama, za komemoracije je policija detektovala neke ljude koji su vršili izgrede, pre svega nosili ustaške oznake i uzvikivali ustaški pozdrav, ali ona mora o tome da izvesti javnost. Verujem da se na tome radi, pa će epilog da budu sankcije koje zakon predviđa za takve prekršaje.

je naša zajednica stavljena u kategoriju problema, ne samo oko obrazovanja nego i oko drugih oblasti. Po pitanju kulturnih aktivnosti mogu da kažem da zahvaljujući našoj participaciji u vlasti postoje fondovi za naše ustanove i udruženja, pa tako i mogućnost realizovanja programa visoke budžetske kategorije. Sada naš narod može da vidi predstave koje je pre mogao da gleda samo na televiziji: tako smo unazad godinu dana u Srpskom domu imali vrlo kvalitetne priredbe.

Ima li i kapitalnih investicija, što se u tom dijelu događa s vukovarskom srpskom zajednicom?

Naše krovne institucije ZVO i SNV raspisuju konkurse za kapitalne investicije, pa smo mogli da realizujemo neke veoma važne projekte, među kojima je svakako uređenje, obnova i opremanje Srpske kuće u Borovu Naselju, jer tamo nakon rušenja prostorija KUD-a 'Maksim Gorki' nismo imali prostor u kom smo mogli da organizujemo rad manjinskog veća, stranaka ili drugih udruženja. Otvaranje Kuće se očekuje u aprilu iduće godine, a već sada mogu da kažem da je to prelep prostor sa multifunkcionalnom dvoranom za osamdesetak ljudi. Sem toga, deo pored dvorane mogu da budu kancelarija i sala za radionice i slične programe. Kako se sk nalazi tik do našeg hrama, zovemo taj deo mesta pravoslavnim centrom Borova Naselja. U drugoj fazi realizovanja je još jedan veliki kapitalni projekat, a to je kompletno uređenje stadiona Vuteks-Sloge, sa svim okolnim i pratećim objektima. Stadion smo od Grada Vukovara dobili na korišćenje kroz 25 godina: do sada smo uredili svu potrebnu dokumentaciju i papirologiju koja je bila u rasulu pa sada idemo u uređenje i opremanje. Očekujemo da će to biti realizovano do kraja naredne godine. Po planu, uredićemo i gumiranu podlogu malog igrališta, kako bismo onde mogli organizovati turnire i druge specifične sadržaje; nastojaćemo da sve izgleda baš onako kako dolikuje.

■ Nenad Jovanović

Koliko generalno stanje i svakodnevnicu koju ste spomenuli utječu na mlade, uključuju li se oni u rad organizacija srpske zajednice?

Ne mogu da kažem da sam nezadovoljan aktivnošću mladih i njihovim uključivanjem u rad, pogotovu stranački: to je naročito važno stoga jer bez političke angažovanosti i uticaja teško možemo da ostvarimo bilo šta, ne samo u Vukovaru nego i u celoj državi. Svakako da bi ta angažovanost mogla biti još veća i da želimo da mladih ljudi bude još više, ali smo svesni da je to specifičan način delovanja pri kom moraš da budeš veoma jasan i jasno opredeljen, jer znaš da u nekom momentu možeš biti prozvan što si član stranke, manjinskog veća ili bilo čega drugoga unutar naše zajednice. Uspostavili smo komunikaciju sa puno mladih, pa naša omladinska organizacija broji više od dvadeset devojaka i momaka; to možda za neke nije mnogo, ali kad kažeš da imaš dvadeset studenata ili ljudi sa fakultetskim diplomama koji su u punoj snazi i žele da budu aktivni, to je jako dobro za ovo vreme i ceo ovaj kraj koji je sve pustiji. Angažovanost mladih se vidi i to ohrabruje.

A kako ide s manjinskom nastavom i kulturnim aktivnostima?

Sa odlivom stanovništva iz Vukovara došlo je i do manjeg broja dece upisane u predškolske i školske ustanove nego šta smo očekivali. No sve je još na korektnom nivou obzirom na to da je ovde politički pritisak na manjinski obrazovni sistem velik: sve došli smo tome da su u nekom periodu škole sa nastavom po modelu A prozivane kao najveći faktor razdvajanja đaka i stavljane u kategoriju problema po zajedničku budućnost. To je, jasno, apsurd: jer kako to da svih ovih godina talijanska zajednica u Istri funkcioniše normalno i da tamo nema nikakvih problema? Ovdje je reč o tome da

ИНФОРМАТОР

Овације у Загребу –
Добривој Павлица

Запјевали с Павлицом

Лички ојкан је изворна народна мелодија свих Личана, без обзира на вјероисповијест, каже умјетник и истраживач Добривоје Павлица

ТЕЦИ, теци Лико и покажи свима / Да је Тесла рођен међу Личанима – пјевао је Добривоје Павлица и свирао тамбурицу самицу пред дупке пуном двораном Српског привредног друштва Привредник 15. децембра. Инструменталист, композитор и врсни познаваатељ личке традиције, наступио је уз велике овације загребачке публике која му се придружила у најпознатијим пјесмама Лике, Буковице, Баније и Кордуна. Моралну, пријатељску и пјевачку подршку дали су му чланови Личког прела и супруга Ђурђица БОРИЋ.

Живућа личка легенда неуморно ради, скупља и чува личку пјесму готово пола вијека. Оставио је, како је наглашено, неизбрисив траг и допринос истраживању, његовању и очувању народних пјесама, обичаја, традиције и идентитета народа Лике. У разговору с Јелком ВУКОВРАТОВИЋ, Павлица је хронолошки говорио о свом раду, одрастању, школовању и најзначајнијим професионалним моментима у животу. У богатој биографији истиче се више изданих књига, као што су 'Народно благо Лике', 'Најљепше шале о Дани и Мани' и 'Личка народна ношња, са освртом на живот и рад великог научника из Лике Николе Тесле'. У 30 година живота у Загребу остала је запамћена његова сурадња с Радио Загребом и снимање личких прела. Павлица је снимио 'Личког ојкана', изворну народну мелодију. — Свирам личку тамбурицу од своје седме године. На личким прелима сам био

као дијете, она су ми остала у сјећању. То ме је инспирисало да сачувам обичаје и културу народа Баније, Лике, Буковице и Кордуна – казао је Павлица.

— Ја сам растао и срастао с тим пјесмама. Нисам их комерцијализовао, остао сам при изворном облику пјесме. Држао сам се коријена и нисам дозволио да буду деградирани. Лички ојкан је изворна народна мелодија комплетно свих Личана, без обзира на вјероисповијест. У једном дијелу Лике је ијекавица, у другом икавица, али то нас не дијели с аспекта извођења Ојкана. То је наш најоригиналнији облик пјевања. Оно што је је ојкање у Лици, то је гроталица у Буковици. Она је увијек била без пратње музичког инструмента, а ојкан се може изводити без пратње или искључиво уз личку тамбурицу самицу. Буковица нема музичког инструмента – појаснио је Павлица кључне разлике.

Присјетио се свог покојног пријатеља и некадашњег уредника народне музике Радио Загреба на Радио Загребу КРЕШЕ ФИЛИПЧИЋА. Он је Павлици пружио прилику да 50 година буде вањски сурадник и да прође све крајеве Хрватске истражујући народна блага.

— Крешо је препознао да ја могу изнједрити пјесму Лике. Обрађивао сам теме из Лике, али био сам и по Далмацији, у она времена кад нико није питао 'ко је шта'. Припремао сам теме и тако смо снимили много радио емисија. Моја супруга Ђурђица БОРИЋ је радила на тв Загреб, она је такођер припремала емисије о Лици. Најтеже нам је што су нам ти снимци негдје депонирани па ми не можемо доћи до њих – изјавио је Павлица.

Добривоје Павлица рођен је 1949. у селу Горња Плоча у Лици. Завршио је студије права у Загребу. Током ратних 1990-их из Загреба сели се у Војводину, гдје је данас живи. Сурађује с више културно умјетничких друштава која баштине изворну крајишку пјесму.

■ Ања Кожул

Еури за студенте

Након Конкурса за једнократну помоћ, 160 студената остварило је право на подстицај зво-а од 463 евра

НАКОН проведеног Конкурса за додељивање једнократних помоћи студентима из буџета Заједничког већа општина, 160 студената са подручја Вуковарско-сремске и Осјечко-барањске жупаније, потписало је у Вуковару уговоре на основу којих ће добити новчани подстицај од 463 евра.

— На Конкурс се пријавило укупно 190 студената, а сви они који нису, на основу критеријума и бодовања остварили право у овом кругу, имаће шансу након ребаланса буџета – рекао је председник зво-а Дејан Дракулић. Право на новчану надокнаду могли су да остваре студенти, који су хрватски држављани и припадници српске националне мањине са пребивалиштем на подручју деловања зво-а. Могли су да конкуришу редовни студенти свих година факултетских студија, осим студената прве године, као и редовни студенти треће године преддипломског стручног студија, под условом да траје три године. Први критеријум био је успех у школовању, односно просек оцена из свих предмета за све године студија, за студенте у Републици Хрватској, као и за оне који студирају у Републици Србији, бројно стање домаћинства из којег долази студент, те висина стипендије, коју кандидат прима из других извора финансирања. Предност су имали кандидати који нису претходне академске године остварили право на помоћ, те они без једног или оба родитеља. Дракулић је за идућу академску годину најавио повећање подстицаја на 200 корисника, као и појединачног износа помоћи на 500 евра. Једна од студенткиња која је добила једнократну помоћ је и Јована Сердар из Борова. Студенткиња је треће године Филозофског факултета у Осјеку, смер немачки језик и књижевност.

— Оваква врста помоћи итекако добро дође. Највероватније ћу је искористити за путне трошкове, с обзиром да свакоднев-

У праве руке –
потписивање уговора

но путујем у Осјејек, а могуће и на набавку литературе – открила је Јована.

■ Сенка Недељковић

Страдање и егзодус

На Гавриници у Пакрацу одржано је сјећање на страдале и избјегле 1991. године

У ЦРКВИ рођења Пресвете Богородице на Гавриници у Пакрацу, 16. децембра одржано је сјећање на страдање и егзодус Срба из западне Славоније и Билогоре у зиму 1991. године. Комеморацију низ година приређују вијећа српске националне мањине Бјеловарско-билогорске, Вировитичко-подравске, Пожешко-славонске и Бродско-посавске жупаније. Домаћини овогодишње комеморације и помена на страдале српске цивиле из 1991. године били су вснм Пожешко-славонске жупаније и пакрачко мањинско вијеће. Комеморација је почела литургијом коју је служио пакрачки парох АЛЕКСАНДАР ЦРНОГОРАЦ, а обред је вршио и протођакон МИЛАН ТОМАШЕВИЋ из Пакраца. У пригодној бесједи, о ЂОРЂЕ ТЕОДОРОВИЋ присјетио се тешког страдања српске заједнице, али и позвао да се присутни присјете и на страдања већинског хрватског народа из тих тешких времена из 1991. године. Литургији су присуствовали пожешко славонски дојупан НИКОЛА ИВАНОВИЋ, дојупан Бјеловарско-билогорске жупаније САША ЛУКИЋ те сисачко-мославачка жупаница МИРЈАНА ОЛУИЋ, као и бројне делегације других

Литургија у цркви

вијећа. Делегације су положили вијенце у Марином селу у Пакрачкој пољани гдје је био затворен и убијен велик број српских цивила из разних крајева Хрватске, као и у Бучју гдје је био логор за Хрвате.

— Присјетили смо се ових тешких догађаја који у јавној сфери нису присутни, али су трауматични за српску заједницу. Сјетили смо се страдања људи који су остали у својим селима, десетина и десетина спаљених кућа, колона и повлачења народа из насеља са обронака Билогоре, Папука и Псуња – рекао нам је председник вснм-а Бјеловарско-билогорске жупаније Дарко Карановић.

У операцијама Хрватске војске током јесени и зиме 1991. одвијао се егзодус више хиљада Срба са простора Славоније и Билогоре, као и потпуно уништење великог броја села с многим жртвама. За те злочине нитко није одговарао.

■ Н. Ј.

Бројеви и мањине

Мањине су 1991. године чиниле 23 одсто, док је данас њихов удео у укупном броју становника пет одсто

ПРОФЕСОР загребачког Факултета политичких наука Синиша Таталовић одржао је у зво-у промоцију књиге Националне мањине у Хрватској (политика, образовање и култура), чији је издавач СКД Просвјета. Реч

Промоција књиге
Синише Таталовића

је о допуњеном издању књиге из 2005. године. У књизи се бави националним историјском перспективом и савременим положајем мањина, а посебан нагласак стављен је на питања политике, образовања и културе.

— Књига је 2025. године била анализа оквира за заштиту националних мањина, који је обликован након доношења Уставног закона о правима националних мањина. Тада смо имали само оквир, а нисмо имали слику – рекао је аутор додајући да је допуњено издање требало да покаже и слику, односно како изгледа мањинска политика у пракси. Она је анализа Уставног закона о правима националних мањина и других закона којима су гарантована права мањина, првенствено у политичком животу, образовном систему те широкој лепези културних права.

— Када говоримо само о политици, ту је направљена анализа свих избора из перспективе националних мањина, како за Хрватски сабор, тако за локалне и мањинске изборе. Детаљно је направљена и анализа за школство, односно образовни циклус националних мањина.

— Ми сада имамо добар нормативни оквир и позитивну праксу провођења мањинских права, али имамо све мање мањина – истакао је Таталовић подсетивши да

је дошло до драстичне промене етничке структуре у Хрватској. Подсетио је да су мањине 1991. године чиниле 23 одсто, док је данас њихов удео у укупном броју становника 5 одсто, с тим да је мањинска популација, у просеку десет година старија од већинског народа. Један од закључака у књизи је да није добро везати права мањина уз бројеве, односно бројеви не би требали да утичу на права која су мањине стекле у неком времену.

— Смањене броја припадника мањина није само резултат њихове воље, него је условљен различитим околностима живота у срединама где оне обитавају – мишљење је професора политичких наука.

■ Сенка Недељковић

Значај хорова

У организацији певачког друштва Јавор у Вуковару одржан је концерт хорске музике

ИЗВОЂЕЊЕМ 'Оче наш', у Парохијском центру у Вуковару, 9. децембра почео је целовечерњи концерт Вуковарског српског певачког друштва Јавор и Хора храма Светог Саве из Београда. Публика је имала прилику да ужива у хорској музици. Хор храма Светог Саве представио се у уводном делу програма духовним репертоаром, са домаћинима су извели две духовне песме, а у наставку вечери публици је представљен световни програм. Домаћин концерта било је вуковарско друштво, које је, са циљем унапређења властитог рада, али и сарадње на пољу хорског певања, потписало споразум са познатим хором из Београда.

— Најпре је настао дечји хор Растко, 1991. године, затим и хор храма Светог Саве, а пре неколико година основан је и Омладински хор. Сва четири хора, односно 200 чланова, од 4 до 84 године старости, чине најбројнију певачку заједницу, која функционише под куполом храма Светог Саве и која носи назив Певачко друштво храма Светог Саве – рекла је професорка Катарина Станковић, диригенткиња београдског хора. Циљ оснивања свих хорова, како је

Хор Светог Саве

рекла, био је активно учешће у богослужењима, очување културе, традиције, али и представљање српске духовне и световне музике у земљи и иностранству.

— Значај хорске музике је огроман, сваком младом човеку и детету бих препоручила, да се укључе у рад хора. Људи и деца се ту социјализују, уче се тимском раду, лепом понашању, а са друге стране стварају дивну хармонију и учествују у нечему што доноси пуно радости, емоција и лепих тренутака који остану за цео живот – закључила је Станковићева.

■ С. Недељковић

Антифашизам на удару

Свјedoци смо ескалације неофашистичких испада, речено је на скупштини САБА РХ

ОДНОС државних институција према антифашистичким организацијама је најблаже речено забрињавајућ, поручено је с изборне скупштине Савеза антифашистичких бораца и антифашиста РХ (САБА РХ) одржане 16. децембра у Загребу. За председника САБА РХ ново је изабран Фрањо Хабулин.

Чланови скупштине били су врло критични у расправи о раду и положају САБА РХ и антифашиста, као и о улози антифашизма у Хрватској. Однос према антифашизму као цивилизацијској вриједности и друштвени статус антифашистичких бораца и антифашиста у Хрватској су крајње забрињавајући, оцијењено је у расправи.

— Свједоцима смо ескалације неофашистичких испада организованих и неорганизованих скупина, појединаца, неких странака и понеких удруга насталих из Домовинског рата. Негативна друштвена клима више од два и пол десетљећа усмјерена је на минимизирање, па чак и криминализирање ноб-а. Антифашистички борци неријетко се приказују као злочиначка комунистичка војска, уз истодобно величање усташа и домобрана, као родољуба и истинских бораца за Хрватску. На тој основи гради се однос према спомен обиљежјима и његовању традиција антифашизма, нагласили су учесници расправе. Они су се zaloжили за досљедно поштовање садржаја Устава РХ, а нарочито Декларације о антифашизму коју је још 2015. утврдио Хрватски сабор поводом 60. годишњице побједи над фашизмом.

Скупштина је усвојила одлуку о оснивању Зкладе Владимир Назор путем које ће се ревалоризирати историјске тековине, пратити сувремена догађања и организовати тематске расправе о антифашизму данас, уз потицање едуцирања младих истраживача. Усвојена је Декларација о потицању именовања географских топо-

нима, улица и тргова именима антифашистички и антифашиста.

■ Н. Ј.

Селима у походе

Традиционална манифестација посвећена обичајима одржана је у Даљу и Поповцу

ТРАДИЦИОНАЛНА манифестација 'Селу у походе' коју реализује Заједничко веће општина из Вуковара, одржана је у Даљу. Циљ програма је представити свако место, са његовом богатом прошлoшћу, традицијом, културом и обичајима, кроз сценски наступ група или појединаца. Посетиоци су имали прилику да виде приказ Краљице, обичаја, који је у том месту обновљен 2010. године. Предавање на споменутој тему одржао је историчар Вељко Максидић, председник Одбора за културу и спорт Заједничког већа општина. Обичај Краљица изведен је у месном Дома културе, у интерпретацији чланова Скуд-а Бранко Радичевић.

— У Краљице су обично ишле девојке током лета, да би се заштитила поља. Оне певају, обилазе домаћинства у селу и траже заштиту од невремена. Девојке су се облачиле у бело и певале су одређене песме. Домаћинства која су примала Краљице имала су отворене капије, а најатрактивније је било тамо где су били девојка за удају или момак за женидбу – рекла је

Фолклораша
у Поповцу

Јасмина Колунчић, председница даљског скуд-а. Максић је подсетио да је 'Селу у походе' један од најдуговечнијих пројеката на овом простору, настао средином 80-их година прошлог века, на иницијативу Бранка Куруцића, дугогодишњег председника вуковарског куд-а Слога.

Заједничко веће општина је у поратном периоду преузело идеју манифестације и кренуло да је реализује. Направили су помак у смислу да нису ограничени на простор некадашње општине Вуковар него се пројекат реализује и на подручју Осјечко-барањске жупаније. Намера им је да у местима, у којима нема

ИНФОРМАТОР

значајнијих дешавања, оживе културно-друштвени живот.

У испуњеној сали Дома културе у Поповцу истоимени програм су отворили чланови Фолклорног ансамбла Чуvari традиције барањских Срба из Белог Манастира, а осим њих у програму су учествовали СКД Просвјета, пододбор Јагодњак, Вокално инструментални етно ансамбл Ђурђевак из Боботе и куд Острво из Острова. Програм је организован уз велики ангажман мештана Поповца чиме су и овога пута показали слогу унато чинјеници да, као и већина места источне Хрватске, и Поповац бележи пад броја становника. Организатори манифестације учеснике су наградили захвалницама, а домаћини су се побринули за послужење.

■ С. Недељковић, З. Поповић

Крњачани и гости

Пред око 300 гледалаца представили су се домаћини из пододбора Крњак и гости

У ПРЕРУПОЈ сали школске спортске дворане у Основној школи Катарина Зринска у Крњаку, прошле суботе је одржан традиционални годишњи концерт тамошњег пододбора Српског културног друштва Просвјета. Пред око

Годишњи концерт

300 гледалаца представили су се домаћини из пододбора Крњак с двије групе из фолклорне секције – млађа група с играма из Левча и старија група из Црне траве, Ужица и Лесковца те женском пјевачком групом. Пододбор из Вргинмоста представио се играма из Левча и Влашког краја. Пододбор из Војнића представио се играма Кордуна и српским играма из Западне Славоније. Пододбор из Коренице извео је игре из Лике и Лесковца. Присутнима су се обратили ГОРАНКА МАНДИЋ, председница крњачког пододбора, ЖЕЉКА СТОЈКОВИЋ, равнатељица основне школе и ПЕРИЦА МАТИЈЕВИЋ, начелник Општине Крњак. Програм је трајао два сата, а водила га је ДИЈАНА МАЂЕШИЋ, чланица крњачког пододбора.

■ М. Ц.

Јаворчићи у Осијеку

Концерт је организован у организацији СКД Просвјета и Српске православне црквене општине

ДВА ДАНА заредом, у просторијама СКД Просвјета, пододбор Осијек, одржана су два културна догађаја. У суботу 16. децембра одржана је изложба радова Ликовне секције 'Креативно хоше'. Кроз укупно 17 радионица у 2023. години прошло је петнаестак љубитеља креативног изражавања. Водитељица ликовних радионица СЊЕЖАНА ФУИС објаснила што се и како

Публика у Осијеку

израђивало кроз радионице. Дан касније, 17. децембра, у Црквеној сали Српске православне црквене општине Осијек, одржан је годишњи концерт Српског Певачког Друштва Јавор из Вуковара. Концерт је организован у организацији СКД Просвјета, пододбор Осијек, и Српске православне црквене општине Осијек. На концерту је наступило 13 чланова најмлађе групе Јаворчићи. На 45-минутном концерту, који је пратило више од стотину деце, чланова и гостију, Јаворчићи су извели 14 песама под водством диригента АЛЕКСАНДРЕ КРТНИЋ.

■ З. Поповић

Кофер позитиве

Драгана Мартиновић представила је загревачкој публици књигу путописа 'Кофер мисли'

ДРАГАНА Мартиновић, блогерица и списатељица из Крагујевца, представила је своју прву књигу путописа 'Кофер мисли' 8. децембра у Књижници и читаоници Богдан Огризовић. Књига путописа загревачког

Драгана Мартиновић

накладника Студио Модерна доноси ауторичине доживљаје најпознатијих европских дестинација и Блиског истока. Записи с разноликих путовања препуни су мотивацијских порука и спознаја о позитивној страни живота. Како је навео НИКОЛА ГАМИЛЕЦ, рецензент књиге, Мартиновић промишља битна питања које себи поставља интелектуална, радознала и ничим спутана особа. У то свакако спада 'пропитивање индивидуалних граница, али и дефинирање појма истине, љубави, душе и слободе.'

— Књига садржајно, фотографијама, пријеломом и естетиком спада сигурно у ред најбољих путописа које сам прочитао. Угодно је изненађење и велико признање Драгани да првом књигом одмах уђе међу најквалитетније. Она је успјела преточити записе у приче које чине цјелину, али даје читатељу прилику да отвори било коју страницу и чита причу засебно – казао је Гамилец. Ауторица у својим путовањима, наглашено је, повезује простор, људе, традицију, уочава сличности те заузима однос према простору и према себи. Гамилец уочава да је битна квалитета ове књиге питање идентитета, јер је оно проткано кроз све приче.

— Наглашавам идентитет, зато што у вријеме невоље, кризе и страха људи постају несигурни, осјећају се угрожене и повлаче се у своју идентификацију с религијом, народом, простором. Драгана још увијек тражи свој идентитет, спознала је да су постојећи преуски за њу. Рекао бих да су сви идентитети њени. Кад читате ову књигу, пред собом имате казалишну представу. Драгана је сценариста, редатељица и главна глумица, а читатељима је оставила слободу да сами напишу расплет и крај. Књига обилује низом филозофских мисли егзистенцијалистичке провенијенције – оцијенио је Никола Гамилец. Ауторици је пожелио да напише књигу поезије, а потенцијалним читатељима да купе путопис 'Кофер мисли' јер је то штиво, сматра, изврстан поклон у божићном периоду даривања.

■ А. Кожул

За крај године

куд Слога из Вуковара одржао је целовечерњи програм 'Мостови пријатељства'

ПРОГРАМОМ под називом 'Мостови пријатељства', куд Слога обележио је 16. децембра у родној кући Лавослава Ружичке у Вуковару, крај још једне радне године. У програму су наступили млађа и старија фолклорна група, ветеранска група, тамбурашки и народни оркестар те вокални солисти Живојин Јергић и Милисав Петковић. Била је то прилика да се публици покаже увежбаано у протеклих годину дана. Председник Слоге БРАНИСЛАВ БИЈЕЛИЋ је подсетио на проблем неадекватног простора, посебно у зимском периоду, јер због необновљености објекта друштво има велике режисерске трошкове јер је тешко загрејати простор некадашњег дечјег вртића, што је велики проблем, поготово за одржавање проба млађих, дечјих секција.

— Ипак, кроз различите конкурсе, успели смо да и у овој години остваримо бројне програмске садржаје, којима смо окупили бројне учеснике – истакао је Бијелић, наводећи тек неке од реализованих активности. То су литерарни сусрети Лепе речи, реализовани уз

Годишњи концерт куд-а Слога

подршку хрватског Министарства науке и образовања, те дечји Међународни фестивал, који је финансијски помогла Управом за дијаспору и сарадњу са Србима у региону Министарства спољних послова Републике Србије. Председник Друштва се похвалио и добром сарадњом са Саветом за националне мањине Владе рх, Вуковарско-сремском жупанијом и Градом Вуковаром, који је помогао суботњи концерт.

Ово, најстарије културно-уметничко друштво у овом делу Хрватске имало је прилике да у протеклих 12 месеци одржи гостовања и изван граница Хрватске. Уз споменуте групе, при Друштву делује и етно секција, тако да је број активних чланова тренутно 66.

■ С. Недељковић

Nada

Društveni
magazin
Srpskog
demokratskog
foruma

NOVOSTI
НОВОСТИ

#1253, Petak 22. 12. 2023.

LENHART TAPES

Buvljaci su mi velika inspiracija

Ne zanima me ono što je na površini i svima dostupno, zanima me pesma koja uopšte nije na top listi. To ima veze i sa muzikom nacionalnih manjina koju volim da istražujem – ta skrivena blaga se drže u zajednici i ne iskaču napolje

- Muzičar u povodu
- novog albuma 'Dens'
-

- RAZGOVARALA Anja Kožul
- FOTO Aleksa Vitorović
-

JEDAN čovjek, četiri vokmena, izobličeni semplovi i mnogo, mnogo buke. Terenske snimke s Manjače, magične dionice MILETA BASA, gusle ČEDE ČURČIĆA, komadići otkinuti od krautrock grupe Faust, La Monte Younga, a sve začinjeno s polomljenim vokalom IPČETA AHMEDOVSKOG. Sve može, sipaj još. Po ovom receptu, otprilike, svira i dizajnira svoj jedinstveni zvuk LENHART TAPES. VLADIMIR LENHART (1978.) iz Kovačice, slovačke varošice u Južnobanatskom okrugu, inzistira na X povijesti umjetnosti van glavnih tokova. Oživljava sve što je skrajnuto i što prolazi mimo nas. Neumorni pregalac nastupa od 2010. po sumanutim svjetskim festivalima i beogradskim budžacima, a u proteklom periodu Lenhart Tapes skuplja samo izuzetne recenzije svog najnovijeg albuma 'Dens' u izdanju Glitterbeat Recordsa. Okružen je vrsnim interpretatoricama balkanske tradicijske muzike, TIJANOM STANKOVIĆ, SVETLANOM SPAJIC i MIRJANOM RAIĆ te pjevačicom ZOJOM BOROVCANIN iz grupe Lira Vega. S Vladimirom smo razgovarali u Beogradu, a fotografirali smo ga, nimalo slučajno, na Bajlonijevoj pijaci. Svu opremu za stvaranje, sve kasete, ma svu svoju inspiraciju, nosio je u naramku s buvljaka.

● U novembru ste nastupili u zagrebačkoj Močvari, prvi put nakon deset godina, prvi put samostalno. Prilično se zagužvalo u redu za karte. Po vašoj reakciji bih rekla da takvo nešto niste očekivali?

Red na ulazu za svoj nastup nisam video u životu! Pogotovo jer nisam ni imao mnogo solo koncerata, obično nastupam na festivalima. Prva svirka u Zagrebu i ova zadnja ne može da se porede. Tada je bilo između deset i petnaest ljudi. Za ovo što se desilo u Močvari je svakako zaslužna međunarodna izdavačka kuća Glitterbeat, napravio se hajp oko albuma. Naravno, ne mogu da kažem da je to samo rezultat dobrog marketinga, i moj izraz je napredovao, malo sam se proširio u tom *undergroundu*. A i ovo što ja radim nije neka igranka za ispijanje piva i zezanje, zahteva slušanje i pažnju. To je, u suštini, naporna muzika.

Prave zvezde mojih koncerata su pevačice

● Isprva sam bila iznenađena što se malo ljudi razbacalo na podiju, ali shvaćam da je potrebna velika tjelesna angažiranost da bi se na našem setu održao neki plesni pokret. Dopire toliko različitih semplova, nije lako uhvatiti se za jednu nit. Hermetično je to.

Hermetičan sam i ne stidim se toga, to mi je obeležje. Ne bih voleo da to bude pravi dance, samo volim da koketiram. Nije mi cilj da bude napucano. Znaite ono, trubači i tehno, meni to nikad nije bilo napeto. Ali pravim brejkove da ne držim ljude zategnute, dajem slobodu i da zaplešu na sav taj *noise*. Prave zvezde mojih koncerata su pevačice. Ja nisam, ja sam dosadan lik koji bulji u opremu i zavrće dugmiće. Sada imam

Koliko volim Muharema Serbezovskog, toliko volim Petera Brötzmanna, nemačkog saksofonistu. Sama ideja da to bude spojeno mi je mnogo važna

više komunikacije s publikom upravo zahvaljujući mojim gošćama. A kada sam počeo da se interesujem za folk, samo sam kopao dublje. Ne zanima me ono što je na površini i svima dostupno. Ako uzmemo da prepevavamo neku pesmu i da je revitalizujemo na neki način, ne gledam onu koja je prva na top listi. Zanima me pesma koja uopšte nije na top listi. To ima veze i sa muzikom nacionalnih manjina koju volim da istražujem – ta skrivena blaga se drže u zajednici i ne iskaču napolje. One i jesu pravljene da ostanu unutar nekih okvira, nisu imali pretenzije da dobiju širi auditorijum. Ne sudim o kvaliteti pesme na produkcijskom, aranžmanskom nivou – tragam za samom melodijom, tražim vapaj i čežnju.

● Ethno-noise je, rekli ste, vaša kovanica, na brzinu sklepana izmišljotina. Gdje se dotiču?

U samom zvuku. Postoji etno muzika koja gotovo da graniči s noisom. Bukvalno ne možeš da razlikuješ nešto iz korpusa narodne muzike i britanskog producenta MUSLIMGAUZZA. Neke frekvencije jesu iste, bar za mene, čujem sličnosti. Ili na primer, marokanske zurle i japanska elektronika. Te dve muzike slično vibriraju u mom telu, a to je način na koji slušam muziku – telom. To podjednako rezonuje i odjekuje u mom mozgu i duši.

● Live act Lenhart Tapes je upečatljiv i za gledanje. Koristite opremu iz prošlog stoljeća, sve se dešava brzo, kao da imate četiri ruke, malim prstom premetavate kasete, bacate ih iz kazetofona u kazetofon... Odajete utisak, ili je to samo varka, kao da nemate potpunu kontrolu. Pa da li je uopće moguće imati kontrolu nad mašinama?

Pa sad uspostavljam kontrolu nad instrumentima. Pre sam se dosta prepuštao situaciji, nisam premetavao kasete, kao, znam da je ovo dobra kasete, gde god zabodem biće taman. Često me je šokiralo šta se tu dešava, vozio me je efekat iznenađenja. Ali u poslednje vreme, pogotovo otkad nastupam s pevačicama i kad pravimo aranžmane i redosled pesama, volim da znam šta ide u kojem trenutku. Ne fali mi improvizacija, ona se svakako desi. To je neka metrika, koliko će čega i kad da uleti. Kasete kad se zavrti nema nazad, nije digitalna manipulacija, nego analogna i u tome je velika razlika. Zna da se desi nešto neželjeno, ali to isto može da doprinese atmosferi. Sećam se, u Makedoniji mi je pukla jako bitna traka, koreanski muzičari. Zato radim

backupove. A i kad pukne kasete, ne odustajem od nje. Lepim je i ona i dalje može da radi, mada nekad ode dodavola nepovratno. Pitali su me neki zašto se zezam s tim, zašto vučem toliku opremu. To sve laptop može da završi na keca, ali meni ne može, ne želim! Kazetofone koristim kao muzičke instrumente. Volim taj performans, da imam interakciju s opremom, da to nije kliktanje lera u softveru.

● Na vašim koncertima znalo je biti zgražavanja, ali i potpune dekadencije. Kakve lepeze reakcije ste dobivali otkad nastupate? Sigurna sam da vas mnogi pitaju ono dosadno pitanje – da li je sve ovo samo ironija?

Na početku je bilo ironije u određenim segmentima, ali sam oduvek uzdizao ono što istinski volim. Recimo, semplujem Južni vetar zbog fantastične bas linije u njihovim izdanjima. A na nastupima je bilo svega, od sablažnjavanja, preko suzdržanosti, pa do onih koji skidaju gaće. Ali najviše ima pozitivnih reakcija. Mada, znalo je biti nezgodno petljanje s narodnjačkim elementima kad bih se našao na nekom ekskluzivnom, urbanom mestu. U Sarajevu mi je vlasnik kluba rekao da ga moja muzika podseća na rat. Sa Mirjanom Raić sam nastupao u jednom skučenom prostoru u Beogradu. Iznad nas je bio televizor, pitao sam gazdu da pusti rijaliti Parove. To je bila ona najjača sezona kad je bio *øus*, ako se sećate? I tako smo peglali dok se iznad nas vrteo rijaliti u udarnom terminu. I jesam imao agendu da bude provokativno. Bar deset ljudi mu je prišlo i pitalo zašto pušta Parove, da li je normalan. Na ranijim nastupima kao vizuali su se vrteli neki prastari, opskurni porno filmovi. Ipak, mislim da mi je najdraži jedan DVD na kojem je potpisan izvesni DJ CEKO. U amaterskom kadru su ljudi koji sede negde u Makedoniji na ulici, samo tako sede, jedu, piju i sviraju za svoje ljude. I to traje. *Found footage*, takoreći. Ja sviram, a iznad mene projekcija dve ogromne flaše Fante. Jako me je to zabavljalo. Kad me pitaju: 'E, jel' imaš neke vizuale', kažem pa kako ne. DJ Ceko. Sve kako ne treba, to je moto!

Možda jesam diletant, ali sam muzikalan

● U posljednje vrijeme nastupate s pjevačicama tradicijske muzike. Mogu samo pretpostaviti koliko je njima izazovno nadovezati se na vas. One inače pjevaju bez muzičke podloge, a vi im dajete zahtjevan beat. Kako ste se povezali?

Njih je zanimalo šta ja mogu da dam kao neki suludi DJ. Sa Tijanom Stanković saradujem odavno, ali nije bilo planirano da nastupamo zajedno. Pitao sam je: 'Šta misliš da ovu krajšku pesmu spoji-mo s marokanskom gnavom, ima li *gro-ova*?' I tako je nastala 'Nema raja'. Ona ima veliko iskustvo podešavanja glasa. Zahvalan sam što sam okupio pevačke veličine oko sebe. Njih niko nije zvao za ovakve saradnje, uglavnom imaju konvencionalnije nastupe. Možda jesam diletant, ali sam muzikalan. Znam šta sa

čim može da spoji, pažljivo je odabran svaki *loop* sa svakom melodijom. One to čuju, ne pričaju sa mnom o partiturama, već o frekvencijama, mi se tu pronalazimo. Svetlanu sam zvao da otpeva jednu slovačku pesmu, to je bio iscrpan radni proces. Ja sam im tu došao kao neka sinteza. Znale su da ne znam muzičku teoriju, ali njima je to bilo super. Tijana i Mirjana su bile u fazonu – hajde da razbijemo ovo začarano kolo akademizma!

● Izdvojila bih pjesmu 'Mejremo' s novog albuma. Verziju te pjesme je, barem u mojoj generaciji, popularizirao Aca Lukas. Dugo sam mislila da je njen tvorac Muharem Serbezovski, nisam išla dalje od toga. Vi ste stvar vratili na izvor, u Tursku.

Ta pesma je doživela razne inkarnacije, ja znam tri. Mi smo uzeli goransku verziju te turske pesme. Tijana ju je našla i meni je to zaista bilo *mindblowing*. Praveći tu pesmu koristio sam *loop* od grupe This Heat, to je engleska post-punk grupa iz 1970-ih. Međutim, nisam uspeo da dobijem autorska prava za taj isečak pa smo je radili iznova. Imitirali smo, snimali smo nove matrice za tu pesmu i ljudi prepoznaju da ima sličnih elemenata. Hteo sam da spojim hladni evropski industrial s orijentalnim žalom. Inače, krećem se ispod radara s autorskim pravima. Kad bih krenuo da čistim semplove, nikad ne bih izdao ništa. Većina muzike koju koristim ni nema izdavača. Ono što uzimam posmatram kao fusnote ili citate, ne kao razbljenje nečijih melodija i zvukova. Koliko volim MUHAREMA SERBEZOVSKE, toliko volim PETERA BRÖTZMANNA, nemačkog saksofonistu. Sama ideja da to bude spojeno mi je mnogo važna.

● Kolekciju kasete i vokmena prikupljate po pijacama i buvljacima. Na jednom komadu najlona našli ste Gadafijevu Zelenu knjigu?

Našao sam čitav kontingent kasete, na tri govorne kasete je cela GADAFIJEVA knjiga. To nema ni izdavača, snimljeno je, pretpostavljam, za potrebe ambasade ili Libijsko-jugoslovenskog prijateljstva koje je u to vreme postojalo. Pevačici Zoji Borovčanin je zabavno da na nastupu iz fizičkog izdanja čita, tj. oponaša delove iz knjige koje semplujem. Pesma 'Džamahirija' je naš mali omaž arapskom socijalizmu koji je utopijski zaživeo u nekom periodu u prošlom veku. Zato su mi buvljaci velika inspiracija, tamo stara vremena i dalje žive. Sam taj događaj, to mesto, činjenica da si našao nešto što neko smatra smećem, a za tebe je blago, to je tako uzbudljivo. Omiljena mi je Najlon pijaca u Novom Sadu, kakvo je to bogatstvo! Nema ništa lepše nego kad ti prodavac za robu iz kontejnera kaže: 'Antika, bratel' Još i Zemun, Pančevo, volim i Hrelić, tamo sam bio samo jednom. Obilazio sam pijace po zapadu, ali to je nešto sasvim drugo, druge su vrednosti u pitanju. Ima nešto u tome zašto je ta muzika nastala ovde, a ne preko. Zanimljiv je život i dinamika koja se odvija na našim buvljacima. Više je interakcija među ljudima, pričaju se gluposti, cenka se... A Hrelić je tačno između Balkana i Evrope. To se sve da iščitati po buvljacima.

● Mnogo vaših kolega i prijatelja baštini najbolje od narodne umjetnosti kroz

raznolike forme izražavanja. Zajednička je ta posvećenost i strastveni narativ isprepleten oko kulturnog nasljeđa. Koliko je, u tom smislu, AKC Matrijaršija važna kao neko mrjestilište i infrastruktura?

Drago mi je da to pitate. Da nema Matrijaršije, ne znam da li bi postojalo ovo što ja radim, bar ne u ovoj formi u kojoj je sad. Matrijaršija i ja smo krenuli u slično vreme. Kod njih u Zemun, na prvoj lokaciji, mogao sam da radim sve. Napravili su prostor za sviranje, štampariju i rezidenciju. Celo to artistsko okruženje mi je bilo od ključne važnosti, napravila se neka simbioza. Tih prvih godina, kao i danas, imali su mnogo međunarodnih gostovanja i razmena. Bio sam im jako zgodan da me šalju svuda, tako sam preko njih prvi put nastupao u Zagrebu na Fijuk sajmu. U to vreme nisam bio svestan šta se dešava, sada sve više shvatam koliko je Matrijaršija integralni deo mene.

Znalo je biti nezgodno petljanje s narodnjačkim elementima kad bih se našao na nekom ekskluzivnom, urbanom mestu. U Sarajevu mi je vlasnik kluba rekao da ga moja muzika podseća na rat

JOHANNA MARCADE-MÓT mi je radila tri *covera*. Neki stariji su se povukli iz Matrijaršije, došli su mlađi, ali ideja, cilj i volja se nisu promenili. Uvek su furali svoj fazon. Da ne pominjem festivale Novo doba, to je takva koncentracija ludila koje volim u umetnosti. Ta vrsta nadrealizma, koja je u Matrijaršiji oduvek obitavala, duboko se preslikala na moje stvaralaštvo.

Najbolje su slovačke balade

U vašoj biografiji se ističe rad za Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine. Mi smo kolege, i vi ste pisali u manjinskom tjedniku. Čime ste se primarno bavili?

U manjinskom parlamentu sam radio pet godina na poziciji koordinatora Odbora za informisanje. Jedno vreme sam pisao za slovački nedeljnik 'Hlas ľudu' koji postoji još od 1940-ih. Novine su uvek bile političke pristrasne, ali ustrajno izveštavaju iz zajednice, a imaju i fantastičan kulturni dodatak. Imao sam veliku slobodu da pišem o čemu god želim, sećam se intervjua s MARKOM BRECELJEM i izveštaja s koncerta grupe The Residents. Mogao sam da zagrebem izvan manjinskog, to se i očekivalo od mene, da ne bude sve unutar te oblande izveštavanja o zajednici. Istraživao sam i život i kulturu drugih manjinskih zajednica u Vojvodini. Ideja je bila da vidimo šta rade naši sugrađani koji su u istoj poziciji kao mi, koji su, na primer, selo do nas. Znae i sami, to su getoizirane zajednice, nema tu puno interakcija. Slovaci i Mađari žive selo do sela, pa tu postoji neki nužni kontakt, ali bugarska ili make-

donska nacionalna manjina, o njima se ne zna mnogo. Naravno, mene su zanimale što manje nacionalne zajednice, kao što su rusinska ili vlaška. Bilo mi je izazovno jer i kod manjina postoje konflikti i sporovi po raznim osnovama, politički, jezično, običajno.

Koje su teme i motivi zastupljeni u pjesmama Slovaka? Koristite i sem-plove iz muzike Srba prečana, ima li sličnosti?

Najbolje su slovačke balade. To su uglavnom ljubavne teme, čežnja, neke unutrašnje borbe, žaljenje za propuštenim prilikama. Kad odu u tu vrstu emocije, ne lažu. Pesme koje sam izabrao nisu na repertoarima ni u slovačkoj zajednici, na svadbama i proslavama, jer su tužne. S druge strane, kod Krajišnika se roka po zavijaču. Imali smo dve takve pesme, obe je nametnula Svetlana Spajić, ona je veliki majstor u tome. Na probi ih je postavila za raspevanje, a ja sam se uhvatio. Te pesme baš slave život, ono, 'Žao mi je što sam ostario' i 'Kad barabe polaze na prelo zapjevaju da ih čuje selo'. Dok sam živio u Novom Sadu slušao sam radio Dugu u kolima, tu sam čuo neverovatne krajiške pesme, pravo zlato. Imam kolekciju erotskih narodnih pesama.

Vaša familija je muzikalna, svakako je najpoznatiji član djed Jan Lenhart, narodni pjevač. Istina je da sve polazi iz kuće?

Majka se isticala na slovačkim smotrama, a čale je imao rokenrol bend u srednjoj, jedan od prvih u Kovačici. On je voleo da se priseća da su pobedili na nekom festivalu i za nagradu su osvojili televizor u boji za ekonomsku srednju školu. To je bila velika stvar.

Zanimljiv je život i dinamika koja se odvija na našim buvljacima. Više je interakcija među ljudima, pričaju se gluposti, cenka se. A Hrelić je tačno između Balkana i Evrope

Pre toga je bio deda JAN. On je prestao da peva javno pre nego što sam se ja rodio. Prvi javni nastup, odnosno snimanje je imao na radiju Novi Sad 1954. Kad mu se rodio prvi unuk, odlučio je da prestane sa tim. Mislim da nije imao podršku okoline, nije se to ozbiljno shvatalo. Pevao je po slovačkim selima. To je tad bilo kao da ti peva ELVIS PRESLEY, orkestri su bili sastavljeni od vrsnih muzičara. Njega su prepoznali lovci na talente koji su smatrali da ima reprezentativan glas. Pesme koje je izvodio poslužile su kao vredan zvučni zapis iz zajednice. Do danas je ostalo misteriozno poreklo pesama koje je on izvodio. Većina toga datira iz starih vremena, iz matice, ali su tu ubačeni neki novi motivi. On ih je sasvim sigurno doradivao. U jednoj pesmi spominje Pančevački most. Teško je tome ući u trag. Neke stvari jesu autentične, a neke su izmešane, ono što je deda čuo i skupio ko zna gde. Mogu slobodno da kažem da se ništa nije promenilo. I ja tako radim danas. ●

Dok je tlake, nema katarze

Gledamo predstavu 'I'm not a racist, but' Centra za kazalište potlačenih POKAZ. Nakon što se izredaju scene publika se dijeli u manje grupe da ih prokomentira. Potom kreće rasprava. Kazalište potlačenih obuhvaća niz kazališnih i aktivističkih tehnika koje povezuje inzistiranje na demokratskom dijalogu i (samo)osnaživanju potlačenih skupina

JEDNU hladnu nedjelju u prostoru zagrebačke Kuće ljudskih prava pred nas izlazi grupa ljudi. Slažu stolice u krug. Sjedaju na stolice, trče oko njih. Potom miču stolicu po stolicu. Natječu se tko može sjesti, sve je manje mjesta. Gledamo pred-

stavu 'I'm not a racist, but' Centra za kazalište potlačenih POKAZ.

Organizacija je to koja, kako navodi na svojim stranicama, 'promiče inkluziju, dijalog i pravednost' korištenjem metoda i tehnika kazališta potlačenih te kritičke pedagogije. Cilj je stvaranje

'pravednog društva dijaloga, temeljenog na jednakosti i solidarnosti, oslobođenog od sustava opresija'. Uskoro ćemo saznati što to točno znači.

Na samom početku predstave jedna osoba, koja figurira kao tzv. džoker i

Predstava 'I'm not a racist, but'

koja djeluje kao posrednik između dva dijela predstave, kao i između 'glumaca' i 'publike', objašnjava nam kako su svi problemi koji su postavljeni u predstavi zapravo stvarni, životni problemi grupe koja je napravila predstavu. Predstava nije osmišljena tako, govori nam dalje džoker, 'da samo mi nešto radimo, a vi sjedite'. Publika će također imati priliku iznijeti svoje ideje i misli, ali i 'učiti' u predstavu, ako to bude željela.

Pred nama se potom nižu scene. U jednoj sceni, osobi migrantskog porijekla prodavač prvo želi prodati kist po skupljoj cijeni, a potom ga prodaje drugoj osobi, 'našem čoviku'. U drugoj je sceni stan koji je do prije dvije minute bio slobodan čudesno ipak unajmljen kada najmodavac čuje da se osoba zainteresirana za stan zove Mohammed.

Scena koju dijeli treći glumac govori o poslodavcu koji zaposleniku, stranom radniku koji ne razumije hrvatski, na prepad daje ugovor na potpis. Sljedeće riječi poslodavca nakon potpisivanja bile su 'otkaz' i 'hvala, doviđenja'.

Nakon što se izredaju scene publika se dijeli u manje grupe da ih prokomentira. Potom kreće rasprava. Jedan sudionik iz publike govori kako su mu sve scene bile razumljive, jer je većina gledatelja sve to već doživjela. Dijele se iskustva koja su vrlo slična viđenim scenama iz predstave.

— Kad idem u nabavku, često se desi da postoje duple cijene – jedne za domaće i jedne za mene – govori jedan sudionik.

— Dobio sam posao u call centru na temelju znanja engleskog i francuskog, ali je u ugovoru pisalo da se traži osoba koja zna i njemački jezik, pa sam na toj osnovi dobio otkaz – dijeli svoju priču druga osoba.

Potom kreće drugi dio predstave. Onaj forumski. Što bismo promijenili da smo u nekoj od situacija koje smo gledali prije desetak minuta, pita nas džoker. Što možemo napraviti kako bismo možda spriječili da se navedene scene drugačije odvijaju ili da ih promijenimo?

Ljudi iz publike potom ustaju i interveniraju u scene po svojem odabiru, mogli bismo reći više ili manje uspješno. Ideja je, govori nam džoker, da nastavimo razgovarati, razmišljati i smišljati ideje i mogućnosti za to kako zajedno možemo raditi na promjeni.

Kako se navodi na stranicama POKAZ-a, kazalište potlačenih vrsta je interaktivnog političkog teatra koju je šezdesetih godina u Brazilu osmislio AUGUSTO BOAL i onda desetljećima razvijao kroz radionice i predstave diljem svijeta.

KAZALIŠTE potlačenih kao termin obuhvaća niz kazališnih i aktivističkih tehnika koje povezuje inzistiranje na demokratskom dijalogu i (samo)osnaživanju potlačenih skupina, dok su sve tehnike ukorijenjene u svakodnevnom iskustvu nasilja i opresije, kako bi sudionici i sudionice od pasivnih promatrača postali aktivni sudionici vlastitih života. Tehnike koje se koriste su različite, ali dijele iste osnovne principe: utemeljene su na doživljenim opresijama, dijalogu, pozivu na djelovanje.

A zašto uopće raditi i koristiti kazalište potlačenih?

— Ono stvara jedan puno radikalniji horizontalni prostor od drugih vrsta organiziranja i aktivizma, a definitivno

Josipa Lulić s publikom

više nego mnoge druge vrste umjetnosti – govori organizatorska voditeljica u POKAZ-U JOSIPA LULIĆ.

Opisuje nam kako u svakoj izvedbi kazališta potlačenih postoje dva dijela: predstava i forum.

– U prvom se dijelu do kraja odigraju scene onako kako su zamišljene, dok se u drugom, forumskom dijelu razgovara s publikom, ona intervenira, traži drugačije modalitete i mogućnosti da se stvari možda odigraju na drugačiji način – pojašnjava Lulić.

Da bi forumski dio funkcionirao začetnik kazališta potlačenih Augusto Boal smatrao je da bi nakon predstave ona trebala gledateljima 'ostaviti kamenčić u cipeli'. Nešto nas treba nastaviti 'žuljati', kopkati, potaknuti da nastavimo misliti i promišljati: 'Čekaj, a što bih ja sad napravio?'

Mi smo to žuljanje zasigurno osjetili. Komentiramo kako se nakon predstave, kad smo izašli u hladnoću tog nedjeljnog

Ono stvara jedan puno radikalniji horizontalni prostor od drugih vrsta organiziranja i aktivizma, a definitivno više nego mnoge druge vrste umjetnosti – govori organizatorska voditeljica u POKAZ-U Josipa Lulić

predvečerja, čekajući autobus i hodajući doma, nismo mogli otresti frustracije jer u sceni koju je publika izabirala za interakciju, onoj s prodajom kistova, nema – katarze. Nema laganog rješenja scene. Ne postoji *deus ex machina*. Nakon predstave vrtjeli smo navedenu scenu u glavi, pitajući se što bismo napravili, kako bismo riješili situaciji. Ali odgovor nismo našli. Koptalo nas je to.

Lulić se smije. To je uveseljava, jer kaže da je onda 'posao' kazališta potlačenih zapravo dobro obavljen. Naime, osnovna poanta je da izbacuje katarzu. Boal je bio izrazito protiv nje. Pa, zašto?

Prvo, kako pojašnjava Lulić, katarza je iz teatrološkog aspekta pacificirajuća te se kao takva koristila još od grčkog doba.

Tijekom predstave bi se kod gledatelja stvorila određena vrsta nezadovoljstva, nestabilnosti ili napetosti. Kroz katarzu bi oni svoju napetost ostavili u kazalištu i izašli živjeti i dalje u *statusu quo*. Boalova teza je da katarza zapravo održava *STATUS QUO*, stoga mu je bilo jako važno da se dio kazališta potlačenih vodi forumski. Otuda onaj 'kamenčić u cipeli'.

Nakon predstave s nama bi trebala ostati određena doza frustracije, ali i ideje, smjera u kojem možemo razmišljati, pa čak i novog pogleda na razumijevanje određenog problema.

– Ta frustracija daje *impetus* za organiziranje, za konkretne akcije, direktnu promjenu u društvu – kaže Josipa Lulić. Dodaje da je Boal inzistirao na tome da je forum proba za društvenu promjenu.

– Ali da je samo proba – naglašava.

I ta proba ne smije završiti u kazalištu. Ideja je da ljudi iz kazališta izađu s konkretnom inspiracijom, idejama i, u krajnjoj mjeri, potrebom da iz te neke frustracije nešto zapravo i naprave. Zanimalo nas je kako teče rad na predstavama kazališta potlačenih. Prvo, kolektivno.

– Puno toga dolazi iz tijela. Koristi se puno kazališnih vježbi koje ciljaju na različita životna iskustva. Potom postoje igre koje su vezane za demanizaciju tijela, one koje su vezane za glas – nabraja Lulić.

Kroz igru se otvara i postavlja određeni okvir nakon čega se dijele iskustva. Dijeljenje iskustva je važno, ističe organizacijska voditeljica POKAZ-a, jer bitan dio svega čini rad na povezivanju, na stvaranju povjerenja, kao i sigurnog prostora u kojem ljudi mogu progovoriti. Potom se iz konkretnih priča i primjera sudionika modeliraju priče za kazalište. Sve su priče bazirane na življenom iskustvu.

U onoj sceni s kistovima s početka priče, iz predstave 'I'm not a racist, but', umjesto kista u stvarnom je životu bio šal na Hreliću.

– No šal, kist... To to nije važno. Važno je da je iskustvo dijeljeno – ističe Lulić.

Scene koje se postavljaju u sklopu kazališta potlačenih zapravo su pitanja. Međutim, poanta nije da se u sat ili dva predstave nađe odgovor ili rješenje na neko 'veliko' pitanje. Recimo, ekipa POKAZ-a je na predstavi 'I'm not a racist, but' radila sedam mjeseci.

– Mi nakon tih sedam mjeseci, sa svim tim življenim iskustvima, nismo shvatili kako bismo te scene točno riješiti. Stoga ne očekujemo da će se sve riješiti u sat vremena predstave. I to nikada ni nije poanta – kaže Lulić.

Poanta je zapravo pronalazak novih mogućnosti, strategija, novih ideja, svježih pogleda na situaciju. Možda čak i novih pitanja. Zato Lulić ističe da se predstava prikazuje u svoj njoj kompleksnosti, jer su i životna iskustva koja su dijeljena kompleksna.

– Osoba koja kupuje kistove iz scene se možda neće znati snaći u toj situaciji. Možda ne zna hrvatski. Ili joj možda ne

Kazalište potlačenih vrsta je interaktivnog političkog teatra koju je šezdesetih godina u Brazilu osmislio Augusto Boal i onda desetljećima razvijao kroz radionice i predstave diljem svijeta

pada na pamet zvati neke institucije države poput policije ili porezne, jer nema rješenje – govori ona.

Taj šal iz 'stvarnog života' koji osoba nije mogla kupiti, tj. kistovi iz predstave, možda predstavlja malu stvar, ali je osobi koja je upravo tu scenu iz života podijelila i odabrala za kazalište potlačenih snažno ostao u sjećaju, nastavlja Lulić, jer se radi o 'vrlo jasnom primjeru rasizma na koji je ta osoba željela reagirati, ali nije imala mogućnosti'.

– I tu je poziv ljudima iz publike da to prepoznaju i vide što mogu napraviti iz svoje pozicije – dodaje.

Lulić kaže kako je, nakon što je počela raditi u sklopu kazališta potlačenih, počela sve više primjećivati opresiju. To joj je bio 'veliki šok'.

– Cijeli taj proces s kazalištem potlačenih me nekako baždario da počnem primjećivati opresiju – kaže.

Kazalište potlačenih uvijek balansira između verbalizma i aktivizma. Obje te prakse je teoretičar PAULO FREIRE na kojega se Boal uvelike oslanjao oštro kritizirao. Freire je, naime, oboje – i verbalizam i aktivizam – vidio kao prakse koje na površini djeluju kao da žele promijeniti društvo, ali zapravo sudjeluju u *statusu quo*.

– Verbalizam je teoriziranje, analiza, ostajanje u pričama bez konkretnog rada na terenu. Aktivizam je djelovanje koje se pretvara u neki humanitarizam ili nešto slično, a koji se zapravo bez razumijevanja strukture opet vrte i održava, servisira status quo – pojašnjava Josipa Lulić.

Međutim, postoje primjeri iz prakse, kada se verbalizam i aktivizam susreću i mogu dati konkretne rezultate. Recimo, tijekom rada POKAZ-a s ljudima različitih životnih priča iskristaliziralo se jedno pitanje, tj. problem – traženje stana.

Uz to što su cijene najma drastično porasle, Lulić kaže i kako se brojni pri traženju stana susreću sa ksenofobijom. Stoga se radi na oformljivanju grupe volontera koji bi pomogli s pregledavanjem oglasa, traženjem smještaja i eventualnim zvanjem potencijalnih stanodavaca.

I to je, smatra Lulić, konkretan primjer za koji se može reći da je korak u pravom smjeru. Balansira između aktivizma i verbalizma, jer je riječ o politizaciji određenog pitanja, zaganjanju i pomaganju te se radi na više razina koje se međusobno prožimaju. Radi se aktivistički, ali kroz osvještavanje sistemskog problema, koji nas žulja, kao kamenčić iz cipele. ●

Музеј против неправде

Музеј особних прича је жив организам, база особних меморија грађана Осиека и шире регије и зато нам је важно да казивачи који су подијелили своје особне приче Музеј доживљавају и осјећају као свој, поручује Мартина Глобочник

Од 2020. године у простору осјечке Старе пекаре налази се Музеј особних прича, умјетнички пројект Фантастично добре институције (Фејд Ин) фокусиран на недовољно заступљене, а релевантне друштвене теме, и маргинализоване скупине. Пројект је започео и прије него што је пронашао свој простор, када је Фејд Ин у сарадњи с Ромским ресурсним центром из Дарде упознавао потребе ромске заједнице у Славонији и Барањи те препознао недостатак писане повијести Рома. Тако 2018. настаје њихов први пројект, Музеј особне повијести Рома чији је резултат била изложба 'Приче Рома'.

— Чинило нам се важним одмакнути се од уобичајених пракси промоције заједнице кроз фолклор и традицију, а особне приче чиниле су се као добар пут ка томе. У међувремену, упознавајући Осиек, његову мулти-

Једна од казивачица (Фото: Мирослав Сикавица)

културалност и посебност као града с 22 националне мањине кренули смо у даљња истраживања – говори нам једна од ауторица изложбе, Жељка Ковачевић.

Двије године касније настаје изложба 'Приче Жидова', а у новоотвореном Музеју дјеломично се одржава дио програма манифестације 'Мјесец жидовске културе', у организацији Жидовске општине Осиек. Крајем рујна ове године завршили су проведбу једногодишњег пројекта 'По мјери' насталог у партнерству с Базом за радничку иницијативу и демократизацију, који је сада дио новог постава Музеја, а у фокусу има особне приче бивших текстилних радница из Осиека. Како нам говори координаторица програма Музеја сузана аготић, пројектом дају глас онима које друштво често перципира као 'друге и другачије' и које шира друштвена заједница најчешће не чује.

— Протагонисте особних прича оснажујемо, а посјетитељима дајемо могућност учења и упознавања са животима и искуствима с којима се до сада можда нису имали прилику сусрести. Особне приче на тај начин постају мост емпатије и повјерења, што дјелује позитивно не само на особној разини, већ има и снажан утјецај на живот заједнице у цјелини. Пројект се ослања на сувремене музеолошке праксе биљежења 'савремености' утемељене на тези да се документирањем савременог живота појединаца, као и прикупљањем и чувањем свакодневних предмета, чувају меморија и идентитет заједнице – објашњава Сузана.

Простор Музеја наликује отвореном архиву испуњеном једнаким кутијама које чувају особне приче и позивају посјетитеља да их насумце одабере, узме у руке те слободно истражује њихов садржај. Носитељи животних прича представљају се фотографским портретом, особним наративом,

Приче се чувају у кутијама

видеоинтервјуом те особним предметом повезаним с причом. Приче покривају различите аспекте живота, важне и значајне догађаје, изазове, успјехе, губитке, љубави и наде.

— Могућност самосталног истраживања садржаја кутија и прича, разговор с члановима тима Музеја, али и чињеница да експонати нису одвојени и заштићени од посјетитеља одмах у старту уклањају границе између 'нас' и 'њих' и стварају отворен и потицајан простор за упознавање и учење. Осим индивидуалних и групних посјета Музеју, с времена на вријеме организирамо и тзв. живе књижнице у којима посјетитељи имају могућност разговарати с протагонистима чије су приче дио сталног постава Музеја – говори нам Сузана те додаје како им је важан и веб Музеј који пружа прилику упознавања с особним причама свима који их не могу физички посјетити.

Прикупљање прича сложен је и комплексан процес који почиње пропитивањем о проблемима о којима аутори желе проговорити, а цијело вријеме заправо преиспитују

себе и друштво у којем живимо, како доживљавамо једни друге и је ли могуће промијенити негативну перцепцију.

Како нам објашњава Мартина Глобочник, која је уз Мирослава Сикавицу ауторица досадашњих постава и концепта Музеја, важно им је притом освјештавање властитог незнања и ограничења како би кренули у истраживање прича оних које не познају.

— Посебну пажњу посвећујемо особном искуству казивача, начину како појединци унутар заједнице доживљавају себе, као и мапирању важних догађаја који обликују нечије особно искуство. Покушавамо изградити људски однос, као и однос повјерења са свима с којима ступамо у контакт те их упознати, не само као припаднике неке заједнице, него и као индивидуе. Притом размишљамо о публици: може ли се с причама, односно елементима особних наратива посјетитељ Музеја идентифицирати на људској разини. Важно нам је да наши суговорници разумију процес рада и заједнички циљ... Музеј особних прича је жив организам, база особних меморија грађана Осиека и шире регије и зато нам је важно да они казивачи, који су подијелили своје особне приче с другима, Музеј доживљавају и осјећају као свој – говори Мартина те додаје како се казивач излаже причајући о свом животу, открива себе, али се притом и оснажује тако што даје могућност другој особи да га чује и разумије.

Љутња на неправду и потреба да се нешто промијени њезини су најчешћи покретачи, говори нам Мартина, а зато јој је као ауторци највећи поклон када види да дјеца основних школа која су имала негативну перцепцију о Ромима излазе из Музеја и коментирају да нису толико тога знали и сад другачије доживљавају Роме.

— Знам да је у свима нама потенцијал разумијевања и потреба за повезивањем и учењем. Живимо у цинично вријеме, вријеме нетолеранције и искључивости, али свеједно смо и даље жељни додира и искрености. Сарадња с људима обогаћује, не само што постајете свједоци туђег искуства, него и с некима колеге и пријатељи – каже Мартина.

Музеј је у сарадњи са Српским народним вијећем 2022. године истраживао српску заједницу у Осиеку како би добио ширу слику о њој. Како нам говори Сузана, премда је српска национална мањина најбројнија, некако је и даље невидљива, без гласа те се налази у процијепу између асимилације и гетоизације.

— Надамо се да ће се та сарадња наставити и у години пред нама те да ће особне приче српске националне мањине постати дијелом сталног постава Музеја особних прича. Нажалост, наш рад овиси о доступним фондовима, што нам, као и многим другим удругама у култури, представља велики изазов. Због тога нисмо увијек у могућности преточити све идеје у стварност, али трудимо се сваке године обогатити Музеј новим садржајима и новим активностима – закључује Сузана. ●

Тко је нацртао Југопластику

Неки од најпознатијих знакова за које не знамо ауторство су они за ЈАТ, Југопластику, Еи Ниш, Томос и Борово, говори Огњен Ранковић, аутор пројекта југо.лого

Сасвим случајно, десетак година након очеве смрти, с дна ормара извукла сам његов бордо албум за значке, са седамстотињак брижно распоређених и сакупљених примјерака. Све што је један живот у Сплиту у Југославији садржавао, налази се забодено у тих пет страница – од Лавчевића преко Хајдука, од Медитеранских игара до Бродомеркура. Ипак, симболи на значкама отишли су пуно даље од граница једног града, све до Хемопапире из Новог Сада, Вартекса из Вараждина, ФК Сарајева. Како их је прикупљао, зашто их је сложио тако да албум креће с Дечјим новинама из Горњег Милановца, а завршава с Олимпијским играма у Сарајеву 1984. никада нисам сазнала, али већину симбола сам препознала јер су југославенски логои дио колективног сјећања и нас одраслих педесет, али и осамдесет и неке. Дио су менталне мапе улица којима смо ходали, зграда на чијим су се прочељима логои налазили.

Прича огњена ранковића, графичког дизајнера и аутора пројекта југо.лого (yugo.logo) из Београда креће управо од прочеља зграда. — Сам пројекат се спонтано надовео на серију фотографија у којој сам бележио модернистичку, тј. бруталистичку архитектуру у региону. На већини тих старих фасада налазе се знакови предузећа која махом више не постоје. Сматрао сам да би била велика штета да и та графичка решења падну у заборав – каже Ранковић за Наду.

Југо.лого кренуо је 2019. године као истраживачки пројект који се развио у отворени онлајн архив, изложбу постављену у свибњу 2023. у галерији Хрватског дизајнерског друштва у Загребу те књигу 'Југо лого : графичка идентификација у Југославији', издању ове јесени.

Ранковић каже да је у онлајн архив недавно додао 600. лого те да су му главни извори информација публикације из шездесетих и седамдесетих година, док дио грађе проналази и на интернету. Осим тога, велика подршка и један од главних разлога

зашто се пројект шири и архив добила све више материјала су људи који га прате.

— Велико ми је задовољство што људи шаљу симболе које сасвим случајно пронађу поред пута. С друге стране, јављају ми се и сами аутори, као и њихови наследници, који са мном деле непроцењиве информације и материјале – истиче Ранковић, који је у сакупљање логоа који обухваћају период од 1945. до 1992. године кренуо као истраживач-ентузијаста, покренут властитом знатижељом.

Није се фокусирао само на Србију, него се трудио покривати све бивше југославенске републике.

— Истраживање ван граница Србије ми је отежано, али сам врло срећан јер се временом изградила мрежа дизајнера и ентузијаста из свих република бивше државе, који својим радом допуњују архиву – на додаје.

Истражујући ауторе и ауторице који су обликовали југославенски графички дизајн, истиче утјецај милоша Ђирића.

— Његова монографија 'Графичка идентификација 1961–1981.' један је од иницијалних окидача целог пројекта. Такођер, ове сам године имао част да изложбу у Битоли отвори костадин танчев динка, Ђирићев

ученик и један од најутицајнијих македонских аутора, чији лик и дело такође врло ценим – говори Ранковић.

Огњену је најдражи Ђирићев лого израђен за Београдски издавачко-графички завод.

— Разлог је тај што сам у периоду од 2017. до 2020. године у згради бигз-а у Београду имао студио, и управо је то место на којем је цео југо.лого пројекат покренут – каже.

Када успоређује дизајнерски рад у Југославији с позицијом данашњих регионалних дизајнера, највећу разлику види у технологији.

— Сам процес рада је тотално измењен. Са олакшицама које технологија доноси, он је данас постао неупоредиво краћи. Ствари које су некада захтевале неколико сати или дана, данас су доступне на клик. Иако је то са једне стране добро, мислим да аутори генерално имају мање стрпљења и бивају мање посвећени самим идејама у свом раду – каже Ранковић.

Више пута истиче да је југославенским дизајнерима на првом мјесту била функционалност.

— Примарна улога логоа била је идентификација, више него комуникација. Лого се сматрао добрим ако

је био једноставан, односно ако је могао бити репродукован у различитим величинама и материјалима, ако је био ефектан. У мору других, знак мора бити лако препознатљив, а паралелно и прикладан индустрији и компанији коју представља – додаје.

Иако су подзаступљене, као и у многим гранама, архива садржи и радове важних ауторица.

— Њихов допринос никако није занемарив. Ауторке као што су Блаженка Кучинац, Јудита Скалар, Катја Зелинка Шкерлавај, Мајда Добравец, Сања Ивековић и друге, оставиле су великог трага, како на графички, тако и на индустријски дизајн, архитектуру, скулптуру, фотографију и остале гране визуелних уметности – појашњава Ранковић.

Неки од аутора познатих знакова, попут оног за Зимске олимпијске игре у Сарајеву 1984., нису били школовани дизајнери – мирослав антонић роко био је правник. За неке симболе ауторе још нисмо открили.

— Листа логоа с непознатим ауторима нажалост није мала, тако да мој посао још увек није готов. Неки од најпознатијих знакова за које не знамо ауторство су они за ЈАТ, Југопластику, Еи Ниш, Томос и Борово – говори Ранковић.

Када гуглате најпознатије југославенске логое, или проучавате старе значке на недјељним бивљацима, лако примјетите широку палету боја, а истичу се црвена, златна и плава у свим нијансама. Југо.лого у свим својим иначицама – књизи, изложби и онлајн архиву користи само плаву и бијелу.

— Палета је монохроматска из пар разлога. Првенствено сам желео да прикажем све симболе, тј. њихову форму, у истом контексту. С друге стране, доста материјала са којим радим је штампан црно-бело те често нисам у позицији да са сигурношћу утврдим званичну палету боја. Одлучио сам се за плаво-белу комбинацију инспирисан радничким униформама и комбинеzonима – појашњава Ранковић.

Његов пројект, посебно на Инстаграму, прате многи који не посједују југославенско искуство, што због својих година, што због свог подријетла. Неријетко можемо пронаћи коментаре на енглеском језику, а и цијели његов рад је двојезичан.

— Мислим да људи умеју да препознају квалитет, без обзира на локацију или године. Основно полазиште целог пројекта лежи у чињеници да се већина ових графичких симбола, насталих пре више од пола века, сматра изузетно квалитетним решењима и по савременим стандардима. Такође, од почетка желим да приближим регионалну дизајнерску сцену интернационалној – закључује Ранковић, који наставља прикупљати и слагати коцкице дизајнерског, радничког и друштвеног сјећања.

А коцкице особног сјећања стоје на реверу мог капута, рушећи ред у оном албуму за значке, али вријеме је да свјетло дана поновно угледају знакови Југопластике и Медитеранских игара. ●

Огњен Ранковић
(Фото: Софија Лее)

DVOKORAK NAPRIJED

Marakana Gospić

PIŠE Ivana Perić

SVJETSKO nogometno prvenstvo 1950. godine bilo je četvrto izdanje toga natjecanja, a održalo se u Brazilu. Prvo je prvenstvo održano nakon dvanaest godina duge stanke prouzrokovane Drugim svjetskim ratom. Prosječan broj gledatelja po utakmici bio je rekordnih 61.000, pri čemu su uvelike pomogle utakmice odigrane na novoizgrađenoj Maracani, stadionu koji je mogao primiti 200.000 gledatelja.

Stadion je građen godinama, na njemu je na žegi Rio de Janeira radilo više od 10.000 radnika, počevši od 1948. godine. Iako je upotrebljen na Svjetskom prvenstvu, za što je i primarno sagrađen, čitav je zapravo dovršen tek 1965. godine. Kamo su pošli zidari one večeri kad je dovršen, upitao bi BERTOLT BRECHT. Na to pitanje odgovor ne znamo. Ne zna se ni gdje je onih 75 posto radnika novoizgrađene Maracane, koji su u jednom šutu otpušteni osam mjeseci prije početka Olimpijskih igara 2016. godine.

Povijest Maracane pisala se iz drugog kuta. Pamtit će se da je 1950. godine ondje igrana prva utakmica SP-a (Brazil protiv Meksika), kao i završna (Brazil protiv Urugvaja, kojom je prvenstvo osvojio Urugvaj). Protiv Brazila je na Maracani toga ljeta zaigrala i Jugoslavija, koja je bila u grupi s domaćinima, Meksikom i Švicarskom. Suhe trave, tvrdog terena, disanja na škrge i igre pred 142.000 ljudi reprezentativac Jugoslavije ŽELJKO ČAJKOVSKI jasno će se sjećati i pola stoljeća kasnije.

Kada je 1963. godine otvoren novi stadion Crvene zvezde, navijači su ga brzo prozvali Marakanom – grandioznost stadiona iz Rio de Janeira još je svima ostala u glavama. Na prvoj je utakmici na beogradskoj Marakani prisustvovalo 55.000 gledatelja, a sljedeće godine, nakon što je stadion potpuno završen, kapacitet je dignut na 110.000.

Nije samo Beograd dobio svoju Marakanu. Prijenosi utakmica iz Brazila 1950. godine su općinili i stanovnike i stanovnice Gospića, gradića usred Ličkog polja. U godini Svjetskog prvenstva u obližnjem Ličkom Osiku osnovana je tvornica 'Ivan Gošnjak', uz koju je građeno novo plansko naselje. U samome Gospiću, u kvartu danas najpoznatijem po autobusnom kolodvoru, lokalni amaterski nogometaši prozvali su svoj kvart Marakanom, a sebe 'momcima s Marakane'. Na Marakani se tada redovno održavao i veliki stočni sajam. Sajam je opstao do današnjeg dana, održava

Gospićki mural

se svakog petka pokraj autobusnog kolodvora, ali u mnogo skromnijoj varijanti.

Uz sajamski plato nalazi se stanica na kojoj je oslikan legendarni mural 'Marakana Gospić 1958', a uz stanicu na travi stoički duraju i mali golovi. Ako vam je autobus ikad stao u Gospiću, vidjeli ste taj prizor. Službeni malonogometni turniri na gospićkoj su se Marakani počeli održavati 1958. godine, a Marakana je i danas jedini kvart u gradu koji je besprekidno održao tradiciju igranja malog nogometa na istom lokalitetu i u kontinuitetu, više od šest desetljeća. I ovoga decembra na malonogometnom turniru 'Marakana gori' u Gospiću je sudjelovalo deset ekipa. Iako je na Marakani najveći hit i dalje mali nogomet, u ovom se kvartu za različite dobne uzraste organiziraju i turniri u košarci, boćanju, itd. Na ovoj Marakani nikad neće ostati zabilježena rekordna posjećenost, nikakve tisuće da odzvanjaju kroz stoljeće, ali u Gospiću se čini da osjećaj Marakane zbog toga nije ništa manje *grande*. ●

ГОРСКИ КОТАО

пише Валентина Вукадиновић

Мандл шмарн

Мандл шмарн или царски дробљенац с бадемима је још један у низу рецепата за дробљенце које сам пронашла у старој биљежници. Учинио ми се занимљив за пробу јер волим дробљенце, одлични су као доручак, а нешто што се припрема с бадемима мора бити укусно. Назив јела сам оставила у изворном облику јер има шарм и штих прошлих времена, а Горски котао његује традицију и чува старе рецепте. Осим мандл шмарна, биљежница крије рецепте за шмарн који се припрема с пшеничном крупицом и кајсер шмарн. Не могу се одлучити који ми је укуснији. Овај с бадемима је хрскавији јер их нисам самљела кроз ситно, већ сам оставила комадиће. У оригиналном рецепту домаћица наводи да се ставе крушне мрвице, па сам помоћу ваљка за тијесто здобила стари крух тако да остану комадићи.

У рецепту записаном у биљежници наводе се и цизибе (грождице) као један од састојака, но њих баш не волим па сам их изоставила. Овај шмарн је замишљен као слатко јело јер у саму смјесу иде шећер, али сам ја ставила само пола жличице, а можете га и потпуно изоставити. Домаћица је записала овако: 'Четири деци млека са врхњем, пет жутањака, седам дг добро изрезаних мандула, три пуне жлице цукра, мало соли, добро измешај са рибаним крухом. Док је смјеса густа, пусти неко вријеме стајати, онда додај цизибе, снијег од три бјелањака, изли то све скупа у шест дека вруче масти, пусти да лепо зајутити. Изреже се, метне у здјелу и посипље са цукром.' Изворни рецепт сам мало коригирала па вам наводим састојке које сам користила.

Састојци (за двије особе)

- 2 дл пуномасног млијека
- 2 жумањка
- 35 г бадема (здробљених или мљевених)
- 1 жличица кристал шећера (може и без)
- прстохват соли
- 4–5 жлица крушних мрвица (крупнијих)
- снијег од 2 бјелањака
- жлица маслаца (за печење)
- пекмез (ставила сам малину)
- воће по жељи (ставила сам боровнице из замрзивача те свјежу марелицу, а сада у зимско вријеме може ићи и печена јабука)

Припрема

У дубљој здјели пјенасто умутите жумањке са шећером и млијеком. У смјесу додајте резане бадеме те крушне мрвице док не добијете средње густу смјесу. Оставите да смјеса стоји и набубри (неких 20 минута до пола сата). Од бјелањака израдите снијег уз додатак прстохвата соли. Пажљиво умијешајте снијег у смјесу са жумањцима. На врућој тави растопите жлицу маслаца и излијте смјесу. Оставите да се пече док не поприми златножуту боју и не створи се корица с доње стране па покушајте окренути. Не секирајте се уколико не успијете окренути 'палачинку' да вам остане цијела јер ионако све морате растргати (раздробити) и оставити да се све испече до златножуте боје. Дробљенац послужите уз прељев од пекмеза те уз омиљено воће. Одличан је с домаћим џемом од шљива па присут с циметом, а можете додати и листиће бадема за додатну хрскавост.

Добар тек! ●

IMPRESSUM

Godina III / Zagreb | petak, 22. 12. 2023.

Nada #049

Друштвени magazin

SDF srpski
demokratski
forum

IZDAVAČ
Srpski
demokratski
forum

ZA IZDAVAČA
Jelena Nestorović

GLAVNA
UREDNIKA
NOVOSTI
Andrea Radak

UREDNIKA NADE
Tamara Opačić

REDAKCIJA
Nikola Bajto, Vedrana Bibić,
Katarina Bošnjak, Nina
Čolović, Anja Kožul, Ivana
Perić, Olja Savičević
Ivančević, Anja Vladisavljević
i Valentina Vukadinović

GRAFIČKI UREDNIK
Ivica Družak / Finalizacija

DIZAJN
Parabureau /
Igor Stanišljević
i Tena Križanec

Nada je financirana sredstvima
Savjeta za nacionalne manjine
Vlade Republike Hrvatske

REDAKCIJA
Draškovićeva 25
10 000 Zagreb
nada@sdf.hr
www.sdf.hr

Цртали, писали, стварали

Завршен је трогодишњи пројект Просвјете 'Цртам, пишем, стварам'

ЗАВРШНОМ свечаношћу и пројекцијом награђених видео урадака, у просторијама 'Просвјете' у Загребу, завршен је пројект Просвјете 'Цртам, пишем, стварам'. Од 2021. до краја ове године, ученици од првог до осмог разреда основне школе из многих средина у Хрватској, учили су српски језик и ћирилицу путем стварања умјетничких радова, цртежа, саставка и видео урадака.

— Овај пројект смо покренули 2021. кад су школе због епидемије ковида у великој мјери биле затворене. Хтјели смо остати у контакту с ученицима и понудити им нове садржаје како би били што активнији и имали разноврснији програм током времена које проводе кући уз он-лајн наставу. Предложили смо га Министарству знаности и образовања које је одобрило програм и финансијски нам помогло, као и снв – каже Маја Матић из Просвјетиног Центра за образовање 'Сава Мркаљ' која је водила програм, истичући да је програм био намијењен искључиво ученицима који су учили српски језик и ћирилицу по наставном моделу Ц.

— Ми смо од почетка до краја имали он-лајн програм, тако да су се тек на завршној свечаности скупили ученици из разних средина. Прве су се године ученици ликовно изражавали – имали су задатак наћи нешто од пјесама и прича из српске књижевности које говоре о пријатељству, онда их илустрирати, скенирати и послати, тако да смо прве године добили 250 радова. Друге године писали су састав на тему 'Тако је мени причала моја бака'; требали су препричати неку од прича коју су им причале баке и састав написати руком на ћирилици, а стигло нам је 168 радова – објашњава Матић.

Завршне године на распореду је била фаза стварања; ученици су морали снимити рецитације или нешто друго на видеу, па је стигло 105 радова које су ученици снимљени у Загребу

мали мобителима. Радили су сами или у школи с учитељима из наставног модела Ц. Све радове погледали су библиотекар из наставе по моделу А и подијелили награде за прва три мјеста у категорији предметне (5. – 8. разред) и разредне наставе од 1. до 4. разреда. Ове године укупно су учествовала 243 ученика, па су осим њих позвали учитеље и остале укључене у програм. Своје су дојмове с нама подијелили и неки учитељи. Ове године укупно су учествовала 243 ученика. Позиву да ођу у Загреб одазвало се 108 ученика из Жегара, Удбине, Коренице, Доњег Лапца, Топуског, Војнића, Крњака, Глине, Јабуковца, Двора, Хрватске Костајнице, Меченчана, Великог Поганца и Кнежевих винограда.

— Овај пројект пуно значи за ученике и учитеље. То је облик додатног рада који доприноси креативности ове наставе – рекла је Ранка Род из школе у Војнићу. Потпредседница Владе Ања Шимпрага истиче да програм дефинитивно значи јако пуно за дјецу и заједницу.

— Треба радити јако пуно да оваквих пројеката има што више, да се што више дјеце укључује у њих. По ономе што се видјело на завршној свечаности вјерујем да смо сви заједно успјели. На дјечјим лицима је осмијех и она се сретна враћају кући. Због тога од скд 'Просвјете' очекујемо нове пројекте – рекла је Шимпрага. Ученици су након презентације награђених радова, у пратњи водича из Туристичке заједнице, обилазили Загреб с нагласком на разгледавање Адвента.

■ Н. Ј.

Ширење Ц модела

Наставу похађа 608 ученика у 37 школа, с тим да још 28 ученика почиње с наставом ових дана

УПРВОМ полугодишту скд Просвјета успјешно наставља активности везане уз повећање броја школа у којима се проводи настава Српског језика и културе, односно модел Ц, настава српског језика и културе кроз неколико школских сати седмично.

Како истиче Мирко Марковић, извршни секретар за образовање у скд "Просвјета", до сада наставу похађа 608 ученика у 37 школа, а тим да још 28 ученика почиње с наставом ових дана. Неколико школа још чека сугласност Министарства знаности и образовања, међу осталим у Нашицама или Пожеги. У основној школи у Кореници је настава поново покренута након више година. Очекују покретање наставе у Соколовцу и неким другим срединама. — Тежиште настојимо ставити на квалитету наставе, па је између осталог свако од ученика добио брошуру с пописом књижевних текстова за основну школу, а и учитељи и школске библиотеке такођер имају 'своје' примјерке. Настојат ће се да свака од библиотеке убудуће добије примјерке књига у којима су ти текстови и пјесме. Уз то, сви

ученици који похађају наставу српског језика и културе добили су образовне материјал из Србије, по један радни лист и контролне задатке – истиче Марковић.

У току је припрема за 1. смотру ученичког стваралаштва 'Читам и пишем ћирилицу' па ће најбољи радови бити награђени, а ту је и натјечај за радове ученика основних и средњих школа на тему 'Тесла – великан међу великанима' па ће 28 аутора ученичких радова своје текстове моћи прочитати 23. децембра у Меморијалном центру Николе Тесле у Смиљану.

Након неколико година паузе бит ће одржана и Зимска школа сјк у Ораховици. Настава ће се изводити едуцирани учитељи у Центру за едукацију у одмаралишту осјечког Црвеног крижа у Ораховици. Предвиђени су и други попутни садржаји а судјеловат ће до 50 ученика. По досадашњем искуству дјеца која су полазила ту школу, касније су похађала и Ц модел.

■ Н. Ј.

Пријестолница мото- кроса

Отворена је изложба поводом 100 година мотоциклистичког спорта у Карловачкој жупанији

НА старом карловачком граду на Дубовцу, отворена је пригодна изложба поводом 100 година мотоциклистичког спорта на подручју Карловачке жупаније. Покровитељи ове изложбе је била Карловачка жупанија и жупаница МАТИНА ФУРДЕК ХАЈДИН. На отворењу се окупило више од стотину љубитеља мото спорта тако да је дворана на старом граду била претијесна. На својеврсни начин то је био омаж најтрофејнијем и најпознатијем карловачком мотокросисту ЛЕОНАРДУ ЛЕНИ ШОШТАРИЋУ (1937. – 2021.). Лено је био најтрофејнији карловачки спорташ у мото спорту и не само у Карловцу већ на подручју данашње Републике Хрватске. Карловац је заиста имао најбољи мотокрос тим у класи мотора до 250 кубика у ције-

Чланови Ауто-мото друштва Карловац

лој Југославији у саставу: ЛЕНО ШОШТАРИЋ, СЛАВКО БАРИШИЋ, ЖЕЉКО ЗОРИЋ, ПОКОЈНИ ЈУРАЈ КЛАДУШАН, ЖЕЉКО И ДИНКО ЦАР.

СТЈЕПАН ПЕРШИН, председник мотоциклистичких спортова у Републици Хрватској је рекао да се на изложби налази стотину фотографија. Изложен је и један од мотора које је Лено возио. Наглашено је и то да су у 100 година мото спорта на подручју Карловачке жупаније на том подручју одржане и четири утрке за свјетско првенство. Одано је признање ИВАНУ ЛАФТЕРУ из Јастребарског, сталном директору утрка у Карловцу, на Дубовцу и Слуњским брдима, јер се највише ангажирао око ове изложбе те скоро годину дана обилазио архиве.

■ М. Ц.

Трагови масакра

Објављен је први истраживачки рад о усташкоме масакру у Сиску у мају 1945.

СПАШАВАЊЕ жртва од заборављања и негирања: историја и сећање на последње усташке злочине у Сиску ЈОВАНА БАЈФОРДА с универзитета у Милтон Кејнесу, уводни је чланак новог броја часописа Трагови који објављује Архив Срба у Хрватској. Аутор истражује масакр почињен на обали Саве 4. свибња 1945. године, уочи повлачења усташа из Сиска. О самом догађају до сада није објављен ни један истраживачки рад, а меморијализација је праћена недостатком интереса за идентитет жртва и начин њихова страдања.

Бајфордов је чланак покушај да се први пут одговори на кључна питања о томе тко су жртве, колико их је било и зашто су страдале. Истраживање је важно и због тога што још од седамдесетих година прошлог стољећа постоје спекулације о томе да тијела пронађена на обали Саве нису жртве усташког масакра већ партизанских осветничких убојстава након ослобођења Сиска, а та је ревизионистичка интерпретација добила на снази у Хрватској деведесетих година.

Филип ШКИЉАН с Института за миграције и народности и ХРВОЈЕ ВОЛНЕР с Филозофског факултета Свеучилишта у Сијеку у чланку 'Идентитет и сећање – Срби у доњомихољачком крају' пишу о досељавању Срба у доњомихољачки крај, особито у Кућанце и Капелну већ у 17. стољећу. Осим тога, обрађују колонизацију након Првог свјетског рата, страдања Срба у Другом свјетском рату, посебно масовна прекрштавања, организирано присилно исељавање и физичке ликвидације. Такођер је обрађено раздобље социјализма, а посебан дио посвећен је посљедњем рату када су Срби тог краја били изложени различитим притисцима и репресалијама.

Сава Мркаљ је због своје азбучне реформе незаобилазна особа културне повијести, а о њему пишу ВИРНА КАРЛИЋ у Филозофског факултета Свеучилишта у

ИНФОРМАТОР

Загребу и Сања ШАКИЋ из Српског народног вијећа. Рад 'Триста чуда и триста јаука: живот и дјело Саве Мркаља' приказује тог српског филозофа, филолога и књижевника. Мркаљ је изнимно даровит и образован интелектуалац, полиглот, али и особенак чији су живот обиљежили сукоби, неимаштина, болест. Обрађени су његова кратка биографија, те приказ његових филолошких доприноса и књижевног стваралаштва.

'Праксис школа и феминизам: марксистички хуманизам и невоље с родом' тема је коју је обрадила Анкица ЧАКАРДИЋ са загребачког Филозофског факултета. Ауторица је филозофију праксиса настојала допунити феминистичким читањем. Постава питање зашто је у десет година часописа радове у њему објавио мали број ауторица, али и анализира и ријетке објављене есеје који су блиски филозофско-родној проблематици. Посебно се представља филозофија Блаженке ДЕСПОТ.

ЛИНО ВЕЉАК објавио је чланак у поводу 30. обљетнице смрти истакнутог филозофа ГАЈЕ ПЕТРОВИЋА, БОРИС ПАВЕЛИЋ о необјављеним рукописима СЛAVKA ГОЛДШТАЈНА у Архиву Срба у Хрватској, а ПЕТРА БЕЛЦ КРЊАИЋ о филмском отајству ВЛАДЕ ПЕТРИЋА.

■ Г. Б.

Никола у Пакрацу

куд Пакленица гостовао је у Пакрацу на манифестацији 'Свети Никола дјеци'

УОРГАНИЗАЦИЈИ ВСНМ-а Пакраца и Липике, те пододбора Просвјете у Пакрацу је 17. децембра организирана манифестација 'Свети Никола дјеци'.

Том приликом наступили су дјечја фолклорна секција и сениорска пјевачка секција пододбора, дјеча рецитатори те гости из куд-а Пакленица код Новске, под водством ВЛАДЕ ЖИЖЕКА. Свештеник АЛЕКСАНДАР ЦРНОГОРАЦ освештао је славски колач и кољиво те одржао пригодну бесједу, а на крају програма дјеци су подијељени пакетићи. Пожешко-славонски дожупан и председник пододбора Просвјете НИКОЛА ИВАНОВИЋ нагласио је значај сарадње српских организације, укључивши и Просвјету са СПЦ-ом, али и с куд-овима из редова већинског народа.

— Наша је тежња да се отварамо према другима те да на нашим манифестацијама учествују припадници већинског народа. Не желимо да се затварамо, већ као што живимо заједно, да и кроз културне манифестације заједнички представљамо културу и обичаје нашег краја. Нека ово буде почетак и наша нит водиља, па да у наредним годинама видимо и друге куд-ове које ће наступати на нашим програмима – рекао је и у име српске заједнице захвалио Влади Жижеку на подршци у раду са дјецом, као и Тајани Ковачевић Ковачић на раду с фолклорашима.

■ Н. Ј.

Тежиште на култури

ВСНМ Вараждинске жупаније ће идуће године тежити културном раду

ВИЈЕЋЕ српске националне мањине Града Вараждина обиљежило је своју крсну славу – Светог Никољу, а скуп су увеличали активности из удружења Уранак, изводећи први чин прослављене драмске представе 'Покондирена тиква' Јована СТЕРИЈЕ Поповића.

— Дјеловањем желимо саградити нити које ће везати наше народе који имају заједничку повијест и традицију, између осталог и чињеницом да је припадник српске заједнице ОГЊЕСЛАВ УТРЕШЕНОВИЋ Острожински од 1875. до 1886. био вараждински жупан, те да је Милан ВРАПЧЕВИЋ од 1881. до 1885. био вараждински градоначелник. То, као и дјеловање СПЦ-а у Вараждину, говори о традицији и дуговјечности наших односа – рекла нам је председница ВСНМ-а РУЖА ЈЕЛОВАЦ. Нагласила је да ће нагласак у новом мандату Вијећа бити културни рад.

— Тежили смо да за овај сазив промијенимо састав Вијећа, да га подмладимо и пренесемо културу коју желимо његовати у Вараждину, јер уз нашу различитост оплемењујемо простор и додајемо нову вриједност граду. Један од бисера који смо изнедрили је представа 'Покондирена тика'. С таквим се представама желимо укључити у нашу заједницу, јер сви заједнички живимо и стварамо за боље сутра – рекла је и нагласила да је ове године први пут одржана ликовна колонија те захвалила градским и жупанијским властима на подршци у пројектима.

— Свети Никола има једнако значење за све нас. Имамо заједничку повијест и заједничке нити. На томе морамо градити будућност и мостове заједништва – нагласила је. Жупан Анђелко Стричак нагласио је добру сарадњу с националним мањинама које дају допринос да Вараждин и Жупаније буду квалитетно мјесто за живот у којем се сви добро осјећају. Посебно је нагласио да се сви, од националних мањина до страних радника и туриста, требају осјећати комотно. Најавио је да ће

Чланови куд-а Пакленица

Жупанија и у наредној години помагати мањинама.

У име Савјета за националне мањине рх, потпредседник МИЛАН ВУКЕЛИЋ изразио је 'задовољство да Срби живе добро у граду и жупанији у које су уградили себе на корист заједничког друштва'. Нагласио је да се за подршку, осим Града и Жупаније, могу обраћати Савјету за националне мањине, надлежним министарствима и СНВ-у те учествовати на њиховим конкурсима.

■ Н. Ј.

Едукација за новинаре

Уредник Бибисија служење за Србију одржао је едукацију локалним новинарима у Вуковару

НЕДАВНА дводневна едукација локалних новинара, коју је водио АЛЕКСАНДАР МИЛАДИНОВИЋ, новинар и уредник ББЦ-а за Србију, одржана је у Вуковару медијске раднике из редакција са подручја деловања Заједничког већа општина. Усавршавање, посебно младих новинара организовао је Одбор за медије, информисање и веру зво-а у сарадњи са Удружењем новинара Србије. Миладиновић је током предавања обухватио неколико тема, попут структуре извештаја, како постићи мултимедијалност, те теме везане уз модерно медијско извештавање, јавни наступ и говорну културу.

— Заједничко веће општина жели да пружи подршку и оснажи рад српских медија са подручја нашег деловања. Због тога смо и осмислили едукације медијских радника јер је усавршавање знања и вештина један од начина да се наше колеге из српских медија оснаже или додатно мотивишу за рад, што би на крају допринело и квалитету рада – рекла је председница Одбора за медије Јадранка Јаћимовић. Према речима Драгане Бјелице, шефа Образовног центра Удружења новинара Србије, Удружење годинама образује велики број студената и новинара.

— Ово није први контакт Удружења новинара Србије са новинарима и медијским радницима из региона. Новинари су дужи низ година већ пролазили кроз школе мултимедијалног и веб новинарства. Ово је први пут да долазимо у ваше окружење, код вас у редакцију. Ранија пракса је била да новинари на едукације долазе у Београд или прате њихов рад 'на даљину' – подсетила је Бјелица подвукавши да ништа не може да замени лични контакт и размену информација, што у каснијим фазама развија новинарску сарадњу.

Едукацији су присуствовали запослени у Радију Банска Коса из Белог Манастира, Радију Дунав из Вуковара, Радију Борово, те тв Продукцији Заједничког већа општина. Осим теоријског дела едукације, полазници су имали практични део, где су се окушали у различитим новинарским жанровима.

■ С. Н.

Stogodnjak (717)

22. 12. – 29. 12. 1923: крај је године, па се праве уобичајене годишње политичке билансе. Новине покушавају дати одговор на питање – које мјесто заузима Југославија у савременој европској политици? 'S Италијом никако да се доде до nekoga рјешенја ријечког питања...Ријека ће бити талијанска, то је јасно, само rat би mogao нешто измијенити... U Албанији изborna борба за Ustav не развија се у нашу корист, iако је arbanaška vlada наklonjena nama. U Grčkoj ...na izborima је pobijedio Venizelos који је prijatelj mira i reda.?. U Bugarskoj је на vlasti koaliciona vlada, vlada varoši, која želi dobrosusjedске odnose s nama, али је питање је li то vlada oficirske organizације или neчега nelegalnog?... Mađarska се primirila. Она traži zajam, а kad га добије, тек onda će се vidјети nјezine daljnје namјere. Austrijska republika се за sada опорavlја i u budućim pregovorima oko trgovinskih ugovora imat ćemo teškoća... S Rusijom nismo još niшта započeli...Sve evropske државе, па i Америка, obnavljaju odnose s Moskvom, па zašto не bismo i mi?' pišu zagrebačke Novosti.

* u Novom Sadu је на četiri године robije osuđena neka Rozalija Horvat за коју је utvrđeno да је као špiјunkа radila за Mađare. Iz Novog Sada је u Segedin prenosila povjerljive информације prikupljene od Mađara који су živјeli u Novom Sadu. На kući Jovana Vinčika повремено bi се pojavljivala daska s ispisanim slovom 'L'. Nekom policijskom agentu то је postalo sumnjivo, па је Vinčikovu kuća stavio pod prismotru. Vrlo brzo је utvrđio да u kuću zalaze neki nepoznati ljudi. Ispostavilo се да је slovo 'L' bio znak да је Horvatova u kući i да joj се mogu predati povjerljive информације.

* priču dostojnu filmskog scenariја u Beogradu, на tamošnjoj policiји, priča stanoviti Liu Čo Čan, tјanstveni Kinez iz Pekingа. Kaže да nema nikakvih dokumenata, који bi potvrdili да се upravo tako zove: 'Još prije deset godina, kad је Japan navijestio rat u Nјemačkoј, priјавio sam се да budem austrijski špiјun. Međutim, на putu за Evropu dospio sam u Odesu i tu се zaljubio u јednu Ruskinju, udovicu. S njom sam nakon kraćег vremena otišao u Carigrad, gdje mi се moja draga izgubila. Posliје toga sam krenuo u obilazak svih svjetskih priјestolnica i drugih zanimljivih gradova tragajući u njima за svoјom dragom. Tako sam dospio i u Beograd. O Ruskinji не znam niшта, али не gubim nadu. I neću је izgubiti sve dok не ostarim...'

* Ima ih iz svih kraјeva Dalmacije i dalmatinskog zaleđa. I Srba, i Hrvata! Napustili су svoју bijedu kod kuće i došli u Čehoslovačku kako bi zaradili за koricu kruha. 'Poznati су s jugoslavenskih vašara, naoružani štapovima, urama, dozama, ogleđalima, lisnicama, noževima... Prodaju svoју robu, govoreći: 'Brate Slovane, kupi barem nešto.' Vlasti су im najавиле rat i žele ih protjerati, али oni се grčevito odupiru...' javljaju novine iz Praga.

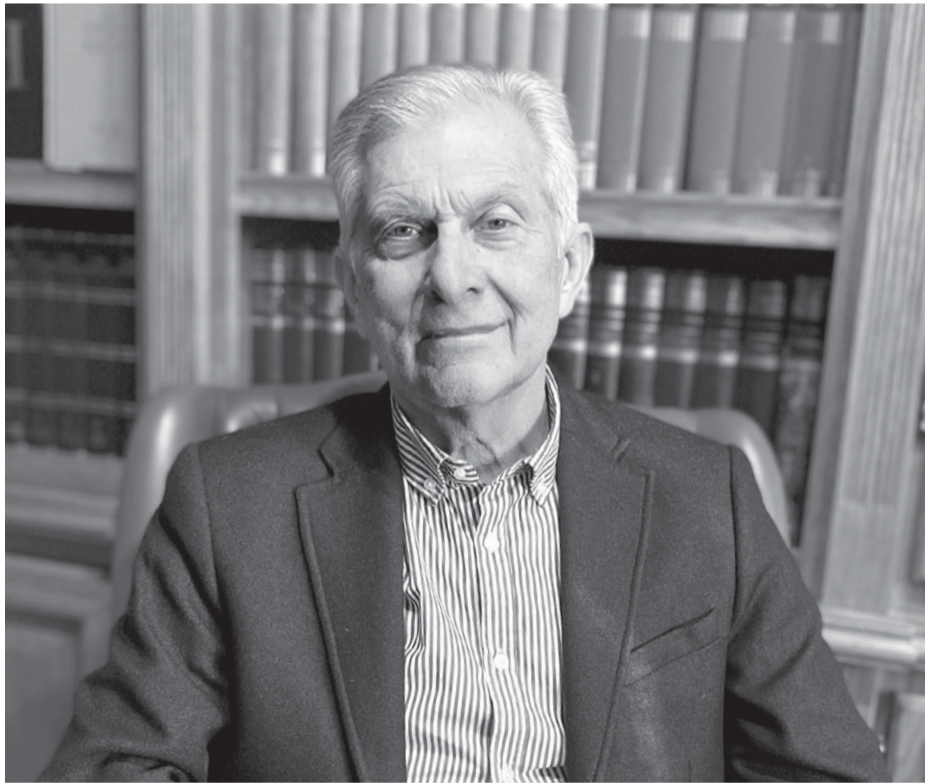
■ Đorđe Ličina

JOSIP MAĐARIĆ

Netko se u KBC-u Split s CTG zapisima igrao skrivača

Na predmetu Aničić/Malenica mogu se vidjeti sva, blago rečeno, nesnalaženja zdravstvenog sustava kada je u pitanju pogrešno liječenje

ODVJETNIK JOSIP MAĐARIĆ specijalizirao se za zdravstveno pravo i naknade štete u medicini, a hrvatskoj je javnosti najpoznatiji po tužbama u slučajevima ANE DRAGIČEVIĆ, koja je u bolnici Lopača prisilno hospitalizirana na pet godina jer je lezbijka, umrle roditelje DRAGICE IVANKIĆ i nestručno vođenog poroda DIJANE ANIČIĆ, kojoj je jedan blizanac umro u porodu u KBC-u Split, dok je drugi stopostotni invalid. Mađarić je privatnom tužbom u slučaju Ivankić uspio ishoditi nepravomoćnu zatvorsku kaznu za dr. ASIMA KURJAKA, nakon što je pred sudovima propala optužnica koju je prethodno podnijelo Općinsko državno odvjetništvo u Zagrebu. S Mađarićem razgovaramo povodom vijesti da je u predmetu Aničić presuđeno u korist tužiteljice nakon punih 20 godina sudskog spora.

U predmetu Aničić je i CTG zapis iz KBC-a Split na kojemu se vide otkucaji srca oba blizanca i presuda u kojoj se tužba usvaja samo u dijelu za blizanca koji je ostao živ, zasnovana na stručnom mišljenju da je drugi bio mrtav prije poroda. Kako tumačite neslaganja vještaka oko lako dokazivih činjenica? Je li medicinska dokumentacija tendenciozno neuredno vođena ili se radi o nehaju?

Na predmetu Aničić/Malenica mogu se vidjeti sva, blago rečeno, nesnalaženja zdravstvenog sustava kada je u pitanju pogrešno liječenje. Ne smijem komentirati nepravomoćnu sudsku presudu, no mogu ukazati na neke činjenice koje pokazuju gdje smo u usporedbi sa zemljama koje su se s problemom liječničke pogreške susrele puno ranije i došle do određenih kompromisnih rješenja koja su, bolje ili lošije, pomirila suprotstavljene ciljeve uključenih strana, pacijenata i liječnika. Naš zdravstveni sustav prema oštećenim pacijentima i dalje stoji na poziciji koja bi se mogla izreći otprilike ovako: 'Ajde ti mene lijepo tuži, pa ćemo vidjeti što će biti za 8, 10 ili 20 godina!' Nagodbe su toliko rijetke da se može reći da su izuzetak koji

potvrđuje pravilo da se sve rješava putem suda i parnica koje predugo traju...

U konkretnom slučaju jednostavno morate zamijetiti činjenicu da su u prvih desetak godina vođenja spora u predmetu nedostajali CTG zapisi o porodu tužiteljice, provedena su dva-tri vještačenja, makar je više nego jasno da je valjano vještačenje nemoguće napraviti bez tih zapisa. Na naše navode u kojima smo ukazivali na obvezu bolnica za trajnim čuvanjem medicinske dokumentacije i zakonsku obvezu da je dostave sudu, oni su otprilike odgovorili da što sad dižemo buku i dramimo, da je općepoznato da se dokumentacija može zagubiti, da se to, eto, događa i da je oni jednostavno nemaju. Da se takva situacija dogodila u bilo kojoj zapadnoj zemlji, tj. da se možda i najvažnija dokumentacija o porodu kao zagubila, bolnica bi oštećenike promptno pozvala na razgovor, tihim glasom upitala koliku odštetu traže i to im isplatila, samo da činjenica da nemaju CTG zapise ne

izade izvan bolničkih zidova. Umjesto toga, KBC navodi da je gubljenje medicinske dokumentacije, kao, normalna stvar koja ne zaslužuje preveliku pažnju i buku. S obzirom na to da se paralelno s parnicom vodio i kazneni postupak, iznenada su se u tom postupku, nakon nekih desetak godina, pojavili ti CTG zapisi, dostavio ih je odvjetnik jednog od optuženika. Odakle njemu ili njegovom branjeniku ta dokumentacija, nije istraživano. No, tu je sad nastao jedan, uvjetno rečeno, tehnički problem: tinta na CTG zapisima osušila se u toj mjeri da su originali postali nečitki i neupotrebljivi, pa su se kopirali na najtamnije što je bilo moguće da bi se koliko-toliko mogli očitati. U vezi s tim moglo bi se govoriti i o pravnim dilemama u pitanju original-kopija, ali to i nije najvažnije. Važno je sljedeće: netko se u KBC-u s CTG zapisima igrao skrivača i pritom za nos vukao kako kazneni tako i parnični sud, zdravstvene vlasti i tužiteljicu, sve to nekažnjeno. U pogledu

različitih mišljenja sudskih vještaka o tome što se događalo pri porodu tužiteljice, mogu reći da je to formalnopravno legitimno. Ne mogu suditi o razlozima. Svaki sudski vještak ima pravo na svoje mišljenje i zbog njega ne može biti pozvan na odgovornost.

Velik i ozbiljan problem

KBC Split se žalio na presudu. Nije li krajnje nemoralno da jedna bolnica nastavlja maltretirati ženu koja je financijski i emocionalno izmučena posljedicama medicinske pogreške napravljene u toj bolnici? Ne treba zaboraviti ni to da će se odšeta u konačnici isplatiti iz bolničkog proračuna, dakle iz naših doprinosa za zdravstvo.

S obzirom na stavove koje su iznosili tijekom postupka, koji su odugovlačili koliko su mogli, bilo je više nego izvjesno da će se žaliti na presudu, to je, uostalom, i njihovo zakonsko pravo. Kada imate u vidu njihov performans s izgubljenom-nađeno dokumentacijom, mislim da ih nikakve moralne dileme u vezi sa žalbom nisu morale!

Zadnjih godinu dana javnost je potresao slučaj Mirele Čavajde, novinara Vladimira Matijanića i vaše kolegice Line Budak koja sedam mjeseci nije obaviještena da boluje od karcinoma dojke. Fascinira insistiranje na tome da su ovakve tragedije prijelomne i da će nakon njih sistem biti popravljen, jer se to ni u jednom sličnom slučaju nije dogodilo.

Istina, u negativnom smislu najviše fascinira upornost našeg zdravstvenog sustava u neprihvatanju temeljnih principa suživota s medicinskim pogreškama, odnosno temeljnih rješenja koja su našle one zemlje koje su problemu pogreški u liječenju pristupile ozbiljno. Doista ne znam koji je razlog za to, znam samo da postojeće stanje ide na štetu pacijenata koji u opravdanim slučajevima ne mogu u primjerenom vremenu doći do

odštete, a isto tako ide na štetu liječnicima čija se građanska ili kaznena odgovornost propitkuje i koji su cijelo vrijeme trajanja spora pod snažnim psihološkim pritiskom.

Jatrogenost je po mnogim statistikama treći uzrok smrtnosti, podaci Američkog liječničkog udruženja govore da se tužbe podnose protiv 34 posto liječnika, od čega protiv čak 63 posto ginekologa. Postoji percepcija da je u američkom tržišnom orijentiranom zdravstvu odnos prema pogreškama uređeniji jer su odvjetnici našli lukrativnu nišu, no Hrvatska je u kamenom dobu u odnosu na EU sustave javnog zdravstva i univerzalnog zdravstvenog osiguranja. Čini se da je za žrtve medicinskih pogreški u Hrvatskoj nešto učinio jedino Vrhovni sud, mijenjajući kriterije za visinu odštete svakih dvadeset godina...

U Jugoslaviji se pitanje medicinske pogreške takoreći uopće nije postavljalo, premda je pravni okvir za naknadu štete postojao. Pogreške su se, naravno, događale, no sudskih sporova gotovo da nije bilo. Nismo iskoristili vrijeme od formiranja države do sada, pa ni ulazak u EU, da bismo usvojili održiva rješenja u vezi naknade štete pacijentima do kojih su došle zapadne zemlje, prije svega SAD, od kojeg određena rješenja preuzimaju ostale zapadne zemlje. Pogreška u liječenju je velik i ozbiljan problem: u jednom istraživanju objavljenom u uglednom časopisu 'New England Journal of Medicine', u SAD-u od posljedica liječničke pogreške godišnje umire dvostruko više ljudi nego što ih smrtno stradava u prometnim nezgodama ili umire od raka dojke. Održivi sustavi se temelje na postojanju dobrog osiguranja liječnika od profesionalne odgovornosti koje ima dvostruku funkciju: primarno je to financijska zaštita bolnica i pojedinaca od direktnog plaćanja odšteta pacijentima, a druga funkcija je psihološka – oslobađa liječnike od tereta priznanja/nepriznanja odgovornosti za stručnu pogrešku, odluku hoće li isplatiti odštetu ne donose liječnik i bolnica, donosi je osiguravajuće društvo. Doista ne znam što je u tome tako komplicirano da i mi ne bismo mogli prihvatiti takav sustav. Skandinavske zemlje imaju tzv. *no fault* sustav, no on se kod nas ne bi mogao primijeniti bez ozbiljnih zahvata u pravni sustav i financiranje zdravstva, pa mislim da to nije rješenje za nas, već je nužno uvesti funkcionirajući sustav obaveznog osiguranja liječnika od profesionalne odgovornosti. Istina je da naš Zakon o zdravstvenoj zaštiti predviđa obavezno osiguranje zdravstvenih djelatnika od profesionalne odgovornosti, no to u praksi apsolutno ne funkcionira, što je vidljivo iz minimalnog broja nagodbi koje se sklapaju. Vrhovni je sud i nedavno digao kriterije za naknadu neimovinske štete za nekih 50 posto u odnosu na ranije svote, to je značajan doprinos poboljšanju pozicije tužitelja.

Koliko ste ozbiljnih isplata odštete vidjeli nakon uvođenja kriterija vs-a iz 2004. godine? Znamo da su neke bolnice nakon puno godina isplatile nekoliko milijuna kuna žrtvama medicinske pogreške...

U pravilu se radi o visokim odštetama, no da bi ih ostvarili, mora proteći neprimjereno puno vremena, najmanje sedam, pa čak i više od 20 godina. Tako ostvarena odšteta gubi svoj smisao jer stiže prekasno.

Vjerojatno se ništa ne može pomaknuti prije nego što Hrvatska liječnička komora ne izgubi krucijalne javne ovlasti nad sustavom zdravstva – slažete li se s time? To je pitanje za politiku, u svakoj državi liječničke komore imaju tzv. javne ovlasti,

pitanje je mjere, tj. što ćete ostaviti u nadležnosti ministarstva, a što dati komori koja je, po prirodi stvari, zaštitnik interesa liječnika.

Vi ste jedini odvjetnik koji u medijima govori o medicinskim pogreškama. Potvrđuje li i to tabu-status ove teme?

Radi se o vrlo uskoj i specifičnoj grani prava koja zahtijeva veliki angažman i dodatnu edukaciju u području za koje mi odvjetnici nismo obrazovani. Proveo sam nekoliko mjeseci na usavršavanjima, najprije u Beču i Londonu, a daleko je najkorisniji bio četveromjesečni boravak u Philadelphiji u jednom velikom odvjetničkom društvu koje se bavi isključivo liječničkim pogreškama.

Predmeti u vezi COVID-a

Zastupali ste HZZO i neke bolnice – kako ste riješili pitanje sukoba interesa?

HZZO smo zastupali davno, i to samo za naknadu njihovih potraživanja prema pravnim osobama. U zastupanju imamo nekoliko županijskih bolnica i privatnih ustanova, u sukobu interesa nismo nikada bili jer ne zastupamo pacijente koji su se liječili u tim ustanovama.

Jeste li se na bilo koji način srelili s pitanjem odgovornosti za bilo koji neželjeni događaj povezan s dijagnostikom i liječenjem COVID-a? Čini li vam se da je ova kriza bila još jedan izgovor da se ljude ne upozna s njihovim pravima u zdravstvu? Nakon ozbiljnije trijaze utužili smo svega dva predmeta. Radilo se o neprimjeni Remdesivira u prvih sedam dana bolesti i paralelnoj primjeni Deksametazona u tom periodu, a što je bilo protivno tada važećim Smjernicama za liječenje COVID-a 19, koje su preporučale primjenu Remdesivira u prvih sedam dana bolesti, odnosno primjenu Deksametazona kod teškog i kritičnog oblika bolesti nakon sedmog dana bolesti. U konkretnom slučaju Remdesivir pokojnom pacijentu uopće nije ordiniran, a s terapijom Deksametazonom se počelo prerano. Ovdje se ne postavlja pitanje bi li drugačija terapija spasila život pacijentu, jer to je nemoguće reći, već mi tvrdimo da je terapija protivno smjernicama umanjila izgled pacijenta na moguće bolji ishod liječenja, odnosno da se radi o tzv. izgubljenoj šansi na bolji ishod. U drugom predmetu pacijent zaražen u bolnici otpušten je na kućnu njegu, a da nisu obavljene osnovne pretrage kojima bi se utvrdila težina njegovog stanja. Unutar 24 sata od otpusta je došlo do bitnog pogoršanja bolesti mlade osobe. Borio se duže od mjesec dana, no nije uspio. Tu je također nemoguće reći i tvrditi da bi ostanak u bolnici bio presudan i da bi pacijent preživio, no mi tvrdimo da je otpust na kućnu njegu učinjen olako i bez provođenja potrebnih pretraga, a ostanak u bolnici i promptna terapija moguće bi pridonijeli boljem ishodu. Na bolnici je teret dokaza da to ne bi bilo tako.

To se podudara s pretpostavkama o nesavjesnom liječenju u slučaju preminulog kolege Matijanića, kod kojeg su po važećim smjernicama postojale indikacije za Remdesivir, ali nitko nije ni razmotrio mogućnost da mu da lijek. DORH i Ministarstvo zdravstva pravdaju medicinske službe tvrdeći da je smrt bila sudbinska, no nije stvar u tome, nego u nepružanju šanse za izlječenje...

Na tom slučaju nisam radio, pa ga ne mogu ni komentirati. ■

Melem za STEM

SAD polako dolazi do analognih 'holističkih' principa u obrazovanju kojih se Europa odrekla, samo što svoj model zovu 'integrativnim', a odnosi se na interdisciplinarnu integraciju STEM-a i društveno-humanističkog područja

PRIRODNE znanosti, čini se, ne mogu više pratiti vlastiti razvoj. Sa svakim lansiranjem novog proizvoda znanstvenici koji su ga razvili optuživani su za ugrožavanje civilizacije, društva, čak i cijelog ljudskog roda (primjerice, strah od umjetne inteligencije). Od MARKA ZUCKERBERGA preko Googlea do ChatGPT-ja, neopipljivi društveni fenomeni stežu metaforičku omču oko nepostojećeg vrata *tech*-industrije, a društveno-humanističke znanosti tu su da im tu omču prodaju.

Osnivači neke od američkih tehnoloških kompanija u *start-up* fazi sjedili su u svom lokalnom kaficu i pričali o užasno problematičnom klijentu koji je samo pokušavao naručiti softver za pohranu određenog tipa materijala na 'oblak'. Klijent je imao jasnu ideju kakvi mu programeri trebaju za taj posao i koje vještine moraju imati da bi uspješno proveli njegov nalog. Odabrani programeri mjeseci su muku mučili s naručenim proizvodom i tokom pijane noći, nakon koje su morali klijentu priopćiti da nisu uspjeli, jadali su se svome najdražem konobaru. Konobar ih je slušao istovremeno im poslužujući pića i brišući čaše te im u nekom trenutku predložio da pošalju njega tom klijentu. Programeri su, naravno, ideju najprije odagnali kao šalu, da bi potom shvatili da je njihov konobar možda upravo to što im treba. On je naime 'iznimno duhovit i inteligentan lik' u čijem društvu uživaju. U razgovoru se ispostavilo da je njihov konobar odustao od stjecanja diplome filozofije na jednom od boljih američkih sveučilišta (Penn State) i da možda ipak zna o čemu priča. Nakon uzimanja ideje zaozbiljno i u programerskom očaju, konobar je bio poslan na sastanak s klijentom. I nije se vraćao – prvi dan, drugi dan, treći dan. Kada se napokon vratio, klijent i programeri našli su zajednički jezik i uspješno završili proizvod.

Što je konobar učinio? Dugo razgovarao s klijentom, ispitao ga zašto hoće baš to što hoće, propitao ga o krajnjim ciljevima proizvoda, o njegovoj viziji i ideji te što želi tim proizvodom postići. Kada su nakon tri dana

završili s razgovorom, programeri i dalje nisu imali adekvatne vještine da ispostave traženi softver, ali su zahvaljujući konobaru, koji je promijenio perspektivu klijenta i time odradio posredničku funkciju između njegovih želja i mogućnosti programera, uspješno priveli posao kraju. Konobar je, naravno, dobio posao u *tech*-kompaniji, gdje je nastavio mijenjati perspektive klijenata u skladu s operativnim mogućnostima programera. Ukratko, demonstrirao je kako se projekti i ideje realiziraju usmjeravanjem pažnje i oblikovanjem perspektive.

Prepričani narativ sadržaj je jednog TED Talka na temu zašto STEM treba društveno-humanističke znanosti. Gotovo svi kraći YouTube klipovi i razni TED Talkovi (izrazito popularan oblik artikuliranja društvenih vrijednosti među američkim STEM-ovcima) na ovu temu obavezno uključuju anegdotu u kojoj grupa prirodnjaka bdije nad nekim problemom koji neuspješno pokušavaju riješiti, kada se u trenucima najvećeg očaja s margina njihove grupe neočekivano pojavi netko tko rješava problem 'običnom' promjenom perspektive. Osim kraćih i dužih videouradaka kojima STEM-ovci u SAD-u artikuliraju svoje viđenje raznih društvenih fenomena, i literatura o stanju znanosti, visokog obrazovanja i industrije, čini se, zaključuje da je ovaj povijesni period razdvajanja različitih disciplina kratkoga vijeka.

Tržišni imperativi koji su doveli do obezvređivanja vještina konobara iz naše priče raspadaju se unutar nekoliko dekada od početka nametanja promjena u znanosti i obrazovanju. One su bile izazvane potrebom za 'obrazovanjem za tržište rada' – procesom kojim se studente opterećivalo, po poslodavcima, 'nepotrebnim' znanjem, a na štetu razvoja utrživih i praktičnih vještina. Nepotrebna znanja su, ukratko, ona koja nemaju veliku tržišnu, ali imaju veliku društvenu vrijednost, bilo da obuhvaćaju male profesionalizirane društvene skupine što ovise o javnom financiranju, bilo da su rezultati rada toliko apstraktni i nematerijalni da je njihovo

va vrijednost neprevediva u jednostavnu informaciju podložnu brzom 'informativskom' društvu.

Komercijalizacija u obrazovno-znanstvenim procesima prekinula je milenije dugu tradiciju podučavanja 'muzike i geometrije', odnosno viđenja društvenih i humanističkih znanosti kao međusobno sukladnih vještina, podjednako neophodnih za uspješno ispunjavanje ljudskih potencijala. Takva su načela univerzalnog čovjeka dugo bila utkana u masovni razvoj visokog obrazovanja u Europi. Ne stignemo se baviti svim kontradikcijama koje je tržišni imperativ u obrazovanju proizveo u Europi, pa ćemo tek pojedine kontradikcije iskazivati uglavnom uspoređujući procese na Starom kontinentu s onima u SAD-u. Tako je na primjer u Europi, u kojoj je visoko obrazovanje i dalje znatno više javno financirano nego u SAD-u, klasna struktura studenata vertikalno mobilnija nego u SAD-u. Na oba kontinenta u ovaj sustav ulaze djeca čiji su roditelji visokoobrazovani, kao i djeca iz boljih socioekonomskih prilika. Dok u Europi djeca iz lošijih ekonomskih prilika i bez stipendija uglavnom popunjavaju mjesta koja su manje tržišno tražena, jer samo takva mogu dobiti, u SAD-u je stvar znatno teže prohodna. Budući da javno financirano visoko obrazovanje imaju samo ljudi povezani s vojskom, djeca radničkih obitelji do visoke naobrazbe dolaze ili pristupanjem vojsci ili podizanjem lihvarskih studentskih kredita koji ih onda more skoro do kraja života. Naime, pola milijuna dolara kredita (zbog kamata) tokom života nije lako vratiti. U takvim situacijama oni moraju birati tržišno bolje isplative poslove, pa mjesta u društveno-humanističkim znanostima ostaju slobodna za višu klasu koja ne mora voditi računa o isplativosti svoje buduće karijere, a može si i priuštiti visoke školarine. Možda i ovaj klasni faktor treba uzeti u obzir u ovom humanističkom buđenju marketiziranog američkog visokog obrazovanja i znanosti.

'Zastarjeli' europski devetnaestostoljetni ideal akademskog obrazovanja bio je temeljen na ideji 'holističkog' spoja istraživanja

i studiranja. On je integrirao umjetnost i znanost s istraživanjem u cilju sveobuhvatnog općeg učenja i razvoja kulturnog znanja. No Europa je s bolonjskom obrazovnom reformom odlučila krenuti drugim smjerom. Radi se o običnoj implementaciji američkih tržišnih imperativa u europsku obrazovnu tradiciju koja je započela s ARISTOTELOM i PITAGOROM u Grčkoj, potvrdila se u 19. stoljeću s WILHELMOM VON HUMBOLDTOM, njemačkim lingvistom i ministrom obrazovanja, a koja je tom reformom prekinuta. Tisuće godina kulturne dominacije nad svim novim susjedima Europljanima nisu bile dovoljne da 'ekstrapoliraju podatke' o tome kakvi radnici zaista trebaju društvu.

SAD pak u ovom stoljeću iz potpuno drugog kuta dolazi polako do analognih 'holističkih' principa u obrazovanju kojih se Europa odriče, samo što svoj model zovu 'integrativnim', a odnosi se na interdisciplinarnu integraciju STEM-a (znanost, tehnologija, inženjerstvo i matematika) i društveno-humanističkog područja. Pokazalo se naime da strelovit razvoj tehnologije sa sobom nosi cijeli set nepredviđenih izazova, prepreka i problema, poput društvenog utjecaja društvenih mreža. One su možda nastajale kao polupijane utopiističke ideje u studentskim barovima, ali su umjesto virtualnih mjesta na kojima bi se

Model sprege svodi se na stari ofucani klišej da je moguće ne vidjeti šumu od stabala. U ovoj metafori prirodne znanosti vide stabla, a društveno-humanističke šumu

započinjale male i velike pobune i revolucije prerasle u opasnu prijetnju demokraciji i psihološkom zdravlju ljudi. Nepredvidiva je bila i lakoća s kojom se u moru inženjerski omogućenih ravnopravnih mišljenja izgubilo stvarno značenje istine, pa su i koncepti poput 'činjenica' ubrzo postali nešto što se može relativizirati. I onda smo dobili doba postistine, lažnih vijesti i drugih bolesti vezanih uz digitalno informativsko društvo.

Ali nije tu bio kraj problemima s kojima su se STEM znanosti susrele a da nisu znale kako odgovoriti na njih. Na primjer, problem s podučavanjem velikih jezičnih modela poput ChatGPT-ja ili Googleovog Barda, o čemu su Novosti već pisale, kao što smo se dotakli i pitanja sprege društvenih znanosti poput lingvistike, antropologije i arheologije s prirodničkom genetikom. Model sprege je gotovo uvijek isti i svodi se na stari ofucani klišej da je moguće ne vidjeti šumu od stabala. U ovoj metafori prirodne znanosti vide stabla, dok društveno-humanističke vide šumu. No tu već dolazimo do strukturnih problema. Navedeni primjeri interdisciplinarnih sprege nisu ni blizu iscrpljeni u ovih nekoliko autorici bliskih primjera – ako pomnije pogledamo, nema znanosti koje se u današnje doba međusobno ne miješaju. Razlog tome možda možemo potražiti upravo u spomenutom klišeju. Ili kako o tome pišu i govore američki STEM-ovci: društvene discipline podučavaju vještine poput dobrog pisanja, kritičkog mišljenja, retorike te procesuiranja informacija i podataka. Kada STEM-ovci artikuliraju svoju potrebu za društveno-humanističkim znanostima, to uglavnom zvuči prepoetizirano, na granici patetike, poput tvrdnje da 'vrijednost humanistike leži u tome što je ona provodnik ljudske slobode'. Ili pak odu u drugu, potpuno pragmatičnu krajnost, uglavnom povezujući retoričku sposobnost društveno-humanističkih znanosti s trgovačkim i marketinškim sposobnostima koje oni sami nemaju.

Kao što smo ranije naveli, u skoro svim američkim primjerima koje smo pronašli na temu sprege STEM-a i humanistike anegdotal-

no se spominje viša sila koja se neočekivano pojavljuje s margine i rješava stvar. Ta viša sila s margine uvijek je osoba s diplomom društveno-humanističkih znanosti na užasno potplaćenom i društveno podcijenjenom radnom mjestu za koje STEM-ovci ne bi očekivali da ga popunjava netko tko tako vješto prati njihove razgovore te im čak konstruktivno doprinosi. U skoro svakom primjeru koji artikulira STEM-ovsku potrebu za humanistikom narativ je isti: nakon što *tech* inkorporira tu višu silu u svoju radnu organizaciju, ona počinje cvjetati. Odgovor je ponekad jednostavan, a istovremeno kompleksan: čak i ako su loši u tome, ljudi s humanističkim obrazovanjem znaju razgovarati o šumi iz našeg klišeja, odnosno o društvu. Znaju je prepoznati, imenovati, svrstati, razvrstati, odrediti joj starost i podrijetlo, uvidjeti kada je treba pomladiti, kada je zdrava, kada je treba liječiti, kada prerasta u džunglu i kada joj prijeti propast.

Otprilike do ovakvih zaključaka trenutno dolaze, gotovo *grassrootovski*, brojni znanstvenici u SAD-u. To za posljedicu ima 'otvaranje' STEM-a za humanistiku. Naravno, postoji i skraćena, ovog puta adekvatno poetična: STREAM, a možemo je prevesti kao 'tok' ili, nategnuto filozofski, 'tijek', ali svakako ne 'mlaz'. Nova slova predstavljaju vještine pisanja, čitanja i umjetničkog izražavanja. Drugim riječima, iako to ne znaju artikulirati tako, američki znanstvenici počinju cijeniti humanistiku zbog toga što jako dobro i eksplicitno artikulira tacitno znanje o društvu. To je ono znanje koje svi mislimo da imamo, ali ne znamo baš artikulirati. Razlika između toga što mislimo da znamo i što znamo artikulirati u našem se društvu ne prevodi u poštovanje, cijenjenost radnog mjesta, ni u cijenu rada. Pokazuje se međutim da se u obrazovnom sektoru potrebe tržišta rada ne razlikuju od potreba društva. A potreba društva je da vidimo i šumu i stabla, da se znamo u toj šumi orijentirati, da se znamo po njoj kretati, da je naučimo održivo koristiti i da nam ona omogućuje da u potpunosti ispunimo svoje potencijale. ■

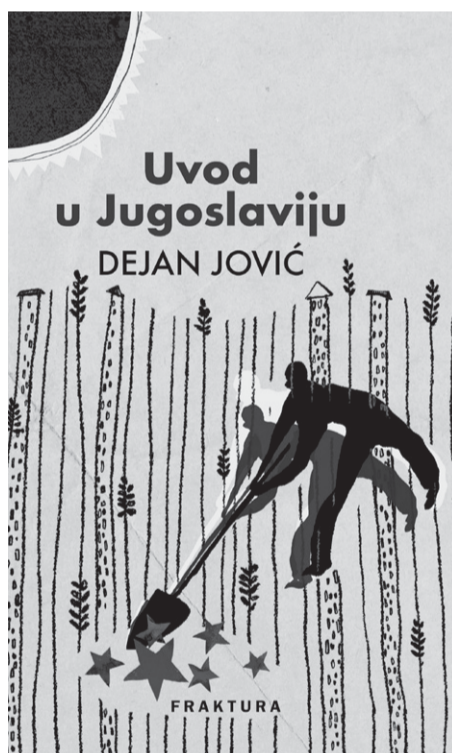
Jugoslavijom na mnoge

Nema sumnje da će teze Dejana Jovića izazvati kritike, prvenstveno s desnice.

Nema razloga ni da ih se ne kritizira s lijevih pozicija. Svejedno, 'Uvod u Jugoslaviju' će budućim generacijama služiti kao nezaobilazna točka ulaska u temu koja se ne iscrpljuje ni nakon trideset godina

PRIJE koji mjesec znanstveni rad politologinje MIRJANE KASAPOVIĆ 'Zbogom postjugoslavenstvu!' doživio je sudbinu kakvu znanstveni radovi rijetko dočekaju: skoro da nije bilo medija koji o njemu nije pisao, hvalio ga ili kritizirao. Postjugoslavenstvo, tumačila je autorica, običan je 'ideološki konstrukt kojim se želi očuvati ime Jugoslavija' i stoga ga zauvijek treba prepustiti zaboravu, skupa s tzv. postjugoslavenskim studijima, postjugoslavenskim prostorom, postjugoslavenskim filmom ili književnošću. I na stranu sada kontraargumenti kojima su kritičari – na potezu od JURICE PAVIČIĆA u Jutarnjem listu do VIKTORA IVANČIĆA i LUJE PAREŽANINA na stranicama ovih novina – razbucali Kasapovićine teze. Jer sama činjenica da je tekst izazvao tako brojne reakcije bila je dovoljna da opozove njegovu naslovnu parolu, pokazujući da interes za postjugoslavenskim rakursom i samom Jugoslavijom ne opada ni tri decenije nakon raspada zajedničke države. 'Zbogom postjugoslavenstvu!' postao je tako raritetan primjer argumentacijskog suicida: tekst koji samim svojim uspjehom i medijskim odjekom dokazuje koliko je u krivu.

Postjugoslavenskih studija pritom, naravno, ne može biti bez prethodnog temeljitog studija Jugoslavije, a kako interes ni za jedno ni za drugo ne opada, taj zadatak polako prelazi na nove generacije. Upravo njima prvenstveno je namijenjena nova knjiga politologa DEJANA JOVIĆA 'Uvod u Jugoslaviju'. Jovićev je znanstveni pristup sve ono što Kasapovićin nije: skrupulozan, opsežno informiran, kritički usmjeren spram dominantnih ideoloških narativa i – prije svega – metodološki lišen sumnjive privilegije naknadne pameti kojom se akademsko činovništvo postjugoslavenskih država danas obrušava na vlastitu prošlost. Nije mu stalo do toga da Jugoslaviju u totalu uzdiže ili otpiše, nego da razjasni specifičnu ideološku i političku logiku države koja je prošla put od parlamentarne monarhije i diktature utemeljene u neuspjeloj ideji izgradnje jugoslavenske nacije do socija-

Knjiga lišena sumnjivog privilegija naknadne pameti

lističke federativne republike koja se raspala u krvi. Fokus je pritom, očekivano, na tzv. drugoj Jugoslaviji, dok onu treću – zajednicu Srbije i Crne Gore – u skladu s historiografskim konsenzusom isključuje iz rasprave. Kroz devet poglavlja, na gotovo 500 stranica, Jović analizira ključne aspekte jugoslavenske politike – prije svega samoupravni socijalizam i vanjsku politiku nesvrstanosti – ali se bavi i njenim nešto specifičnijim aspektima i epizodama, poput položaja Hrvatske unutar socijalističke federacije ili konteksta Osme sjednice CK SK Srbije 1987. godine, one na kojoj je SLOBODAN MILOŠEVIĆ definitivno trijumfirao nad partijskim protivnicima, sa sudbonosnim posljedicama. Zaključci do kojih dolazi često oponiraju standardnim tumačenjima, a brojni među njima – hajde da ne *spoilamo* previše – nimalo se neće svidjeti (ne samo) hrvatskim nacionalisti-

ma. Posebna je interpretacijska poslastica poglavlje 'Druže Tito, ti si kriv', u kojem analizira pisma što su ih 'obični' građani i radni narod pisali predsjedniku republike. Na slučaju jednog među njima – izvjesnog DRAGOMIRA KATIĆA iz Kraljeva koji se TITU žalio jer ne može dobiti posao – Jović pokazuje koliko su politička struktura Jugoslavije i procesi donošenja odluka bili složeni od naknadnih tumačenja o 'diktaturi' i samovolji jednog čovjeka. Tito je Katića – uvjerenog, iako razočaranog komunista – primio na razgovor, ali ni dvije godine nakon njegove intervencije nesretni ekonomist nije bio zaposlen. Ni to da netko 'svemoćnog' maršala pismom izravno okrivljuje za neuspjeh socijalizma, ni to da ga vođa države zatim zove na sastanak, ni to da vođa intervenira kako bi se čovjeka zaposlilo, a ni to da njegova intervencija nema rezultata nemoguće je razumjeti polazeći od današnjeg političkog poretka i slike koju taj poredak stvara o onom prethodnom.

Jović ovim mikroprimjerom uvjerljivo ilustrira svoju tezu o Titu kao 'toleriranoj iznimci' unutar sustava, čija moć je bila itekako ograničena, a temeljila se uvelike na izravnom kontaktu s narodom. Onima koji su čitali njegovu 'Jugoslaviju, državu koja je odumrla' – objavljenu prije 20 godina – ta je teza naravno poznata. 'Uvod' ponavlja i brojne druge motive iz ranije studije, pokazujući da se osnovne Jovićeve pozicije nisu bitnije promijenile: ponovno nalazimo podjelu na 'četiri Jugoslavije' (umjesto uobičajene podjele na dvije), ponovno temeljno shvaćanje socijalističke Jugoslavije kao *ideokracije*, ponovno i čitavo – tek donekle izmijenjeno – poglavlje o različitim tumačenjima uzroka njezina raspada. Ponovno, naravno, i centralnu tezu koju Jović tim tumačenjima suprotstavlja: onu o jugoslavenskim komunističkim ideolozima koji su konzekventno primijenili marksističku doktrinu o odumiranju države pa su tu državu sustavno oslabljivali sve dok ona nije postala tragično nemoćna da obavlja svoje elementarne funkcije. Jugoslavija – u zaoštrenoj formulaciji – i nije bila toliko država, koliko projekt i eksperiment.

Kada je ovu tezu premijerno iznio prije dvije decenije, Jovića je na stranicama Zareza žestoko napao BORIS BUDEN: svaljujući krivnju na jugoslavenske komuniste, tvrdio je, on implicitno amnestira nacionalističku desnicu za zla koja je počinila devedesetih godina, a usput legitimira današnji liberalnokapitalistički poredak kao mjeru društvene 'normalnosti'. Jović mu je na to odgovorio da se nije bavio optužbama, nego razjašnjavanjem, kao i da u studiji posvećenoj Jugoslaviji naprosto nije riječ ni o nacionalističkim devedesetima, ni o kapitalističkom prezentu. Ovakvih nesporazuma nakon čitanja 'Uvoda u Jugoslaviju' ne bi trebalo biti: značaj proučavanja Jugoslavije i samoupravnog sistema, podcrtano je na više mjesta, u tome je što je 'danas ponovno na dnevnom redu potraga za alternativom kapitalizmu i Zapadu, kao i *orientalnim despocijama* na Istoku'. U kontekstu potrage za alternativom Zapadu posebno je važna Jovićeva demontaža sveprisutnog i rijetko propitivanog mita o socijalističkoj Jugoslaviji kao nedemokratskoj državi. Nedemokratskom je možemo proglasiti – tvrdi on s jakim razlogom – samo ako demokraciju prethodno reduciramo na današnje višepartijske sisteme. Nasuprot tome, samoupravni socijalizam je izgrađivan upravo s idejom istinske demokracije, one koja ne obuhvaća samo političke, nego i ekonomske odnose, ne završavajući – kako bi rekli marksisti – na vratima tvornice.

Nema sumnje da će ova, kao i brojne druge Jovićeve heterodoksne teze, izazvati kritike: prvenstveno one s desnice. Iz lijevog rakursa, s druge strane, itekako bi se mogla propitivati njegova vizija Jugoslavije kao ideokracije koja, čini se, zanemaruje da je ondašnja vladajuća ideologija ipak bila materijalistička. Tada dolazimo do problema ekonomije: baveći se različitim objašnjenjima kraja Jugoslavije, primjerice, Jović odbacuje tzv. ekonomski argument – onaj koji glavni uzrok raspada pronalazi u ekonomskoj krizi i rastućoj nejednakosti – ali tek nakon što ga je prethodno sveo na razinu vulgarnog ekonomskog determinizma. On načelno priznaje da nam ekonomski argument pomaže razumjeti kontekst raspada, ali u svoje ostale analize ne uključuje ekonomske odnose. Logičan odgovor na ovakav prigovor vjerojatno bi glasio: 'Uvod u Jugoslaviju' je politološka studija i nema razloga da se bavi problemima koje nije sama sebi zadala. Pitanje, međutim, ostaje: možemo li uopće dobiti adekvatnu analizu Jugoslavije – barem one socijalističke – ako se ona odvija isključivo u okvirima 'čisto' politološkog diskursa? Ne reproducira li taj diskurs isto ono isključivanje ekonomije iz domene demokratskih političkih odluka na kojem počiva današnja ideologija? Ne bi li nam zapravo trebalo – želimo li do krajnje konzekvence izvesti Jovićev postulat tumačenja Jugoslavije 'iz nje same' – nešto poput marksističke *kritike političke ekonomije* Jugoslavije? Ne bi li to bilo u skladu sa znanjem koje je sama Jugoslavija o sebi proizvela? I ne bi li nam, napokon, omogućilo da zatim i postjugoslavenske studije – ma što o njima mislili Mirjana Kasapović i drugi – postavimo drukčije nego do sada: tako da postjugoslavensko stanje analiziramo na tragu jugoslavenskog znanja, umjesto da Jugoslaviji pristupamo iz perspektive naknadne postjugoslavenske pameti?

Sva ova pitanja, jasno, nadilaze okvire studije Dejana Jovića i ostaju mogući izazovi za nove generacije istraživača. A tim će generacijama 'Uvod u Jugoslaviju', bez ikakve sumnje, služiti kao nezaobilazna točka ulaska u temu koja se, evo, ne iscrpljuje ni nakon 30 godina. ■

Епилог империја

Треба видјети како из термидорске фазе опортунистичког антиимперијализма у интересу владајућих групација пријећи у социјалистички антиимперијализам који би онемогућио доминацију и искориштавање. О томе овиси хоће ли настати увјети за наступ новог вала антиимперијализма

У актуалној фази сувременог империјализма, након пропасти реалних социјализама и аутономних покушаја индустријализације, многе су се периферне државе индустријализирале па више нису само извор сировина и пољопривредних производа. Већина индустријске радне снаге и производње данас је концентрирана изван средишта, што је промјена са свјетско-повијесним импликацијама. Највећи дио индустријске производње изван средишта отпада на Кину, која се није развијала класичним капиталистичким путем.

Ако империјализам дефинирамо као превласт која омогућује акумулацију капитала с вишком искориштавања становништва и природних ресурса страних држава, не може се говорити о совјетском империјализму. У СССР-у није било капитализма који би искориштавао савезничке државе. Данашња је Русија у потпуности капиталистичка, али њезина превласт над властитом сфером утјецаја није повезана с акумулацијом капитала, а оптерећује и западне санкције. Осим што руски капитал нема користи од свог 'империјализма', а руски капиталисти масовно извозе капитал и то не на периферију Русије, него у порезне оазе и западне државе. Руска политика данас је у супротности с интересима САД-а, а то у времену колективног империјализма подразумијева и интересе империјализма уопће. Његова је тенденција заправо својеврсна латиноамериканизација некадашњег источног блока, укључивањем појединих земаља у разне западне интеграције попут НАТО-а и ЕУ-а, дакле с асиметричним савезништвом. Њима руски субимперијализам не треба, већ им смета. Зато је умјесто о руском субимперијализму исправније говорити о реакцијама на империјалистичку политику САД-а и његових савезника, који су од Русије хтјели направити трећи свијет. То им је, преузимањем најпрофитабилније индустрије и црпљењем природних сировина, разбијањем велике државе и њезине војске, под Јељцином и успијевало. Руске владајуће класе су, да би саме искориштавале те ресурсе, зауставиле процес периферизације, што су им омогућила два остатка социјализма, а то су релативно јака војска и војно-индустријски комплекс. Заустављањем периферизације Русија је, хтјела – не хтјела, испала из свјетског империјалистичког система. Све и да руске владајуће класе прижељкују субимперијалистички положај, у свре-

меном колективном империјализму за њега нема мјеста. Све агресивнија политика Запада говори у прилог томе да у Русији не виде само пријетњу својим посебним интересима, него империјалистичком систему као таквом. Капиталистичка Русија се изван свјетског капиталистичког система неће моћи развијати, али ни унутар њега, јер је тај систем периферизира. У сличном је положају била и царска Русија све до Октобарске револуције, која је то стање пресјекла напуштањем капитализма и уласком у борбу против империјализма. Таквих тенденција данас у Русији нема, па владајућим класама остаје покушај повезивања с Кином.

Када се те двије земље успореде, основна разлика је у томе што у Кини није дошло до обнове капитализма. Систем, који бисмо могли назвати термидорским, не само да се одржао, него постиже велике успјехе у модернизацији. Томе у прилог говори успоредба с Русијом, али и земљама попут Индије. Наиме, успјех Кине неуспоредив је с развојем Индије која се бори с растућом неједнакошћу и великим сиромаштвом. Стопа крајњег сиромаштва у Кини је у међувремену смањена у завидном опсегу. Често чујемо да је за 'кине-

Сјетва у Кини, земљи која иде својим путем (Фото: Wikimedia Commons)

ско чудо' заслужан капитализам, односно увођење тржишних односа на унутарњем плану и укључивање у глобализацију на вањском. Но питање је зашто се то онда није догодило у другим државама које су провеле неолибералне 'реформе'. Разлика је у томе што кинески реални социјализам није дозволио обнову капитализма. Наравно да у Кини не постоји само тржишни социјализам, него и права капиталистичка производња с приватним власништвом, тржиштем дужничког и власничког капитала и тржиштем радне снаге. Но капиталистичка производња у Кини постоји у оквиру друштвене формације која није капиталистичка. Шездесет посто подузећа још је у државном власништву, посебно у стратешким секторима. Производни је систем подређен планским механизмима и државном финансијском сектору, који коригира и регулира односе на тржишту капитала. То је омогућило складан развој привреде, раст продуктивности, односно раст запослености и плаћа какав у капиталистичким државама не постоји. Пресудно питање притом је хоће ли Кина издржати на свом самосталном путу или ће ићи 'до краја', тј. до обнове капитализма. У потоњем би случају дошло до ликвидације непрофитних сектора и подузећа, као што се догодило у другим земљама некадашњег реалног социјализма.

У кинеском примјеру важно је и то што аграрни сектор није капиталистички јер земља није приватизирана и сељаци и даље имају могућност дугорочног закупа. Не можемо говорити о тржишту обрадиве земље, што има значајне класно-политичке посљедице. Кина је у том смислу проблем села и деаграризације ријешила боље од, примјерице, Индије. Ваља притом истакнути и да је аграрно питање темељни проблем човјечанства зато што према неким процјенама око три милијарде људи живи од мале сеоске производње. Ако се

Државе периферије данас имају материјална средства за независну лојистику, док је монопол у тој сфери 'идеолошки' и осигурава ња америчка широчаска култура

том питању приступи на капиталистички начин који заговарају империјалистичке државе, односно Свјетска банка и Свјетска трговинска организација, 'вишак' свјетског становништва ће се повећати до нерјешивих размјера. С обзиром на то капиталистички пут води у фавеле и сламове, односно до апартхејда на глобалној равни.

Кина дакле иде својим путем, који се све више разликује од оног субимперијалистичких држава. Она је још увијек присиљена на неједнаку размјену с империјалистичким државама, која се темељи на вишку искориштавања радне снаге, али се та неједнакост смањује. Што се тиче кинеских инвестиција у земље 'у развоју', ни оне нису империјалистичке, док капиталистички однос не одређује кинеску друштвену формацију. Кинески инфраструктурни пројекти у трећим земљама реакција су на империјализам, а не империјализам сам. Она од земаља у које улаже не тражи 'структурне реформе' које за 'развојну помоћ' траже западне државе и

њихове међународне финансијске установе. Но све то не значи да је Кина социјалистичка или да је на путу у неки нови социјализам с обзиром на то да блокира дјелатно укључивање радника у процесе друштвене трансформације. Сврставање Кине у империјалистички табор утолико нам онемогућава да разумијемо природу правог империјализма, односно да испустимо из вида важну чињеницу да неимперијалистички пут већ постоји. Треба, наиме, видјети како из термидорске фазе опортунистичког антиимперијализма у интересу владајућих групација пријећи у социјалистички антиимперијализам који би онемогућио доминацију и искоришћавање. О томе овиси хоће ли доћи до испуњења субјективних увјета за наступ новог вала антиимперијализма.

Укратко, капиталистички пут је развојна слијепа улица зато што је неједнак и на периферији производи неразвијеност, а једнако тако и демографске проблеме. Нерјешавање аграрног питања у том смислу само ће погоршати и еколошке проблеме јер клима неће издржати 'амерички начин живота' на глобалној разини. Једнако тако, средиште које се деиндустријализирало има све више непроизводног рада и зато оно периферији све више продаје финансијску и идеолошку маглу. Код неједнаке размјене не ради се више о томе да се више потребног рада замјењује за мање у средишту, него да се реална вриједност створена на периферији размјењује за фиктивну вриједност у средишту. У првом валу антиимперијализма политичка хегемонија центра темељила се на његовој економској премоћи над периферијом. Данас је средиште производње, односно производних сила и животних потрепштина, први пут након стољећа на периферији. Односе унутар друштва не здружују више конкуренција и економија, него монополи. Правно-политичка надградња и идеологија. Настају нови објективни увјети за отпављање капитализма и империјализма на периферији. Незрелост субјективних увјета за отпис империјализма и капитализма говори у прилог томе да су монополи на којима се заснива владавина центра и даље јаки. Но њихове су перспективе негативне. Сметња више није развој технологија, помањкање акумулације робе, средстава за производњу и радне снаге, него мањак новца зато што је он централизован у финансијском систему који контролирају империјалистичке државе. Сметња су и стратешке сировине, енергенти и ријетки минерали, чију набаву у великој мјери још контролирају велике мултинационалне компаније. Империјалистичке државе не презају од силе у облику санкција и ембарга, примјерице на иранску и венецуелску нафту и руски плин. Кинески захтјеви за независном набавом нису империјализам, него мјера опреза. Државе периферије данас имају материјална средства за независну логистику, док је монопол у тој сфери 'идеолошки' и осигурава га америчка потрошачка култура, чију инфраструктуру чине нови облици конзумеризма и 'друштвености' (Амазон, Фејсбук и Гугл) који су под хегемонијом западних мултинационалних компанија. Тај је монопол све више овисан о монополу на војну силу САД-а. Ту се крије најопаснија и најтврђа језгра опстанка савременог колективног империјализма, а она је у војно-индустријском комплексу САД-а, који је солидно продуктивно-технолошки утемељен и не жели допустити свијету да се развија, него ће радије посегнути за ратовима. Данас 'малим', а сутра потенцијално и на свјетској разини.

(Крај) ■

Quo vadis, drugovi?

Polemike oko najvažnijih pitanja, prije svega slanja oružja Ukrajini, obilježene su dubokom polarizacijom, pa su na jednom polu zagovornici neograničene opskrbe u ime 'samoodređenja', a na drugom oni koji se protive bilo kakvoj opskrbi, navodi Volodimir Iščenko u analizi stanja na ukrajinskoj ljevici

UKRAJINSKI sociolog VOLODIMIR IŠČENKO objavio je u časopisu LuXemburg, koji izdaje njemačka neprofitna organizacija Rosa Luxemburg Stiftung, analizu pod naslovom 'Ruska invazija i ljevica u Ukrajini', koja se bavi recentnom poviješću ljevice u toj zemlji, te implikacijama ruske agresije na tamošnje lijeve pokrete i organizacije. Iščenko je istraživač u Centru za istočnoevropske studije berlinskog Slobodnog sveučilišta i bavi se

ključnim temama ukrajinskog društva, a Novosti su s njim razgovarale početkom rata prošle godine.

U spomenutom tekstu Iščenko polazi od teze da se oštre podjele unutar ukrajinske ljevice ne mogu razumjeti bez ulaženja u klasni sukob koji leži u temeljima ovog rata. Pritom se u Ukrajini, jednako kao i u ostatku postsovjetskog prostora, taj klasni sukob manifestira po osovini 'oligarsi protiv profesionalne srednje klase koja je u savezništvu s transnacionalnim kapitalom organiziranim

pod američkom hegemonijom'. U Ukrajini se ta dihotomija preklapa s regionalnom rascijepjenošću na 'istočni' i 'zapadni' kamp. Ti su kampovi 'tipično ali površno reducirani na etnolingvističke, odnosno kulturne razlike' unatoč tome što su u pitanju strane koje su 'duboko asimetrične u smislu klasnih koalicija koje ih predstavljaju i njihovih političkih kapaciteta'. Zapadni kamp zalagao se za 'kompradorsku integraciju Ukrajine kao periferije Zapada, od čega su korist imale prije svega profesionalne srednje klase, koje su istovremeno sačinjavale prijetnju kapitalističkoj vladajućoj klasi i marginalizirale velike dijelove ukrajinskog radništva'. Taj kamp uživao je podršku malog ali utjecajnog civilnog društva i (neo)liberalnih nevladinih organizacija te radikalnih nacionalističkih stranaka i paravojski, a ojačao je kao posljedica euromajdanske revolucije. Istovremeno, 'istočni' kamp, 'zavaravajuće izjednačen s proruskim', stanovništvu nije nudio ništa osim 'stabilnosti' postsovjetske stagnacije, a njegovo civilno društvo bilo je značajno slabije.

RUSKA invazija stoga se može smatrati rezultatom eskalacije krize postsovjetske hegemonije, ali i manjkavosti majdanske revolucije koje su tu krizu intenzivirale, zbog čega je 'PUTIN odlučio kompenzirati deficit ruske meke moći vojnom silom, kladeći se na brzu i limitiranu operaciju u cilju dekapitacije ukrajinske države'. U tom sukobu, piše Iščenko, interesi radničke klase nisu imali neovisnu ideološku artikulaciju ni političku reprezentaciju. Radnici u industrijskom i javnom sektoru potpali su pod 'istočni' kamp, dok su drugi radnički slojevi već bili orijentirani na zapadna tržišta. Ukrajinska ljevica, pak, 'ni onda ni danas, nije bila u stanju zastupati interese radničke klase'.

Tijekom najvećeg dijela postsovjetske ukrajinske povijesti, politički relevantna ljevica poistovjećivala se s nasljednicama Komunističke partije Sovjetskog Saveza, koje su 1990-ih bile najpopularnije političke stranke. No do 2014. godine u parlamentu je ostala jedino Komunistička partija Ukrajine (КПУ). U godini koja je prethodila Euromajdanu КПУ je osvojio 13 posto glasova i imao više od 100 tisuća članova, a 2015. godine *de facto* je zabranjen u sklopu 'zakona o demokunizaciji'. Od osnutka 1993. pa do kraja djelovanja na čelu КПУ-a bio je PETRO SIMONENKO, koji je za sve to vrijeme u stranci provodio čitke i onemogućavao njezinu modernizaciju i radikalizaciju. Nakon zabrane, njezini ostaci nastavili su djelovati više kao radikalnije krilo 'istočnog' kampa nego kao politički predstavnici radničke klase, bilježeći konstantan pad utjecaja uz istovremeno jačanje ekstremno desnog krila 'zapadnog' kampa.

Mlada, 'nova ljevica', koja se pokušavala distancirati od nasljednica КПУ-a, sastojala se pak od niza 'mikroorganizacija i neformalnih mreža', previše malih da bi ikoga predstavljale u javnoj sferi i previše amorfnih da bi slijedile koherentnu strategiju. Nova ljevica, piše Iščenko, 'zapravo je funkcionirala kao dio malenog lijevoliberalnog krila zapadnog srednjeklasnog civilnog društva'. Nastojala je ojačati kulturno progresivne i blago redistributivne aspekte evropskih integracija, a nije imala interesa za revolucionarne ili antikapitalističke dijelove agende radikalne ljevice.

Kao karakterističan element u miljeu ukrajinske i postsovjetske ljevice pojavljuju se pak marksističko-lenjinistički kružoci, podjednako malene aktivističke skupine ali ideološki koherentnije i voljne ulaziti u interakcije i s novom i sa starom ljevicom. Ono

Volodimir Iščenko (Foto: Privatna arhiva)

što ih odvaja od ostatka ljevice, piše Iščenko, njihova je simbioza s političkim i kulturnim fenomenom koji bi se mogao nazvati neosovjetskim *revivalom* i koji je uglavnom prisutan u *online* prostoru.

Nemogućnost pozicioniranja ukrajinske ljevice u odnosu prema klasnom sukobu oblikovala je i njezine reakcije na rusko-ukrajinski rat, počevši s vođom KPU-a Simonenom koji je podržao rusku invaziju i režim u Kijevu proglasio 'fašističkim', te u ožujku prošle godine pobjegao u Bjelorusiju. Stranka je prvo oslabila zbog zabrane 2015, a potom je, nakon izbijanja rata, izgubila i svoje najborbenije organizacije u anektiranom Krimu i Donbasu. Prema nepouzdanim procjenama KPU je 2016. imao oko 50 tisuća članova, te nikada nije iznjedrio alternativu figuru Simonenku. Za razliku od KPU-a, ostatak elita 'istočnog' kampa, uglavnom iz oportunističkih razloga, zauzeo je stranu Ukrajine a protiv ruske invazije. KPU je, nakon višegodišnje represije koja se manifestirala čestim napadima, paljenjem prostorija i hapšenjima istaknutijih članova, 2022. trajno zabranjen, zajedno s ostalim strankama koje su vlasti etiketirale kao 'proruske'.

Što se tiče nove ljevice, njezin dobar dio priklonio se ideji 'nacionalnog samoopredjeljenja' Ukrajine u odnosu na Rusiju, a jedan dio išao je i dalje pa podržao nacionalističku agendu 'dekolonizacije' koju su propagirali nacionalistički intelektualci. Neki su utišali vlastitu javnu kritiku ekstremno desnih dijelova ukrajinskih obrambenih snaga, prije svega brigade Azov. Dijelovi nove ljevice uključili su se u manje humanitarne inicijative, a uglavnom anarhistički orijentirani članovi aktivno su se priključili vojsci. Spomenuti marksističko-lenjinistički kružoci osudili su pak obje strane kao imperijalističke, jednako kao i 'buržoaski pacifizam' ruske i međunarodne ljevice. U kontekstu ratne

Osим rasprava o vojnim pitanjima, navodi Iščenko, lijeve politike trebale bi se baviti i pitanjima koja se odnose na budućnost Ukrajine, Rusije i poslijeratnog međunarodnog poretka. To se prije svega odnosi na mogućnost 'progresivne rekonstrukcije' tih dviju zemalja

polarizacije smisleni dijalog između tih frakcija, izuzev sporadičnih međusobnih napada, ne postoji, pa je primarni recipijent dijaloga s ukrajinskom ljevicom postala međunarodna javnost. No slabost ukrajinske ljevice, piše Iščenko, za međunarodnu ljevicu predstavlja problem u smislu izgradnje politički relevantne strategije, a jednako tako i njezina podrška u samoj Ukrajini nema nikakvu političku relevantnost. Polemike oko najvažnijih pitanja, prije svega slanja oružja Ukrajini, obilježene su dubokom polarizacijom pa su na jednom polu zagovornici neograničene opskrbe u ime 'samoodređenja', a na drugom oni koji se protive bilo kakvoj

opskrbi, čak i ako ona pretpostavlja samo specifično oružje nužno za obranu civila i kritične urbane infrastrukture. Debate na ljevici, drugim riječima, primarno su obilježene normativnim pozicijama koje na terenu nisu realistične.

Osim rasprava o vojnim pitanjima, navodi Iščenko, lijeve politike trebale bi se baviti i pitanjima koja se odnose na budućnost Ukrajine, Rusije i poslijeratnog međunarodnog poretka. To se prije svega odnosi na mogućnost 'progresivne rekonstrukcije' tih dviju zemalja kao alternative planovima obnove koji favoriziraju privatne investitore. Potonji planovi već se počinju realizirati u suradnji s utjecajnim zapadnim investicijskim fondovima kakvi su Blackrock i JP Morgan i dovest će do sveobuhvatne aroprijacije ukrajinske zemlje i prirodnih resursa. Alternativa bi pak trebala sadržavati adekvatnu ratnu ekonomiju umjesto neoliberalne improvizacije kakvu provodi vlada VOLODIMIRA ZELENSKOG, a koja je Ukrajinu učinila u potpunosti ovisnom o zapadnoj vojnoj i financijskoj pomoći. To se, smatra Iščenko, ne može pripisati isključivo nekompetentnosti ukrajinskih elita nego je direktna refleksija interesa i dominantne ideologije klasne koalicije koja Ukrajinom upravlja iz pozadine. S druge strane, u Ukrajini ne postoje politički uvjeti za provođenje samodostatnijeg ekonomskog modela državnog intervencionizma, pa Iščenko zaključuje da je u ovom trenutku, ironično, najrealističniji put prema progresivnoj promjeni taj da 'antikorupcijski' orijentirano civilno društvo istovremeno obuzdava pritiske međunarodnih institucija i zapadnih vlada na ukrajinsku vladu. Prozapadna ljevica mogla bi dobiti na snazi ako Ukrajina postigne neki napredak prema 'smislenom članstvu u Evropskoj uniji'. Time bi nova ljevica mogla 'oponašati evropske reformističko-populističke lijeve stranke i

Radnici saniraju posljedice nedavnog ruskog raketiranja Kijeva (Foto: UKRINFORM/Sipa USA/PIXSELL)

istovremeno dobiti međunarodnu zaštitu od desničarskih napada'.

Što se tiče rasprava o budućnosti Rusije, ona je na internacionalnoj ljevici još manje prisutna. Ako počinje s raspadom Putinovog režima, tada će 'neizbježno biti ograničena utjecajem emigrantskih krugova i tajnih skupina'. Ako Rusija izdrži rat, komunisti i slične 'lijevo-patriotske' organizacije vjerojatno će i dalje ostati jedine stranke kojima je dozvoljeno da operiraju zakonito, a koje su već odranije pristale na ulogu poslušne 'sistemske opozicije'. Iščenko smatra da će, ako Ukrajina ostane u stanju sive zone, nacionalistički i represivni aspekti ukrajinskog političkog režima ne samo opstati nego se i intenzivirati u formi revanšizma, progona unutarnjih neprijatelja i jačanja nezakonitih skupina, uključujući i naoružane, koje će zauzimati mjesto disfunkcionalnih institucija.

Što se tiče tektonskih poremećaja unutar međunarodnog poretka, na tom je polju, smatra Iščenko, ljevica još manje usuglašena i duboko podijeljena između onih koji zagovaraju 'multipolarni svijet' i onih koji zaziru od alternative američkoj imperijalnoj sili i time se ne htijući uz nju svrstavaju, u odsustvu autonomne međunarodne radničke politike.

U takvom kontekstu, koji karakteriziraju erozija liberalnih institucija, plemenski karakter zapadnih elita i sve snažnije oslanjanje vladajućih klasa na prisilu i etničko čišćenje, revolucionarno rješenje možda je zapravo manje utopijsko nego naponi da se spasi 'poredak temeljen na pravilima' ili pak da se prizvuk ružičastog 'demokratskog socijalizma' novim ili reformiranim institucijama koje će služiti novoj hegemonijskoj sili, zaključuje Iščenko. ■

INTERNACIONALA

Vučićeve prevare i nespremnost opozicije

Sugovornici Novosti Dragan Popović, Ivan Ninić i Sead Spahović ocjenjuju da je Aleksandar Vučić na izborima pobijedio kontrolom medija i institucijama te ucjenama glasača i izbornim prevarama, dok je opozicija pokazala nejedinstvo i nesnalaženje

KRATAK zaključak nakon parlamentarnih, pokrajinskih i lokalnih izbora za 65 gradova i opština mogao bi se svesti na to da je VUČIĆEVA vlast samo dodatno zacementirana. Sa 127 mandata u Skupštini Srbije (koja se sastoji od 250 poslanika) mogu samostalno formirati vlast. Tako je što se tiče Republike, ali i Vojvodine. Sa Beogradom je situacija nešto neizvesnija, ali tako je bilo i pre godinu i po dana. Naizgled nerešen rezultat i pat-poziciju SNS lako rešava svojim ucenjivačkim kapacitetom. Sa 48 mandata u gradskoj skupštini kratki su za osam mesta da bi došli do natpolovične većine, odnosno 56 mandata. Koaliciji Srbija protiv nasilja nedostaje čak 13 na postojeća 43 mandata. Preostali mandati, njih sedam, raspoređeni su koaliciji NADA koju predvodi DSS i za koje misle da će stati uz opozicionu listu i šest mandata listi MI – glas iz naroda, antivaksera BRANIMIRA NESTORVIĆA koji je najavio da neće ulaziti u koaliciju ni sa jednim ni sa drugim, ali i da bi mogao podržati manjinsku vlast SNS-a. Velika, a pokazalo se i nerealna, očekivanja opozicije da će na ove izbore izaći više glasača i da će tako konačno srušiti vlast SNS-a, dovela su i

Prosvjed koalicije Srbija protiv nasilja ispred Republičke izborne komisije u Beogradu (Foto: M.M./ATAimages/PIXSELL)

do velikog razočaranja dela javnosti. Direktor Centra za praktičnu politiku DRAGAN POPOVIĆ ističe, međutim, da se nije desilo ništa tragično, kao i da treba biti realističan, 'posebno ako živite u Srbiji'.

— Realnost nam govori da naše borbe sa sistemom koji je decenijama stvaran i koji je nakaradan u potpunosti, teško da mogu čak i da započnu u jednom izbornom ciklusu. Ako bude zrelosti u opoziciji ovo može da bude početak, pa iz toga proizlazi da nema mnogo razloga da budemo nezadovoljni – zaključuje on.

U sistemu kojim vlada Aleksandar Vučić, a koji je prožet kontrolom medija, policije, tužilaštava i kontrolom glasača, nema pukotina. Za rušenje takvog sistema potrebno je nadjačati onoga koji je igricu osmislio i usavršio, a opozicija je daleko od toga. Advokat IVAN NINIĆ ističe da je opozicija morala postaviti crvene linije pred izbore, a oni glase da nema objedinjavanja republičkih sa beogradskim, kao i ostalim gradskim i opštinskim izborima.

— Vučić želi sve izborne procese da spoji jer tako izvlači najbolji rezultat. Zašto bi on iz BiH više puta dovodio ljude kad može jednom – rekao nam je Ninić, pozivajući se na veliki broj glasača iz BiH koji su glasali u Beogradu.

On ističe da su u opoziciji bili opijeni verujući da je svest u narodu sazrela, ali da izbore dobija onaj koji mešetari, kupuje, preti, ucenjuje, a te resurse opozicija nema. Jedna od karakteristika izbora je i loš rezultat SPS-a te neuspeh desničarskih stranaka, posebno nacionalno okupljenih snaga BOŠKA OBRAĐOVIĆA i MILICE Đurđević STAMENKOVSKI ('Milice Zavetnice'), ali i pomalo neočekivan Nestorovićev uspeh, kako na republičkom,

tako i na beogradskom nivou. Advokat SEAD SPAHOVIĆ misli da rezultat Nestorovićeve liste nije iznenađenje, kao i da je očekivao čak i do deset do 15 procenata glasova. Naime, on kaže da ta partija odgovara velikom delu građana jer je 'pre svega izrazito prorуска, antizapadna i on i njegovo uže rukovodstvo šire teoriju zavere, paranoičnu predstavu o stvarima', ističe on. Što se tiče SPS-a, nema bojazni da bi ovo mogao biti njihov kraj – jer, ističe Spahović, neuništivi su pre svega jer imaju ogromnu imovinu kao naslednici Saveza komunista.

Republika je prepuštena i to je jasno. Aleksandar Vučić je, za razliku od prošlih izbora, ovoga puta najavio da novih do 2027. godine neće biti. U Beogradu se opozicija još koprca držeći se za izborne krađe, sa posebnim akcentom na veliki broj državljana iz BiH koji su taj dan došli u Beograd da glasaju. I to ne samo na republičkim, nego i na izborima za grad Beograd zbog čega su započeti protesti ispred Republičke izborne komisije, ali i štrajk glađu potpredsednice Stranke slobode i pravde MARINKE TEPIĆ. Dragan Popović napominje da je izborni dan zapravo najmanje važan kad pričamo o izbornim prevarama.

— Dovedi su neke ljude koji očigledno nemaju prebivalište, ali to je ništa u poređenju sa mrežom koju su uspostavili, recimo, Centri za socijalni rad. Svi korisnici socijalnih usluga su ucenjeni da glasaju, da budu sigurni glasovi. To je već samo po sebi mnogo više nego bilo kakvo dovoženje bilo kakvih ljudi – naglašava naš sugovornik.

On tome dodaje sva javna preduzeća, opštinske administracije, na nivou gradova, pokrajine i republike – 'taj klijentelistički sistem doveden je do savršenstva. Kad dođe izborni dan stavlja se višnja na vrh torte, a torta je umešana odavno', zaključuje Popović. Za tvrdnje da je u Beogradu glasalo 40.000 ljudi sa strane nema dokaza. A za traženje poništavanja izbora u Beogradu nisu ispoštovane sve pravne procedure, napominje Ninić. On ističe da su sve primedbe na nepravilnosti morale da budu konstatovane u zapisnicima, a ne na društvenim mrežama i da se tek na osnovu toga mogu obarati rezultati na konkretnim biračkim mestima. Praksa je pokazala da je to jedini put i jedini način da se obori što više pojedinačnih biračkih mesta, dok u Srbiji nema tradicije rušenja kompletnih izbora, odnosno da vlast izađe i kaže da su izbori neregularni te da se raspisuju novi. 'To je nemoguće. Naš pravni sistem to ne prihvata, ne predviđa. To bi bila neka vrsta revolucije', napominje Ninić. On dodaje da tek kad se izgubi na tom pravnom terenu i kad prigovori budu odbijeni – što je izvesno jer opozicija nema većinu u izbornoj komisiji – pokazujete da vlada tiranija. Tad se artikuliše masa kako bi se izdejstvovali novi izbori.

— Meni je žao što nismo bili u situaciji da čujemo koliko nepravilnosti je uočeno i koliko prigovora je podneto, koliko će podneti. Mislim da opozicija nije pokazala sinergiju, jedinstvo, dozu kohezije koja je potrebna i nije dobro iskomunicirala ne samo ovaj izborni proces. Ušli su nespremno. Neki ljudi izlaze na ulicu, ali ta energija se troši. Vučić kao autokrata, tehnolog vladanja, kao neko ko je patentirao izborne marifetluke zna da će se to potrošiti. Spreman je da istrpi jaja, kamenice, da kaže da tu to divljaci i nasilnici – zaključuje Ninić.

■ Dejan Kožul

Eldin Karić, urednik portala Žurnal/
Foto: Privatna arhiva

KRATKO I JASNO

Offshore zona iz snova

Da li je odlaganje otvaranja pristupnih pregovora Evropske unije s Bosnom i Hercegovinom iznenadujuće, s obzirom na to da se znalo da nije ispunjeno svih 14 prioriteta koji su uslov?

Ako dobijete uslove za početak pristupnih pregovora, a vi ne ispunite te uslove, šta očekujete? Politicari u BiH koriste svaku priliku da pokažu kako sve mogu pretvoriti u razlog za sukobe i međusobna optuživanja. Dok jedni koriste retoriku po kojoj EU nastoji podijeliti državu, drugi optužuju državne organe da preuzimaju nadležnosti koje pripadaju nižim nivoima vlasti. Svima je zajedničko da oni istinski ne žele biti dio evropske zajednice. Šta god mislili o EU-u, to je ipak jedan uređen sistem, dakle sve ono što BiH nije, a ovdašnji politicari sve rade da tako i ostane.

Nakon ove odluke Vijeće ministara BiH usvojilo je prijedloge zakona o sprječavanju pranja novca i financiranja terorističkih aktivnosti. Zašto to nije učinjeno ranije?

Ako prošetate po Jahorini, Bjelašnici, pa i većim gradovima u BiH, sve će vam se samo kazati. Ekspanzija gradnje luksuznih turističkih kompleksa, stambenih blokova i hotela sa novcem krajnje sumnjivog porijekla pretvorila je BiH u idealan prostor za pranje novca. BiH je postala offshore zona iz snova, gdje su jasno razgraničeni uticaji narkokartela i mafijaških grupa, uvezani sa političkim strukturama. Stotine miliona eura sumnjivog porijekla pretvorili su BiH u jedno ogromno gradilište na kojem se ne preispituje porijeklo novca i rejting 'investitora'. Naravno, kada se i donesu zakoni koje EU traži, ne znači da će biti provedeni.

Jedan od ključnih kriterija je sporazum sa Frontexom, graničnom službom EU-a. Koliko entiteti mogu kočiti sporazum?

Sporazum sa Frontexom još je jedan vještački kreiran problem na kojem se iscrpljivala javnost fingiranim sukobom zaštitnika državnih i entitetskih ovlasti. Činjenica da Frontex komunicira samo sa državnim organima predstavljena je kao oduzimanje nadležnosti entitetskim policijskim strukturama. To je u najmanju ruku besmisleno jer na državnom nivou BiH ima i graničnu policiju i Državnu agenciju za istrage i zaštitu (SIPA), koji su ravnopravan sugovornik Frontexu. Stvarna namjera onih koji su kočili potpisivanje sporazuma je to da postave entitetsku policiju na državnu granicu i tako faktički preuzmu nadležnosti države, što je u najmanju ruku protivustavno.

■ Dejan Kožul

Uzbuđljiv Negrijev život

Upamćen kao glavni teoretičar operaizma i autonomizma te koautor utjecajnih djela 'Imperij' i 'Mnoštvo', politički filozof Antonio Negri je zbog 'moralnog poticanja' terorizma proveo desetak godina u zatvorima

Negri na zagrebačkom Subversive Festivalu 2011. godine (Foto: Robert Anić/PIXSELL)

ŠTURI podatak da je 16. decembra u devedesetoj godini života u Parizu preminuo utjecajni talijanski filozof ANTONIO 'TONI' NEGRI više toga o njegovom uzbuđljivom životu skriva nego što otkriva. Uz uspješnu akademsku karijeru u Italiji i Francuskoj, Negri je proveo i desetak godina u talijanskim zatvorima i četrnaest u bijegu od tamošnje policije, a talijanske vlasti su ga svojevremeno smatrale jednim od najopasnijih domaćih terorista. Ono što je iz današnje perspektive najneobičnije jest to da njegova akademska i karijera navodnog terorista nisu bile tek paralelne, nego su organski proizlazile jedna iz druge. Budući radikalni ljevičar rođen je 1933. u

Padovi u komunističkoj obitelji, no Negri je svoju političku karijeru započeo ranih 1950-ih kao aktivist klerikalne Katoličke akcije. Ljevici se približio tek nakon iskustva rada u socijalističkom kibucu u novoformiranom Izraelu, a nakon povratka u Italiju pridružio se Socijalističkoj partiji, kao manjoj i znatno umjerenijoj organizaciji talijanske ljevice, tada već u velikom rivalstvu s Komunističkom partijom. Paralelno je postao dio nastavnog osoblja na svom matičnom Univerzitetu u Padovi, gdje se osobito posvetio pravno-filozofskim aspektima države i zakona.

Zaoštavanje političke situacije u Italiji, sve češći nasilni sukobi ljevice i desnice te pritisak države na organiziranu ljevicu u kontekstu hladnog rata doprinijeli su i Negrijevoj radikalizaciji. Zadržavajući svoju kritičnost prema Komunističkoj partiji, Negri se sredinom 1960-ih pridružuje krugu-

vima mladih revolucionara koji komuniste kritiziraju s lijeva, napadajući ne samo njihovu praksu koju doživljavaju kompromiser-skom, nego i teoriju i organizacijske metode. Negri, koji je desetak-petnaestak godina stariji od većine drugih aktera na toj sceni, javlja se kao glavni teoretičar grana marksističke teorije koje se nazivaju operaizmom (tal. *operaismo*, od *operai*, odnosno radnici) i autonomizmom. Tokom kasnih 1960-ih i ranih 1970-ih, koje su i u drugim zapadnim zemljama vrhunac protestnih pokreta i revolucionarnih akcija, autonomistička scena se – u skladu sa svojim ideološkim postulatima – sastoji od niza međusobno slabo povezanih organizacija i grupa od kojih većina zaključuje da je nastavak djelovanja nemoguć bez naoružavanja i suprotstavljanja već naoružanoj ekstremnoj desnici, ali i provođenja revolucionarnih programa. Daleko najpoznatija među tim grupama bile su Crvene brigade, koje su 1978. otele, a zatim i pogubile bivšeg talijanskog premijera ALDA MORA, što je odjeknulo diljem svijeta. Iako nikad nije ponuđen nikakav uvjerljiv dokaz protiv njega, Negri je u narednim godinama bio obuhvaćen operacijama protiv ekstremne ljevice i optuživan za aktivno sudjelovanje u terorističkim aktivnostima, sve to dok je predavao filozofiju države i prava na jednom od najprestižnijih talijanskih univerziteta. Naposljetku je optužba ublažena na 'moralno poticanje' terorizma, odnosno inkriminaciju da je njegova filozofija utjecala na mlade ljude na poduzimanje nasilnih akcija protiv države i poretka.

Nakon četverogodišnjeg boravka u pritvoru bez suđenja, Negri je 1983. izabran u talijanski parlament na listi liberalne Radikalne stranke, što mu je dalo privremeni imunitet koji je iskoristio za bijeg u Francusku. Tamo je uz pomoć kolega filozofa FÉLIXA GUATTARIJA I GILLESIA DELEUZZEA nastavio akademsku karijeru, koristeći odluku tadašnjeg francuskog predsjednika FRANÇOISA MITTERANDA da ne izručuje ljevičarske aktiviste Italiji zbog sumnje u njihov nepravedan progon. Negri se ipak dobrovoljno vratio u Italiju 1997. i odslužio ostatak kazne za koju je i dalje smatrao da je nepravedna. Upravo je u zatvoru napisao i svoje globalno najutjecajnije djelo 'Imperij' (2000.) u koautorstvu s MICHAELOM HARDTOM. U skladu s Negrijevim ranijim postulatima, 'Imperij' te njegovi svojevrsni nastavci 'Multitude' ('Mnoštvo') i 'Commonwealth' pokušaji su artikuliranja potrebe za revolucionarnim promjenama izvan tradicije dvadesetostoljetnog komunizma te su ostvarili znatan utjecaj na alterglobalistički pokret 2000-tih.

■ Nikola Vukobratović

Abdel Fatah al-Sisi (Foto: Graham Carlow/DFID/Wikimedia Commons)

produžen s četiri na šest godina, što mu je omogućilo da se kandidira po treći put. Na izborima je kakti osvojio 89,6 posto glasova, a za te brojke više ne mari skoro nitko jer je stanovništvo Egipta do grla u mukama s gospodarskom krizom, kao i ratovanjem u susjednoj Gazi. Izbore u Egiptu zanimljivije nam je stoga promatrati s europskog kontinenta, ali ne iz pozicije zgražanja nad diktatorom Sisijem, nego iz pozicije europskog suučesništva u Sisijevoj diktaturi. Naime, egipatski se politički vrh posljednjih godina pokazuje kao neprocjenjiv partner Europske unije u područjima energetike, migracija i sigurnosti. U području sigurnosti, primjerice, Vijeće za vanjske poslove EU-a nije se moglo složiti oko obvezujućeg potpunog embarga na oružje Egiptu u periodu nakon Sisijevog vojnog udara.

Umjesto toga, oko 55 posto egipatskog uvoza oružja u razdoblju od 2015. do 2022. godine došlo je iz Francuske, Njemačke i Italije. EU i njegove članice također su blisko surađivale s vladom u Kairu u takozvanoj borbi protiv terorizma, koja je u praksi značila zatvaranje, progon i zlostavljanje desetaka tisuća egipatskih članova oporbe, aktivista, novinara, muzičara, nogometnih navijača.

U području energetike Bruxelles se Kairu počeo udvarati čim je pukla ljubav s uvozom plina iz Rusije. U junu 2022. Egipat, Izrael i EU potpisali su memorandum o razumijevanju prema kojem bi Izrael trebao izvoziti plin u Egipat gdje bi bio ukapljen i zatim isporučen u EU. Predsjednica Europske komisije URSULA VON DER LEYEN izjavila je tada da je Egipat 'ključni partner u naporima da se EU odmakne od ruskih fosilnih goriva prema pouzdanijim dobavljačima'. Prošle godine je u Egiptu održan samit o klimi COP27 tijekom kojeg su EU i Kairo uspostavili i strateško partnerstvo o obnovljivom vodik. Sa Sisijem se nedavno razgovaralo i o migracijskoj politici EU-a te ulozu koju bi u njoj mogao imati Egipat. Uoči sastanka Europskog vijeća krajem oktobra 2023., Von der Leyen je predložila povećanje potpore Kairu u toj domeni, nagovještavajući dogovor moguće usporediv sa sporazumom koji je EU ovog ljeta potpisao s Tunisom. Zasad je poznato da je EU za 'učinkovitu kontrolu granica' spreman iskeširati devet milijardi eura u ulaganjima, zajmovima i otpisima dugova egipatskom gospodarstvu. Bit će para za Sisijevo policijsku državu i u novom mandatu – od Bruxellesa do Kaira samo (pen)drek.

■ Ivana Perić

PERSONA NON CROATA

Foto: Open University

Prošlog je tjedna vojni sud u ruskoj republici Komi na novčanu kaznu od približno šest tisuća eura osudio marksističkog sociologa i politologa BORISA KAGARLICKOG. Ugledni teoretičar i disident – inače i sugovornik Novosti – uhapšen je ovog srpnja zbog 'opravdavanja terorizma', a zapravo zbog odlučnog protivljenja ruskoj agresiji na Ukrajinu. Nakon gotovo šest mjeseci taj se poznati intelektualac tako našao na slobodi. Komentatori smatraju da je blaga kazna dosuđena zato što bi oštrija presuda izazvala žestoke kritike Rusije u međunarodnim lijevim krugovima. No Kagarlicki je dobio i dvogodišnju zabranu uređivanja internetskih stranica.

■ J. B.

(Pen)drek EU-a

E GIPATSKI diktator ABDEL FATAH AL-SISI izabran je za treći predsjednički mandat nakon izbora na kojima nije imao ozbiljnih protukandidata, a uspio ih je provesti nakon što je 2019. izmijenjen egipatski ustav, čime je predsjednički mandat

Lucidna pre- dragocjenost

Afirmiravši se pišući 'primijenjenu poeziju', kako je to žanrovski odredio Arsen, pomalo je nepravедno iza očiju javnosti ostala takozvana ozbiljna poezija Predraga Lucića.

A baš ozbiljna poezija bila je prva pratilja Lucićeva i u njegovim kazališnim tekstovima

DA vrijeme leti nije nikakva posebna mudrost, jerbo su još stari Rimljani konstatali proverbij *tempus volant* kao neumitnost prolaznosti i bezmjerja oko nas. No da letenje vremena nema samo 'ornitološku' naoko sporost, potvrđuje nam mlazno letenje vremena uz probijanje zvučnoga zida, što se uvijek dogodi onda kada se sjetimo obljetnice neke mlade ljudske smrti. Poput one PREDRAGA LUCIĆA.

Bi li čovjek rekao da je prohujala već peta obljetnica od njegovog preminuća? Teoretski peta, a u naravi doskora i šesta. Ne čini li nam se da je otada, od one strašne vijesti nedugo nakon njegovog pada od kobne bolesti, prošlo jako malo vremena? Pet godina je jako puno vremena: ama, kad promislimo na Predraga imamo osjećaj kako je još jučer bio tu pokraj nas, s kosom skupljenoj u rep, dječčkim osmijehom i kariranoj košulji na sebi...

Ne jednom svjedočili smo kako nam mimo očiju mine čovjek za čije sve radove ili talente nismo ni znali, ili smo znali na razini kvizaške informacije, a ne i stvarne spoznaje. Znamo za njegov golemi doprinos novinarstvu, kao i hazarderstvu što ga je bespoštedno i prema sebi i drugima bio provodio u tom svojem do istine razgolićenom žurnalizmu, no znamo li za njegov redateljski rad u kazalištu i dramske komade što ih je bio pisao za teatar? Znamo i za njegovu alternativnu poeziju što ju je pisao pluskvamduhovito u svojim bravuroznim i virtuoznim varijacijama nalik na one što su, povodeći se zadanom temom, u glazbi bili komponirali LUDWIG VAN BEETHOVEN, JOHANNES BRAHMS ili GUSTAV MAHLER u svojoj Četvrtoj simfoniji; ali znamo li da je Predrag pisao i klasičnu poeziju koju ne čine parodije na već postojeće stihove?

A baš ozbiljna poezija bila je prva pratilja Lucićeva i u njegovim kazališnim tekstovima. Ne samo da mu svaka replika ima blještavu pozlatu poetičnosti, nego je i u svoje i u neke tuđe radove nadopisivao čitave pjesme koje su davale živost samome komadu na pozornici. Kao neizlječivi antiratni propagandist, on je pišući poetske dijelove za dramu 'Majka Courage i njezina djeca' BERTOLTA BRECHTA napisao i možda najjače svoje stihove, čiji estetski kalibar veći je i širi od cjelokupnoga topništva na ratištu: 'Kupi mi, mama, jedan mali rat/ Kakav nitko nema,

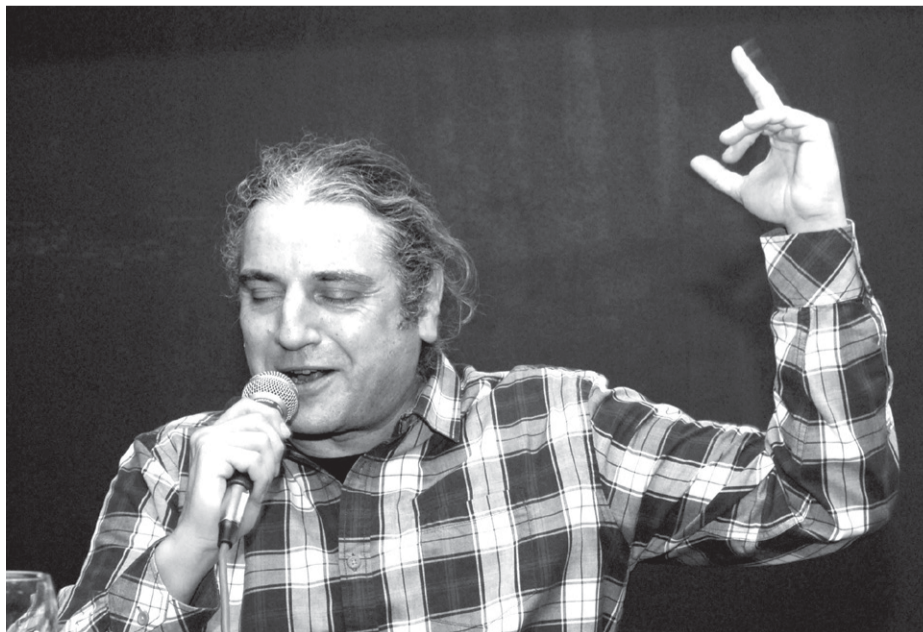
Sa mnom neka raste;/ Kupi mi, mama, jedan mali rat,/ Neka druga djeca/ Zavide i pate./ A kad veći budem no stariji brat,/ I rat bit će velik,/ Dijelit ću ga svima;// Prosjaku i kralju jednako ću dat,/ I ranu i čelik/ Neka svatko ima (...) Skuhaj mi, mama, jedan krepki rat,/ U ratu je snaga,/ Daj da budem jači.// Začina stavi, putem češ ih brat,/ A topovskog mesa/ Uvijek će se naći.'

Na istom je mjestu i 'Oda hrabrosti', jednokitična oktava stihova, gdje je svaki neparni dvanaesterac vezan unutarnjim, leoninskim srokom. Divni elementi i antike i komike: 'Budite kuražni, hrabri i odvažni.../ Sokoli nas nebojša život./ Stavi nam na kosti pancire hrabrosti,/ I ničeg kad nemamo ispod./ Život nas poklopi, postanu oklopi/ Slitina za sitne novce,/ Vjerujte, panceri, željeznoj materi/ Da hrabrost je kuraž od ovce.'

Ingeniozno.

Svi koji su makar i ovlaš pročitali isprva na stranicama tjednika Feral Tribune ili kasnije poslušali koju od satiričnih pjesama savršeno persifiliranih na zadanu temu iz lektire ili literature što ih je Lucić pjevao zajedno s BORIŠOM DEŽULOVICEM u kafansko-kabaretnim nastupima pod egidom 'Melodije Bljeska i Oluje', shvatili su već na prvu kako je Predrag

Istinski poeta ludens –
Predrag Lucić (Foto: Damir Šepar/PIXSELL)

bio istinski poeta ludens. I lud i zaigran: Lucić *de iure* i *Ludić de facto*... Evidentna brzina kojom je kovao svoje stihovane maštarije i proizvodio ih do u efektne zajebancije, te lucidnost kojom je sve te svoje versifikacijsko-prozodijске domišljaje zaogrtao u vrckavi plašt ritma i rime, nisu imali ni prauzora ni nastavljača.

Pretočno je u jednom svojem eseju MILJENKO JERGOVIĆ za Lucića kazao da je on 'jezikotvorac', čovjek koji je znao s riječima i jezikom drugačije od svijetu, neslučajno ga usporedivši s mešтром rječotvornih igrarija IVANOM SLAMNIGOM. Neskromno mi se čini kako je Lucić velikoga klasika u toj utrci malo i prešišao, makar u obilanci, ponajprije ga dobivši premještanjem trke na dulju dionicu staze, i stvorivši obimniji opus. Iako je živio kraće...

Afirmiravši se pišući 'primijenjenu poeziju', kako je to žanrovski odredio ARSEN DEDIĆ, po kojoj je ostao široko prepoznat i priznat, pomalo je nepravедno iza očiju javnosti ostala Predragova takozvana ozbiljna poezija. Premda se i u njoj naš pjesnik bavio tobože šašavim i zafrkantskim temama, kao u knjizi 'Ljubavnici iz Verone' (2007.), koja je sva ustvari sastavljena od nekonvencionalnih dijaloga, kadšto i monologa, čime se opet ističe autorova 'kazališnost' bez koje on ne može. Poezija je Lucićevo sredstvo izraza, a dramatičnost okvir unutar kojega se ona pohranjuje... Ova je poezija inspirirana nat-

pisima sa zidova u Julijinom dvorištu, nekom vrstom javnoga grafiterstva, i, opet, nekim oblikom dramskog jezika. Svi oni ljubavni plusevi u natpisima Gino + Paola, Xabi + Chavela ili Camra + Ipa... podsjećaju pjesnika na križeve s vojničkoga groblja veterana u Arlingtonu. Pa će se, na jednom mjestu, Julija zapitati: 'Taj zid/ Romeo/ Je li to ljubav/ Ili je/ Masovna grobnica'.

I u drugoj knjizi serozne poezije, 'Mjesec iznad Splita' (2012.), pjesnik se poigrava sa sudbinama splitskih redikula kojih je puna kultura sjećanja ovoga grada i čije anegdote i dandanas reprezentiraju dobar bokun urbanih usmenih legendi. Svaku urbanu legendu ionako čine likovi iz suburbije ili iz ruralnih zavičaja premještenih ovim ili onim razlogom u centar gradske priče. Ili središte priče o gradu. 'Mjesec iznad Splita' izvrsna je pjesnička knjiga, temeljito nepročitana kao i mnogi ini odlični libar kojeg od poetskih odličnika, koji su nas trajno obuzeli nekim svojim inim djelom. Tako je ostao nepročitan i spomenuti Arsen, ali i JAKŠA FIAMENGO ili MOMČILO POPADIĆ, jer smo sebi nametnuli uvjerenje kako smo ih dovoljno upoznali, i takvi su nam sasvim lijepi: kroz one svoje radove što su samo bili brži po svojem mediju realizacije ili slatkoći osobne percepcije.

Predrag Lucić u ovoj je knjizi donio nekoliko finih poema posvećenih stvarnim ljudima koji su svojim redikulstvom u kolektivnoj memoriji Splita sami sebi podigli nerazrušivi virtualni spomenik. Bili su davno prije svojega vremena: kad su inaugurali virtualni imaginarij kao supstitut za tvarnost i taktilnost. Danas su virtualni i muzeji i novine stvarnost; splitski redikuli i ini originali to su znali dok su nam se rugali gledajući nas kako sebi utvaramo kako se mi sprdamo s njima... Pa će napisati Lucić poemu o KARUZU, marangunu koji je umislio da je veliki tenor kojemu se smiješi karijera u milanskoj La Scali i njujorškom Metropolitanu, a kojemu su Splićani priredili ispraćaj brodom preko Atlantika i doček s druge strane Marjana, u Sjevernoj luci: 'Karuza je grdelin što pjeva/ U kavezu njihovoga smijeha...' I zaključuje pjesnik: 'On kufere uvijek nosi prazne/ Da se u njih smjesti/ Čitav grad'.

Budem li ikad sastavljao antologiju makar i dalmatinske poezije, u njoj će se naći Predragova pjesma 'Poslije Karuza': 'Kuću u kojoj živim/ Sagrađio je čovjek/ Koji toliko voli ptice/ Da ih ne pušta da lete/ Od straha da ne padnu// Zatvara ih u krletke/ Pred koje sjedne/ I natoči marachino// O letu mi pjevajte/ Ptice/ O letu mi pjevajte// Taj čovjek/ Sagrađio je kuću/ U kojoj živim// I pjevam'.

Često rabeći i splitski sleng, kao i one prežitke čakavštine koji nisu ishlapili u izmaglici zaborava, Lucić je ispjevao i nekoliko dijalektalnih pjesama, pa makar nadahnut idejom iz daljine i tuđeg jezika ('Hank Williams: I'll Never Get out of This World Alive, u prepjevu banda Sućidar Hillbillies'): 'Tunja mi pukla otišla ciplu/ Draga mi pobigla drugon čoviku/ Jebeš to šta se borin ka div/ S ovega svita ja neću poč živ (...) Veštit za misu kad Bog bi mi da/ Kapot bi na meni izgorija/ Ma jebeš to šta ću se borit ka div/ S ovega svita ja neću poč živ'.

U dubini svojega bića Predrag Lucić nije bio religiozan: Svejedno i po antiratnoj duhovitosti i po svojoj humanističkoj duhovnosti on je bio – prereligiozan! I to ne kao zabludjela ili izgubljena ovčica nekog od bogova s Olimpa, Golgote ili Valhale, nego kao istinski pastir koji traži, bdije nad njim i čuva ga, njega – čovjeka... Predragi čovjekobog, Predrag Lucić. Ona lucidna predragocjenost. Onaj isti predragi dječak Predrag, koji ostaje među nama u vlastitim mu stihovima:

I još sam dijete
Ako se ne odrasta
Pucajući u istine. ■

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Mirsad Fazlagić

PIŠE Sinan Gudžević

U malom komadu Sandžaka koji sam znao, nisam znao da se iko zvao Mirsad, a bogme ni Mirsada. Nijedno dijete u školi od pet stotina đaka. A danas je ondje više Mirsada i Mirsada no što je Mustafa, Rustema, Alja i Halila. Po mojem uvjerenju, tu je promjenu donijelo divljenje loptačkom umijeću i gospodstvu čovjeka po imenu Mirsad Fazlagić

U ULCINJU sam se, za nezaboravnog Mundijala prijateljstva, rukovao i malo popričao sa MIRSADOM FAZLAGIĆEM. Nisam stigao da mu sve ovo ispričam usmeno, pa evo dopunjavam napisano. On je u moj život ušao preko čudnog tranzistora marke Iskra Bled De luxe. Bilo je to one nedjelje nakon što je Partizan u Kupu šampiona izgubio od Sparte u Pragu rezultatom 1:4. Između te utakmice i revanša, u prvenstvu je Partizan igrao u Beogradu protiv Sarajeva. Tranzistor smo imali jedva tri mjeseca, pa smo pamtili sve što je iz njega izlazilo. RADIVOJE MARKOVIĆ se javio i kazao da je sudija isključio HASANAGIĆA zato što je Hasanagić udario nogom Fazlagića. Rekao je i da ga je udario sa zemlje. U našoj kući je tada bio i tetak ILJAZ KALČINIĆ i pomalo slušao prenos. Fudbal ga nije bogzna kako zanimao, ali kad je čuo da je Hasanagić isključen, rekao je: 'Šta ga isključuje, što ga ne izbacila sa igrališta'. Mi dječaci tada nismo znali sva značenja glagola *isključiti*, ali sam shvatio da ih nije znao ni tetak Iljaz. Ne samo to, nego je prezime Fazlagić odmah prepravio u Fazlijagić, pa je rekao: 'Eto udario Hasan Fazliju, a obadvojica kobajagi age, pa se biju!'

Nisam tada znao kakav je igrač taj koga je moj tetak zvao Fazlijagić. Mi smo se tetku Iljazu smijali što nepravilno izgovara prezime igrača. Kad smo mu to rekli, on je kazao da ga pogrešno izgovara ne on nego onaj iz radija, jer aga po kojem Fazlijagić ima prezime nije Fazlo, nego je Fazlija. U Sandžaku je muško ime Fazlija bilo ono što je tetka Iljaza rukovodilo u nastojanju da 'popravlja' i nezaboravnog radio-reportera Radivoja Markovića.

Tako je Fazlagić, zahvaljujući isključenju Hasanagića ušao u moj mali život. Ušao je da se upamti kako ga je zvao tetak Iljaz, i da se suočimo sa novim značenjem glagola *isključiti*, pa je nestao. A Hasanagić, koji je sa zemlje udario Fazlagića, četiri dana kasnije je odigrao svoju vjerovatno najbolju utakmicu za Partizan, a i za bilo koga. U četvrtfinalu Kupa evropskih šampiona dao je Sparti iz Praga tri gola, od kojih su mu priznata dva, a treći gol, koji je bio najljepši, nije priznao bugarski sudija RUMENČEV. Od tih golova pa nadalje, Hasanagić je ušao u nezaborav. Izbacivši Spartu rezultatom 5:0, Partizan je ušao u polufinale Kupa evropskih šampiona. Pa se jedva dočekala druga srijeda u aprilu, kad je u Beograd došao Manchester United. Za njega su igrali BOBBY CHARLTON i GEORGE BEST. Za Charltona smo znali da je preživio avionsku nesreću osam godina ranije, a za Besta se govorilo da je najbolji igrač na svijetu. Sve je to možda bilo tako, ali je Partizan dobio utakmicu rezultatom 2:0, golove dali RADO-SLAV BEČEJAC i Mustafa Hasanagić. Onda je uslijedila nadljudska borba u Manchesteru, pa ulazak u finale Kupa šampiona. Postojali su opet GALIĆ i Hasanagić, a Fazlagić je bio nekako iščilio.

Ali s jeseni se opet pojavio, najednom ga je opet bio pun radio nedjeljom. Igra za Sarajevo, prezime mu baš nije po volji mom tetku, a i ime mu je 'onako', za naš kraj neobično. Sportski reporter radio Sarajeva MIRKO KAMENJAŠEVIĆ bi rekao Fazlagić, tetak Iljaz ga je ispravljao: Fazlijagić. Kad je došlo proljeće sljedeće godine, Sarajevo je redalo pobjedu za pobjedom, pa je tako pobjeđujući postalo prvak cipcije Jugoslavije. To je bilo prvi put da jedna ekipa iz Bosne bude prvak Jugoslavije. Kapiten te ekipe je bio Mirsad Fazlagić. Čulo

Špalir dječaka pozdravlja Mirsada Fazlagića u Ulcinju 26. novembra 2023. Arhiv Turističke zajednice Ulcinja

se da Fazlagić nije ni najstariji igrač Sarajeva, niti da je odigrao najviše utakmica, ali je bio kapiten. To je bilo novo, jer su kapiteni ekipa u pravilu bili najstariji ili oni koji su odigrali najviše utakmica. A usred toga pobjedonosnog pohoda ekipe Sarajeva na titulu prvaka, Fazlagić je zaigrao za reprezentaciju Jugoslavije. Trebalo bi, istine radi, reći da je zaigrao opet, ali to znam danas, onda sam čuo prvi put. Zaigrao je protiv SR Njemačke, bio je u bekovskom paru sa JUSUFIJEM. I Jugoslavija je pobijedila Njemačku sa 1:0, golom SKOBLARA. Meni je utakmica ostala u sjećanju najviše po tome što su za Jugoslaviju zajedno igrala dvojica igrača koje je tetak Iljaz nazvao 'agama koji se biju': Fazlijagić i Hasanagić.

U JESEN te godine će Sarajevo zaigrati u Kupu šampiona i Fazlagić će poći stopama Hasanagića od godinu dana ranije: u šesnaestini finala će za protivnika izvući Manchester United. Prva utakmica u Sarajevu će se završiti bez golova, a kapiten Fazlagić će pogoditi stativu engleskog gola. Mi dječaci smo onda drhtali za to Sarajevo, vjerovali smo reporteru Mirku Kamenjaševiću koji je izvještavao kako su sudije oštetile Sarajevo. To je naročito bilo naglašeno za drugu utakmicu, gdje je po svemu sudeći Manchesteru priznat neregularan drugi gol. Taj je dao George Best, a u pobuni Sarajlija zbog priznavanja gola isključen je FAHRUDIN PRLJAČA. Sarajevo je ispalo rezultatom 1:2, i Manchester United se osvetio na Fazlagićevoj ekipi za prošlogodišnji poraz od Hasanagićeve.

U proljeće 1968. Mirsad Fazlagić se ne samo ustalio kao desni bek reprezentacije, nego je određen i za njenog kapitena. Toga proljeća su ga bile pune novine, pune radio stanice i crno-bijeli televizori. Punile su ga se ulice gradova i seoski sokaci. U onom malom komadu Sandžaka koji sam znao i po kojem sam tabanao, nisam znao da se iko zvao Mirsad, a bogme ni Mirsada. Nijedno dijete u školi od pet stotina đaka. A danas je ondje više Mirsada i Mirsada no što je Mustafa, Rustema, Alja i Halila. Po mojem uvjerenju, tu je promjenu donijelo narodno divljenje loptačkom umijeću i gospodstvu čovjeka po imenu Mirsad Fazlagić.

Jugoslavija je pobijedila Francusku rezultatom 5:1, Fazlagić je bio kapiten i OSIMU i DŽAJIĆU i BELINU i PETKOVIĆU. To je bilo 24. aprila, a 5. juna je kapiten Fazlagić u Firenci predvodio Jugoslaviju u polufinalu Kupa evropskih nacija u utakmici protiv svjetskog prvaka po imenu Engleska. To su bile tekme

kad nam je radio bio malo, pa smo ih gledali na televiziji. Svjetske ekonomske sile Francusku i Englesku pobijedila je Jugoslavija loptom. Petoga juna 1968. bio je jedan od najsretnijih dana moga dječastva. Mnogi od nas su toga proljeća pokušavali da vode loptu kao Fazlagić: ruke savijene u laktovima, pogleda naprijed, a ne zaboravljati da se to čini brzinom. Jedanput nam je, dok smo igrali na dva gola u Janačkom polju, lopta otišla u staru crkvicu, pa smo BASIM LJAJIĆ i ja potražili da je uzmemo. MIŠO KALIČANIN, jedan od nas, gledajući nas dvojicu kako grabimo prema vratima crkvice, šeretski je dobacio: 'Hajte Fazlagići, možete sad i spustiti te ruke, nije lopta u igralištu!'

Kad sam se po mrkloj noći 5. juna, nakon gledanja prenosa preko televizije, po mjesecini vraćao kući iz moga velegradića Duge Poljane, neki od kopača rude urana (radili su i po čitavu noć, pričalo se da je uran barut za atomsku bombu i da ga ima u našoj gromadi Koznik) vidjevši me iz naspramne šume na putu pitao me je gdje sam bio do ovako kasno. Išao u Dugu Poljanu da gledam Jugoslaviju, rekao sam. A nevidljivi mi je doviknuo: 'De ne laži, no si išao da kradeš kokoške!' Te je večeri bio ubijen ROBERT F. KENNEDY. Toga se sjećam, ali vijest je bila da je Jugoslavija pobijedila prvaka svijeta.

U narednih pet dana će se Mirsad Fazlagić u našim životima učvrstiti toliko da ga za njihova trajanja niko neće izbaciti. Kao kapiten će predvoditi Jugoslaviju još dva puta: u dvjema finalnim utakmicama protiv Italije u Rimu (igrala se i druga, jer je prva završena neriješeno). To su bili dani kad je u Beogradu bila studentska pobuna. Između dvije finalne utakmice s Italijom, TITO je održao čuveni govor u kojem je, kako se danas rezimira, kazao: studenti su u pravu. Nama, tadašnjim osnovcima, sve je to bilo još daleko. Tetku Iljazu Kalčiniću nije to bilo baš daleko koliko je bilo nama, ali se nije mnogo uzbuđivao. Iljaz, koji je redovno pio, tih dana je rekao: 'Studenti jesu i nijesu u pravu, ali Fazlijagić je u pravu!' Iljaz je bio rijedak čovjek na svijetu po partijskom komunističkom statusu. U piću je znao kazati i koju ostru riječ protiv milicije i komiteta, pa mu je partijska organizacije mjesne zajednice Bijele Vode iz predostrožnosti da ne bi spomenuo još nekoga, izrekla preventivnu mjeru: Drugu Iljazu Kalčiniću se izriče obaveza da ubuduće za vrijeme pije-nja alkoholnih pića, mora uzimati meze! ■

IVAN LOVRENOVIĆ

Ništa se ne postigne deklarativnim osudama zla

Dokle god i onu drugu, 'pogrešnu stranu' ne prihvatim kao svoju, i ne nađem način da se s njom nosim kao osoba, izvan ideoloških zadanosti, ne mogu računati na vlastitu autentičnost. Tu je temelj i bilo kakvoga društveno ozdravljajućega odnosa spram historije

NAKON pozitivnih odjeka prvih čitanja vašeg novog romana 'U sjeni fantoma', i nakon nagrade Ksaver Šandor Gjalski koju ste primili za nj, očekivano su slijedila književno-teorijska raspetljavanja udjela autobiografskog, fikcije i faksije itd. Razlog je i to što ste u dosadašnjem nizu djela na tu istu temu – nestanka vašeg oca, koji je na kraju Drugog svjetskog rata mobiliziran u Hrvatske oružane snage, da bi mu se trag izgubio na tzv. Križnom putu – već kombinirali različite postupke i glasove. No fantomska pojava nestalog oca, kao predložak iz života, zapravo je književni lik od samog početka te drame, tj. njegova nestanka, i otad je više opričan te imaginiran negoli 'realno' egzistentan, pa se dalje nadopisuje u glavi i na papiru, ali je stalno izvjestan samo kao narativna činjenica. S pojmovima 'nestao', 'nestali' susreće se lik sina u romanu dok je bio djetetom, u kući, pa kao učenik u osnovnoj školi, još prije znanja o događajima i sazrele svijesti o sebi i svojim. A onda kasnije, s pitanjima u ratnim, službeno hladnim situacijama: ime i zanimanje majke, ime i zanimanje oca... Na odgovor da ga nema, ide pitanje gdje je, što je s njim, a na to je jedini raspoloživ odgovor: ne zna se, 'nestao u ratu', ili češće u onom bezličnom izrazu: 'nestalo ga'. Ne zna se je li mrtav ili živ. Nestao, nestali – kao službena kategorija. Taj pojam, to je nešto sa čim se živi, što ide uza sam život. Nestao, a živo prisutan. Odsutnost kao prisutnost.

Autobiografsko, ili odnos stvarnog i fiktivnog u književnosti... Čak i u raspravama među kompetentnima, tomu se često prilazi površno, daleko od onoga kako priroda književnosti nalaže. Moje uvjerenje: svaki dobar književni tekst fikcija je, bez obzira na njegovo porijeklo. Ali, to što je fikcija, ne znači

da nije stvarnost, često stvarnija od onoga što konvencionalno mislimo pod pojmom stvarnosti. Autobiografsko u tom pogledu tek je 'sirovina' za izgradnju te nove, književne stvarnosti, te se i samo preobražava u fikcijski sloj teksta.

U jednom ste intervjuu nedavno takvu jednu tezu dopunili riječima da je fikcija u književnosti, 'shvaćena striktno kao čist proizvod tzv. mašte' – precijenjena.

Svakako – a što se tiče ovog romana, kombinirati i nadopunjavati jedno drugim, stvar-

Volio bih kada bi se moglo vidjeti da moja knjiga u svome 'tkanju' slična ono kako je moja baka za našu staru kuću u Varcaru spravljala tzv. ponjave. Nije to bilo nešto fino ni luksuzno. Koristilo je za svakodnevnu upotrebu, ali je i kao proces i kao proizvod čarobno

nosno-dokumentarne elemente fikcijskim, koji onda, kao ferment, i ono prvo preobražavaju u fikcijsko, integrirati sve to u tekst jedinstvenoga tona, bio je veliki rizik i na momente velika muka. Ali književni rezultat s autorovom mukom nema ništa. Ima samo s postignutim oblikom, izrazom i nivoom do kojeg se dotjeralo. Autor ne može o tome suditi, može imati osjećaj manjeg ili većeg zadovoljstva, ali presudno je ono što će čitaoci doživjeti. Jesu li prevladali stvarnosni ili fikcijski elementi, ne znam. Uostalom, mislim da je stvarnost i ono što postoji samo u ljudskom umu. Ako tekst ne funkcionira kao struktura, zaludu objašnjenja. Pretpostavimo situaciju da ovu knjigu uzme u ruke čitalac koji nema pojma o porijeklu njezine građe. Zanimala bi me njegova recepcija, funkcioniranje unutarnjeg života teksta u doživljaju takvoga čitaoca.

Knjiga kao ponjava

Upada u oko da, iako je postmodernistički postupak već davno 'potrošen', čak i prezren, još otkako je postmoderna otišla u svoju krajnje dekadentnu fazu krajem prošlog stoljeća, ovdje autora sve upućuje baš na nju. Pripovjedač je usmjeren na sukob s velikim povijesnim naracijama; silom biografskih i historijskih okolnosti, ostaje usamljen s ulomcima svjedočanstava i dokumenata; suočen je sa zadanim različitim pristupima temi i raznovrsnim porijeklom podataka o njoj?

Nikad mi zapravo nije bio sasvim jasan pojam postmodernizma – da malo pretjeram, rekao bih da o njemu ne znam ništa. No ima nešto drugo, neovisno o tom i drugim 'izmima', što je vjerojatno utjecalo na strukturu ovog romana. Najprije njegova historija, bivajući sama koautorom knjige. Osnovni

poticaj za pisanje začeo se još krajem sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća. Prva poglavlja su objavljena sredinom osamdesetih i ostala su u dobroj mjeri neizmijenjena u ovom izdanju. Sve što se s autorom događalo krajem osamdesetih, u ratu devedesetih i kasnije s uništavanjem i propadanjem izvora, dokumenata, nacrti, rukopisa, s dugogodišnjim egzilom, pa povratkom, sve je to na neki način oblik pozadinskog 'autorstva' ove knjige. A da je sustavno, u mirnom trajanju uspio s početnim planom romana, knjiga bi sigurno bila puno drukčija. Bi li bila postmodernistička ili kakva druga, nemam pojma. Ali, evo još nešto: volio bih kada bi se moglo vidjeti da ona u svome 'tkanju' slična, recimo, na ono kako je moja baka za našu staru kuću u Varcaru spravljala tzv. ponjave (smijeh). Ona bi od starih, iznošenih stvari različitih boja, porijekla, struktura mukotrpno izrezivala tanke trake i motala ih u velika klupka. Onda bi me s tim klupcima slala u nedaleku muslimansku mahalalu kod žene koja je tkala ponjave. Nije to bilo nešto fino ni luksuzno – nikakvi ćilimi ni serdžade, daleko od toga – nego peri-deri. Koristilo je za svakodnevnu upotrebu, za zastiranje podova, da se po tome gazi bez zaziranja. Ali je i kao proces i kao proizvod čarobno, vrhunski estetsko, koje nije 'svjesno sebe', koje nastaje iz utilitarnih potreba.

To slična američkoj tradiciji *patchworka*, mozaičnog pokrivača iz starih tkanina, osim što je tu posrijedi više svjestan postupak, ali ne isključivo, kao što ni s ponjavama ne izostaje faza svjesnog, pretstavljam.

Iako je estetičnost ponjave 'nesvjesna sebe', sigurno je da u tom postupku snažno sudjeluje umijeće i dar izbora, komponiranja, slaganja boja, majstorluk izrade te da ga prati

jak doživljaj – i u žene koja sastavlja klupka, i u one koja tka, ali i kod mnogih među onima što po ponjavama samo gaze i katkad, kao ‘recipijenti’, bace pogled na njih.

Tema knjige, stav prema nestalom i nestalima, tiče se nedovršenog odnosa koji je izmučio onu zemlju, SFR Jugoslaviju, a razdire i ove sad, iz nje nastale, bez ikakve katarzičke perspektive. To je onomad bio u značajnoj mjeri tabuizirani odnos, kad je posrijedi kažnjenička žrtva, što pak ni danas nije riješeno, s kontingentima novih žrtava. Pritom je SFRJ to činila forsirajući univerzalne ‘svijetle ideale’ i u ime moderniteta, dok se sad potiskuje radi partikulariziranja, u konfrontaciji, a etničko-tradicijski legitimirano.

Kad je riječ o Jugoslaviji i o mučnoj temi kažnjeničke žrtve, moralo bi se imati u vidu da je tog tereta bilo u obiteljima među svim socijalnim i etničkim grupacijama ‘od Triglava do Gevgelije’. Volio bih vidjeti produbljene antropološke, sociološke i druge ‘humanističke’ studije o toj dangi pripadanja pogrešnoj strani u svejugoslavenskom spektru. Režim je od toga napravio tabu, uz mnoge zloupotrebe, i bdio nad njim uz drastične posljedice po one koji ga krše. Danas je to drukčije, nećeš u zatvor zbog govora i pisanja, ali tabuiziranje je ostalo, samo je poprimilo nove oblike. U Jugoslaviji jest bilo svijesti o potrebi emancipacije i izlaza iz toga ukletog kruga, ali se nije znalo kako, nego je režim kao način prevladavanja nametnuo šutnju, guranje pod tepih. I represiju. U raspadu zemlje, u onome višku užasa i zla kojim je raspad praćen, pokazalo se na što to izade.

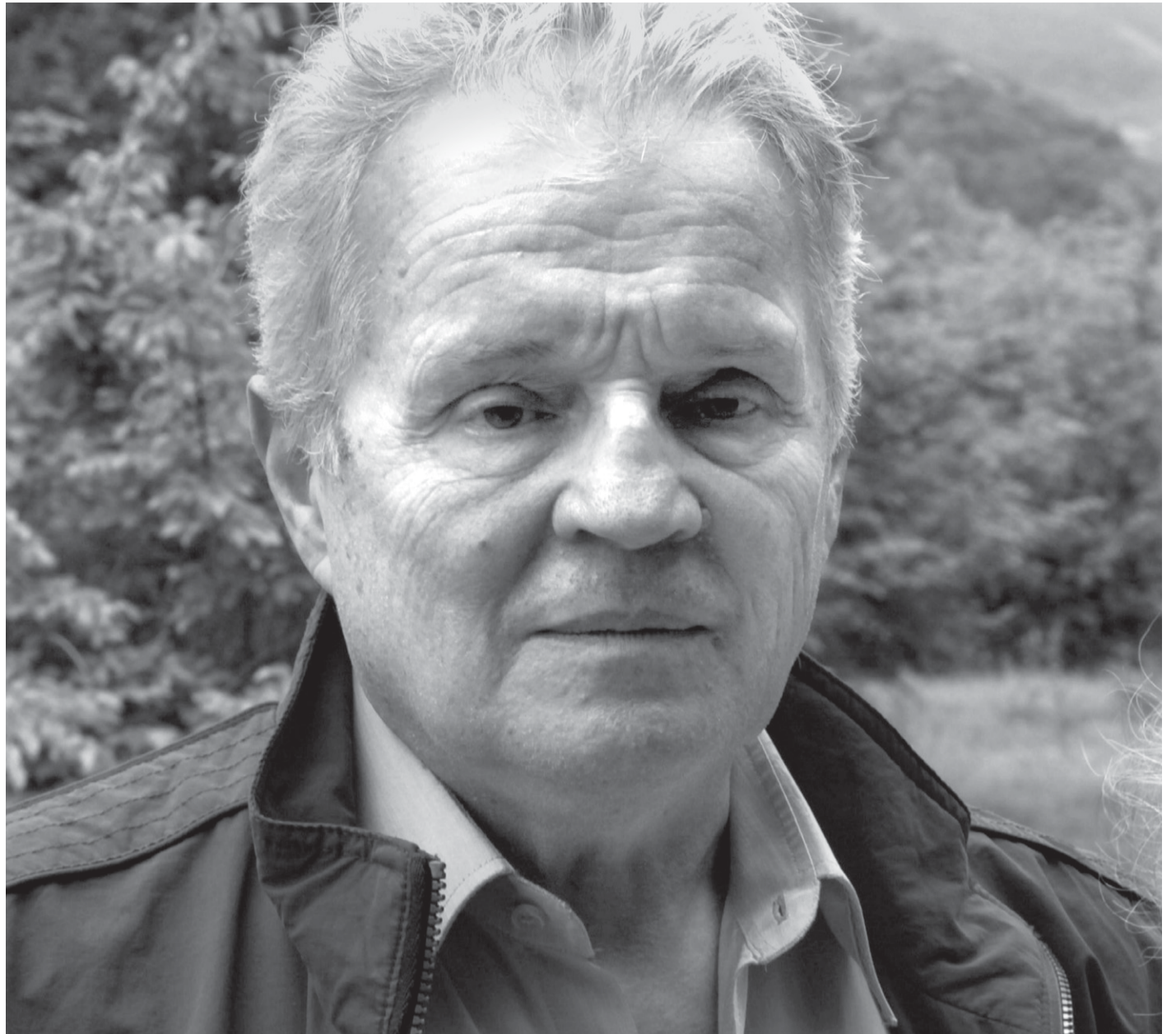
‘Mi-govor’ i ‘mi-mišljenje’

Kazali ste, govoreći o ‘vlastitom kainovskom zlu’, i to da je neophodna ‘velika snaga da ga prihvatimo i osvijestimo kao također svoje’, a ne da ističemo samo ono što nam se sviđa?

Strašne i važne rečenice o tome ispisao je STANKO LASIĆ u ‘Krležologiji’ kada govori o prihvaćanju osobne krivnje i za ono što nije tvoj osobni čin, nego je činjen i u tvoje ime. Nema takvih mnogo u našoj književnoj i uopće intelektualnoj ‘proizvodnji’. Riječ je o tome da se ništa ne postiže deklarativnim osudama zla, deklarativnim svrstavanjem na ‘ispravnu stranu historije’. Dokle god i onu drugu, ‘pogrešnu stranu’ ne prihvatim kao svoju, i ne nađem način da se s njom nosim kao osoba, izvan ideoloških zadanosti, ne mogu računati na vlastitu autentičnost. Tu je temelj i bilo kakvoga društveno ozdravljajućega odnosa spram historije, koja je po mome uvjerenju ionako slijepa, i samo je konstrukt kada joj dodjeljujemo pravu i krivu stranu. Ako nema suočavanja o kakvom govorim, ostajemo zatvoreni u ‘mi-govor’, ‘mi-mišljenje’ iza kojega se sklanjamo. Kategorijom ‘mi’ umrtvljujemo i suspendiramo ono što se starinski zove savjest, moral, čestitost, a suspendiranje opravdavamo višim razlozima. Nema katarze, samo neprekidno pakleno vrzino kolo.

Premda se u onom već spomenutom intervjuu pitate ‘može li narod uopće misliti’, svakako uvijek postoji društvena potreba subjektiviziranja kolektiva, pa i historijski primjeri boljeg, demokratskijeg organiziranja naroda, ali iza kojeg u pravilu neka elita opet preotima sve.

Vrlo sam skeptičan, jer kad promatrate socijalnu i političku historiju našeg svijeta,

vidi se samo slijed slijepih kontingencija, tu i tamo zaodjevenih u pokušaje svjesnog superorganiziranja koje bi vodilo računa o zajedničkim interesima. A onda svaki put iznova – debakl. Sustezem se kad o tome govorim, jer je lako propasti u diskurs povijesnog defetizma. CIORAN, veliki intelektualni zavodnik, odgovara na pitanje o balkanskim narodima: da, da, imaju oni vitalnost, ali je poraz njihova sudbina, a i to je neka vrsta života. Nisu to narodi koji imaju važnu sudbinu, i koji bi igrali neku ulogu u historiji. Da bi neko igrao važnu ulogu potreban je historijski kontinuitet. To su narodi koji

***Eh, Bosna, Bosna...
Zatravljajuća ljepota, fascinantne naslage kultura, kobna historija. Paradoks: kao zajednica i društvo bila je moguća kad je nad njom bio veći krov i daleka vlast; postavši samostalnom državom, k tomu demokratskom, ne zna što bi ni kako bi sa sobom***

nisu glupi, ali idu iz poraza u poraz. I to je njihov napredak. Jer od poraza do poraza ipak se živi, ali postoji nešto što se ne uspijeva postići, nešto se ne dovodi do kraja, riječ je o civilizaciji koja se kreće od neuspjeha do neuspjeha. Slagali se mi sa Cioranom ili ne, evidentna je naša historijska zaglavljenost.

U vezi s onim neriješenim odnosom prema žrtvi, očita je paralela sa još starogrčkim tematiziranjem sličnog problema, konkretno Sofoklovim. Nije slučajno posrijedi ženski lik u središtu, Antigona dakle, koja stoji naspram muške povijesti i prava. Vi ste u centar postavili lik majke, istinske tragične heroine te pripovijesti. U jednom času suprotstavlja joj se sin lično, pripovjedač: okreće se protiv njezina emancipacijskog impulsa, u afektu, dok je inače, generalno, puno oštrij prema slijepoj lojalnosti oca spram svake države koja ga je htjela mobilizirati u vojsku, pogotovo kad se takvim pokazao i u NDH. Važno mi je da ste to izvukli. Rat je u krajnjoj liniji muška stvar, a muški svijet, i svijet muških fantazija, malo je plitak (smijeh). I u dobroj mjeri avanturistički. U tom svijetu, žena, naročito majka, nosi potpuno drukčiju svijest, ona reagira iz temeljnih naloga života, tamo gdje muški ‘princip’ ide protiv života. Samo je iz njega mogao doći poklič: ‘Viva la muerte!’ (‘Živjela smrt!’) Žena-majka zastupa život, služeći se drukčijim sredstvima – u ovome romanu, ljubavlju, vjernošću i vjerom, koja jest i pripadnost instituciji, ali je još više nepresušan unutarnji motiv za obranu života. To je oblik zastupanja života onkraj bilo čega ideološkog. Žrtva žene, majke veća je i teža i od one koju pripisujemo pobijenima. Njihova je prestala, njezina tek nastaje, i to za cijeli život, život sa svakim danom i svakom minutom, u kojoj se

mora odgovarati na zahtjeve života, dok se u glavi i u duši stalno nosi muka, ali i zavjet vjernosti.

Kad već ovako ‘nasilno’ razdvajam planove i motive knjige, ona je povrh svega sva o Bosni, kao i ostale vaše, tek naoko manje intimne. Pripovjedač se na samom početku vraća u nju, ili je vraćen, pa opet prinudno odlazi, pa se ponovno vraća, sve u potrazi za odgovorima, ali u potrazi baš tamo. Bosna ispada ono potisnuto, npr. iz ‘hrvatske’ perspektive koju u ovom romanu predstavljate, deponij trajnoga neriješenog kompleksa.

Eh, Bosna, Bosna... Zakleta vezanost, protiv svakog rezona. Zatravljajuća ljepota, fascinantne naslage kultura, kobna historija. Ni boljih ljudi, ni gorih naroda. Paradoks: kao zajednica i društvo bila je moguća kad nije bila sama, kad je nad njom bio veći krov i daleka vlast; postavši samostalnom državom, k tomu demokratskom, ne zna što bi ni kako bi sa sobom. Nema konzistentan politički identitet. Riječ je o njezinom unutarnjem doživljavanju sebe same, što u političkom smislu i jest odlučujuće. U prvim godinama poslije rata moglo se činiti da je dovršenija, ili da barem ide prema tome. Danas se vidi da je to bila iluzija; dospjelo se u duboku krizu političkoga identiteta. Sve se svodi na nekoliko zasebnih, grupno-identitetnih političkih (auto)percepcija. I ne bi to bio problem, da one nisu uzajamno radikalno isključive s obzirom na poimanje države kao cjeline i ustrojstva. Može li se, hoće li se, kada će se pojaviti politička ideja i ‘ponuda’ koja bi bila prihvatljiva svima u Bosni i Hercegovini kao koliko-toliko harmoničnoj socijalnoj, političkoj i kulturnoj cjelini? Rješenja bez toga ne može biti, to svi znaju, ali to još uvijek ovdje zvuči kao daleka utopija. ■

Revolucija u slikama

Predstavljajući njegovu gotovo zaboravljenu grafičku ostavštinu, izložba Marijana Detonija donosi nova saznanja o radnim procedurama i tehničkom majstorstvu tog stjegonoše procesa politizacije umjetnosti, koji je uvijek birao radikalne političke i umjetničke pozicije

BROJNI muzeji u Hrvatskoj iz niza objektivnih razloga u proteklom dekadama reducirali su otkupe artefakata moderne i suvremene umjetnosti – pa i onih paradigmatičkih. Mjere štednje, male i gotovo nikakve dotacije za nove akvizicije, prioritarna ulaganja u održavanje hladnog pogona i zahtjevni građevinski projekti obnove zgrada nakon potresa u spoju s općom silaznom putanjom ulaganja u kulturnu proizvodnju na europskoj periferiji doveli su brojne institucije pred zid. Novaca za otkupe nema i svi kao da su se pomirili s time. Do novih artefakata dolazi se uglavnom donacijama umjetnika, njihovih nasljednika i dobrih prijatelja. Doduše, takva dobroćinstva su rijetka, a kada se napokon dese, veliki su događaj za hrvatsku kulturu. Tu tezu potvrđuje i nedavno otvorena izložba u zagrebačkoj Galeriji Kranjčar pod nazivom 'Marijan Detoni: Od skice do matrice', čiju kustosku koncepciju potpisuje ANTONIJA DOŠEN, viša kustosica grafičke zbirke Muzeja za umjetnost i obrt.

Na izložbi je predstavljen mali, ali značajan dio grafičke ostavštine socijalno angažiranog slikara i grafičara, člana Udruženja umjetnika Zemlja, umjetnika-partizana

i predstavnika poslijeratne inačice angažiranog realizma – onog socijalističkog – te nekadašnjeg profesora Likovne akademije u Zagrebu i osnivača njezinog Grafičkog odsjeka MARIJANA DETONIJA. Njegovu gotovo zaboravljenu ostavštinu MUO-u su donirale gospođe MILICA PERCL i DAGMAR LÖFFLER-BADŽEK. Naime, njihovom zaslugom s jednog zagrebačkog tavana spašene su drvorezne, linorezne, metalne i kamene matrice – njih 81 – koje su nastale u različitim fazama Detonijevih preokupacija grafikom te sada ispisuju nove stranice povijesti angažiranog modernizma. Zahvaljujući suradniku na ovoj izložbi, izvanrednom profesoru MIRANU ŠABIĆU s Grafičkog odsjeka ALU-a, koji ih je nekoliko mjeseci restaurirao, čistio i testirao kako bi ih pripremio za izradu novotisaka, što opisuje kao 'neprocjenjivo iskustvo', uvid u donirane matrice – tako važne i rijetko sačuvane artefakte u kontekstu grafike – donio je nova saznanja o Detonijevim radnim procedurama, njegovom majstorstvu u pristupu tehnici i načinu razmišljanja pri komponiranju motiva i korištenju alata.

Posebnu dragocjenost donacije predstavljaju linorezne matrice za grafičku mapu 'Ljudi sa Seine' (1934.), koju je povijest umjetnosti ocijenila vrhuncom socijalno anga-

žirane grafike nastale za vrijeme Detonijevog članstva u Udruženja Zemlja, kolektivu umjetnika koji je 1929. godine programatski istupio s namjerom da 'umjetnost iz bjelokosne kule izolacije spusti na dohvata širokih masa'. Grafika je i zbog tehničkih mogućnosti reproduciranja i zbog serijalnosti koja omogućuje razvoj opsežnijih naracija imala potencijal za ostvarenje tako postavljene namjere. Povijest umjetnosti upravo je Detonijevu grafičku mapu s razlogom nazvala 'romanima u slikama' kako bi istaknula prošireno polje njezine medijacije, koje se zahvaljujući programatskom istupu Zemlje po prvi puta u povijesti moderne umjetnosti obraćala i subalternom, nepismenom stanovništvu Kraljevine Jugoslavije. Međutim, mapa 'Ljudi sa Seine' nije samo prvi roman u slikama kojim je Detoni dostigao 'sintezu sadržaja i forme', kako to ističe povjesničar umjetnosti ZDENKO RUS, već i rijedak ikonografski obrazac unutar korpusa zemljaške produkcije posvećen svakodnevici gradskog proletarijata – doduše, onog pariškog – čijem životu Detoni svjedoči tijekom prvog studijskog boravka u vječnoj metropoli. Unutar mape kristaliziraju se tri teme: nezaposlenost, beskućništvo i radnički štrajkovi, a spaja ih mjesto radnje – dokovi Seine. Čini se da je Detoni uz Seinu proveo više vremena proučavajući život na margini društva nego po salonima i muzejskim institucijama studirajući kanon francuske umjetnosti. No prizori s margine nisu nipošto viktimizirajući, a posebnu pažnju Detoni pridaje reprezentiranju organiziranog proletarijata. Famosni list mape pod brojem 14 s prikazom 'marša gladnih' proletera koji iz tzv. Crvenog pojasa, prigradskog prstena oko Pariza, marširaju u centar grada promatraču predstavlja nove protagoniste povijesti. Taj revolucionarni proletarijat, baza Komunističke partije Francuske, u jeku globalne ekonomske krize ranih tridesetih kroz Odbore nezaposlenih organizirao je brojne masovne demonstracije. Jedini je to prikaz organiziranog, pobunjenog kolektiva u zemljaškoj grafici, ako ne brojimo rani, predzemljaški HEGEDUŠIČEV bakropis 'Miting komunista u Novoj Vesi'.

Donaciju iznimnom čine i dvije matrice Detonijevih partizanskih gravura u drvu – nevjerojatno je da su do danas ostale sačuvane – s radikalnim ikonografskim obratom u reprezentaciji žena i ženskog tijela koju je angažiranom modernizmu donio revolucionarni kontekst.

Na izložbi je moguće vidjeti i dio spašene opreme Detonijevog grafičkog ateliera – grafičku prešu i kutiju s alatom za graviranje te matrice rijetko proučavane grafičke mape

List br. 14 iz Detonijevu mape
'Ljudi sa Seine' iz 1934. godine
(Foto: MUO Zagreb/Facebook)

'Tračnice' (1941.), čiju je produkciju, moguće, poremetio Drugi svjetski rat, pa je prvi i jedini put tiskana tek u drugoj polovini pedesetih.

Postav ove male, studiozne izložbe prati logiku doniranih matrica. U njih se udubljuje doslovce mikroskopski, što na svjetlo dana iznosi nova saznanja o materijalnosti grafike i materijalnim uvjetima njezine proizvodnje u razdoblju od sredine tridesetih do ranih pedesetih. Detoni je, naime, poput mnogih drugih zemljaša i agitpropovaca, oskudijevao u osnovnim materijalima za rad te je težio alternativnim, eksperimentalnim načinima proizvodnje. Primjerice, drva trešnje i kruške, koja je najčešće koristio za izradu drvoreza, vrlo popularnog grafičkog medija njemačkog ekspresionizma tijekom dvadesetih, zamjenjuje jeftinijim, predindustrijskim linoleumom. On se, kako pokazuje analiza doniranih matrica, izradio na podlozi od jutenih vreća na koje su se slagali slojevi sušenog lanenog ulja s različitim ispunama poput pluta, što je zbog brzog stvrdnjavanja i lakog pucanja u procesu proizvodnje zahtijevalo nježnu umjetničku ruku. Detoni ju je definitivno imao.

Iako je fascinacija matricom kao artefaktom i njezino detaljno proučavanje u ovom slučaju samorazumljivo, način njezine obrade, pa i prezentacije, zapeo je unutar predkritičkih narativa discipline povijesti umjetnosti i konvencionalnih metoda prezentacije i medijacije umjetničkog djela. Šteta da u postav nije uključena, primjerice, multimedijalna dokumentacija procesa restauracije matrica, ali i perspektive koje će izloženim umjetničkim djelima prići kao društvenoj činjenici. Valja otvoriti pitanje može li se Detonijev tendenciozan pristup likovnosti, njegovo ekspanzivno, brehtovsko shvaćanje angažiranih realizama i avangardno nastojanje brisanja granica između umjetnosti i života danas uopće razmatrati kroz optiku tradicionalne discipline. Detoni je, naime, djelovao unutar kompleksnih društveno-političkih konjunktura – u diktaturi, u revoluciji i u razdoblju formativnog socijalizma koje su obilježile tektonske promjene u kolektivnom shvaćanju uloge umjetnosti u društvu. Bili su to oni 'vrlo neobični trenuci povijesti', da parafraziram britanskog povjesničara umjetnosti T. J. CLARKA, 'u kojem umjetnost i politika nisu mogle izbjeći jedna drugu', neobični trenuci u kojima su se mnogi slagali s tvrdnjom da 'umjetnost ima politički smisao i namjeru'. Detoni je zasigurno bio stjegonoša procesa politizacije umjetnosti birajući uvijek radikalne političke i umjetničke pozicije. Tu povijesnu činjenicu nove historizacije njegovog umjetničkog rada trebaju moći uvažiti. ■

PREPORUKE: MUZIKA

The Replacements:
Tim (Let It Bleed Edition)

(RHINO)

THE Replacements su se tijekom posljednjih dvadesetak godina nametnuli kao ključni utjecaj, svjesni ili nesvjesni, skoro svakom gitarskom bendu s tendencijom pisanja velikih 'malih' pjesma, odnosno spajanja himničnosti, iskrenosti i počesto auto-destruktivne energije. Premda su bili poznati kao energičan, ali izrazito kaotičan živi bend, studijski albumi Replacementsa često su patili od nespretnih produkcijskih zahvata.

Stoga ne čudi niz reizdanja koja bacaju novo svjetlo na stari materijal kao što je bio slučaj s *box setom* 'Dead Man's Pop' iz 2019., koji je predstavio novu verziju njihovog šestog albuma 'Don't Tell A Soul'. Nedavno je sličan tretman doživio njihov četvrti album 'Tim', no ključna razlika je u tome što je 'Don't Tell A Soul' još od originalnog objavljivanja 1989. smatran promašajem, a 'Tim' sadrži neke od njihovih najboljih i najpoznatijih pjesama poput 'Swinging Party', 'Bastards of Young' ili 'Here Comes The Regular'. Ovo reizdanje sadrži novi miks iskusnog inženjera zvuka EDA STASIUMA i zamjenjuje digitalnim *reverbom* i drugim zvukovnim muljem osamdesetih opterećenu verziju TOMMYJA RAMONEA, koji je producirao original. Kritički panegirici stoga ne čude. Pjesme PAULA WESTERBERGA oduvijek su zračile izravnošću i autorefleksijom, a direktniji, snažniji miks samo dodatno produbljuje njihovu opipljivu ljudskost.

Bob Dylan: The Complete Budokan 1978

(Columbia)

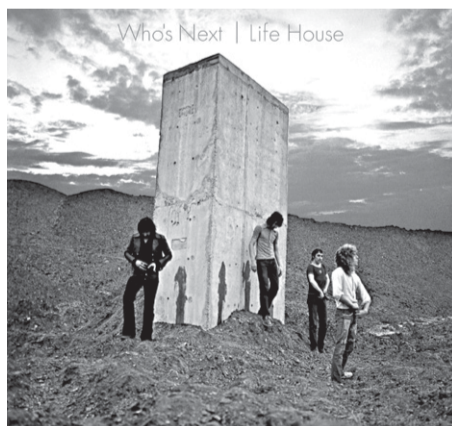
ORIGINALNO izdanje ovog *live* albuma iz 1978. doživjelo je potpuni potop kritike koja ga je proglasila najnižom točkom dotadašnje DYLANOVE karijere. Imajući taj podatak na umu, lako je ovo reizdanje svrstati pod nepotrebni cinično-komercijalni potez kojim se kompletistima izbijaju novci iz džepa pred blagane. No današnja publika i Dylanovi fanovi znaju nešto što kritičari 1978. nisu mogli znati: Dylan radikalno mijenja svoje pjesme u živim izvedbama. Dakako, presedan je postavljen već u šezdesetima, kad je izvršio čuveni prijelaz s akustike na elektriku te slomio srca i mozgove folk publike, no suvremeni kritičari poput STEVENA HYDENA vjerojatno manjeviše precizno tvrde da je upravo originalni album točka u kojoj je Dylan odlučio svoje

klasike pretvoriti u poligon za stilske vježbe. Današnjem slušatelju naviknutom na činjenicu da 'Blowing in the Wind' može imati reggae ritam ili da 'Jokerman' može biti ispučen punkerskom užurbanošću ovaj album ne bi trebao zvučati šokantno. Dapače, može se staviti u jasan kontekst. Nakon nešto intimnije turneje Rolling Thunder Revue, koja je pratila album 'Desire', Dylan je krenuo na svjetsku turneju velikim dijelom i iz financijskih razloga, no očigledno nije štedio na raskošnom jedanaesteročlanom bendu. Aranžmani pjesama su komercijalniji od originala, ali i ukrašeni neobičnim estetskim izborima poput prenaplašenih orgulja i drugih klavijatura te posebno agresivnom upotrebom puhačkih instrumenata. Niz klasika u psihodeličnim, šlampavim soft rock čitanjima predstavljaju Dylana kao još nestabilnijeg blizanca ionako disfunkcionalnih komercijalnih titana tog doba poput The Eagles ili Fleetwood Mac.

The Who: Who's Next / Life House (Super Deluxe)

(UME)

NAJNOVIJE *super deluxe* izdanje kultnog albuma 'Who's Next' ističe se po tome što najsveobuhvatnije do sad hvata obrise zlosretnog projekta iz kojeg je album nastao. Nakon velikog uspjeha rock opere 'Tommy', gitarist i glavni autor benda PETE TOWNSHEND je zamislio još grandiozniji projekt, rock operu 'Lifehouse' čiji je koncept spajao klasične buntovničke rock'n'roll motive i distopijsku priču o virtualnoj stvarnosti. Kad je taj koncept zbog svađe s menadžerom KITOM LAMBERTOM propao, bend je dio već napisanih pjesama objavio kao svoj peti studijski album. 'Who's Next' je možda opsegom manji od 'Tommyja' i zamišljenog nasljednika, no pjesme poput 'Baba O'Riley' i 'Won't Get Fooled Again' spadaju u sam vrh stadionskog rocka ranih sedamdesetih. Upotreba sintesajzera je diskretnija i prilagođenija potrebama pjesama od sličnih zahvata prog rock suvremenika, no ne i manje ambiciozna. The Who

su oduvijek imali potrebu pisati velike tinejdžerske himne, koje su nakon završetka mod faze postajale sve melodramatičnije i epskije. Ovo reizdanje vjerno dokumentira dugi put od kućnih snimki do perfekcionizma studijskih verzija i pokazuje da je za njihov uspjeh od samog koncepta važnija bila Townshendova neosporna autorska vještina i sposobnost da osobne fascinacije pretoči u emocionalno rezonantni pop rock koji i nakon pedeset godina zvuči jednako svježe.

■ Karlo Rafaneli

Autorica knjige 'Ne čekajući inspiraciju: jugoslovenska umetnost između dva svetska rata i revolucionarni društveni pokret'

VIDA KNEŽEVIĆ
Borbe međuratnih levih
umetnika aktuelne su i danas

Vaša knjiga 'Ne čekajući inspiraciju: jugoslovenska umetnost između dva svetska rata i revolucionarni društveni pokret' bit će predstavljena u petak, 22. prosinca u beogradskoj Galeriji ULUS. Predstavite nam je ukratko.

Knjiga govori o turbulentnom međuratnom periodu, naročito o onih nekoliko godina pred sam rat, kada su se zbivanja iz dana u dan ubrzavala. To čini kroz prizmu borbe umetnika i umetnica za bolje uslove rada u tadašnjem umetničkom sistemu, a šire posmatrano kroz borbu protiv nadolazećeg fašizma. Možda još preciznije, ona daje novi pogled na organsku povezanost različitih revolucionarnih pokreta – radničkih, studentskih, ženskih, umetničkih – kojima je politički horizont davala Komunistička partija Jugoslavije te na načine na koje je umetnički levi front kroz koncept *kritičkog realizma* doprinosio toj mukotrpnjoj, ali herojskoj borbi. Čitava ta istorijska epizoda činila mi se neizostavnom u proučavanju kontinuiteta avangardnih umetničkih i političkih praksi koje su jednu od svojih manifestacija imali u partizanskoj umetnosti, a kasnije i u posleratnim jugoslovenskim umetničkim tendencijama.

Kakvu vrstu karike u razumijevanju jugoslovenskog, ali i šireg umjetničkog i međuratnog konteksta nam predstavljaju pojave kojima se bavite?

Pokušala sam da pokažem koliko su tadašnji društveni pokreti, njihove borbe i kolektivne prakse saradnje bile dinamične i snažne. Ta ulančavanja borbi su se prostirala transverzalno, povezujući radnice, seljake, studente, ženski revolucionarni pokret i onaj umetnički u jedinstvenu borbu. Tako imamo umetnike, poput ĐORĐA ANDREJEVIĆA KUNA ili MIRKA KUJAČIĆA, koji izrađuju lična i druga dokumenta za sve veći broj ilegalaca. Ili pak umetnice i radnice u kulturi, poput PAULINE SUDARSKI, BOBE ĐORĐEVIĆ, VERE ČOHADŽIĆ i FANI POLITEO VUČKOVIĆ, koje se uključuju u rad časopisa Žena danas

Foto: Privatna arhiva

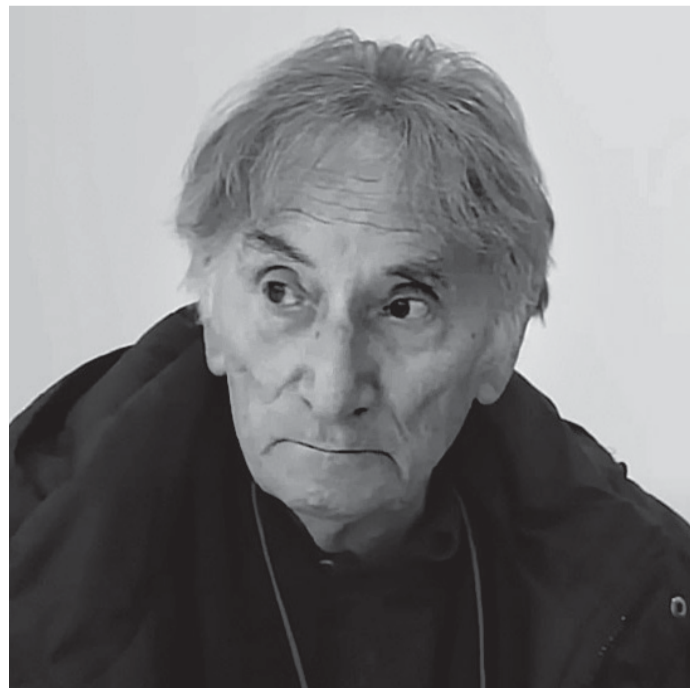
ili pak u sindikalno organizovanje tekstilnih radnica. Organizujući umetnike 'Bojkotaše', inicirajući seriju kontra-izložbi pod nazivom 'Saloni nezavisnih' te preuzimajući tadašnje Udruženje likovnih umetnika, menjali su uslove rada na sceni, naročito u Umetničkom paviljonu 'Cvijeta Zuzorić' na Kalemegdanu.

Jedna od ključnih tema vaše knjige je razvoj novih formi organiziranja na umjetničkoj ljevici. U kojem smislu su one progresivne, a u tom smislu i poučne za današnje organiziranje u kulturi?

Naravno da je nemoguće povući direktne paralele, ali pouke se svakako mogu izvući, poput one da je proizvodne odnose u umetnosti nemoguće menjati bez uključivanja u šire društvene borbe, te da su klasni odnosi unutar sistema umetnosti itekako postojani, kako tada, tako i danas. Takve borbe su ponovo aktuelne danas, kada se događa progresivno organizovanje umetnika i kulturnih radnika i radnica kroz preuzimanje i transformisanje Udruženja likovnih umetnika Srbije, oživljavanje i odbranom paviljona 'Cvijeta Zuzorić' od privatizujućih tendencija te njihovo učestvovanje u borbi za dostojanstven rad u kulturi. Nadam se da će ova knjiga doprineti toj borbi.

■ Lujo Parežanin

KVADRAT

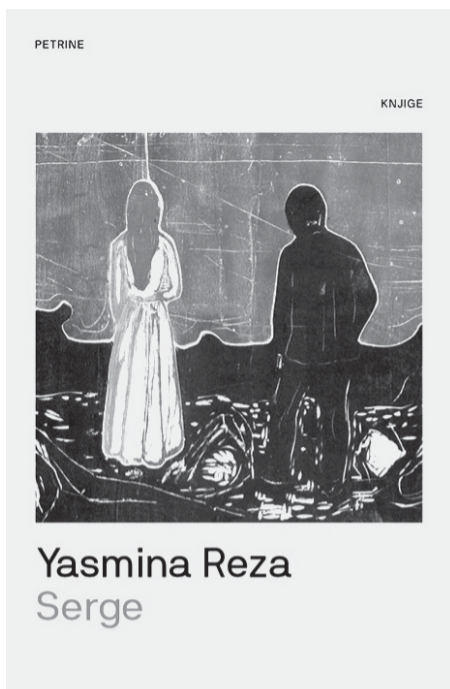

Glasoviti talijanski umjetnik GIOVANNI ANSELMO preminuo je u 90. godini života, izvještavaju međunarodni kulturni mediji. Suvremenu umjetnost obilježio je kao jedna od vodećih ličnosti pokreta *arte povera*, koji je u svoj izričaj integrirao skromnu prirodnu i industrijsku građu, napuštajući elitizam građanske umjetnosti.

■ L.P.

Jedan od predvodnika pokreta *arte povera* (Foto: Triennale Milano/Screenshot)

Yasmina Reza:
Serge,
Virginie Despentes:
Dragi seronjo
i Brigitte Giraud:
Živjeti brzo

Yasmina Reza
Serge

Mali sajam
francuskog romana

PIŠE Dragan Jurak

Komedija à la française

GODINE 2021. i 2022. francuski izdavači Flammarion i Grasset & Fasquelle objavili su tri romana, odnedavno dostupna i u prijevodu: 'Serge' YASMINE REZA (Petrine knjige, prijevod IVANA ŠOJAT), 'Dragi seronjo' VIRGINIE DESPENTES (OceanMore, prijevod VLATKA VALENTIĆ) i 'Živjeti brzo' BRIGITTE GIRAUD (Hena Com, prijevod DUŠKA GERIĆ KOREN). Čitajući ih paralelno, jednu preko druge, jednu kroz drugu, sve tri knjige spajaju se u mali sajam francuskog romana.

Na istim smo ulicama, dišemo isti pariški zrak. Obitelj Popper iz 'Sergea' na groblju je Père Lachaise, a negdje u isto vrijeme sredovječna glumica Rebecca iz 'Dragog seronje' na posuđenom električnom biciklu vozi se duž vanjskog zida groblja i osjeća se kao u nekom sjajnom filmskom kadru. U Parizu je i Brigitte iz 'Živjeti brzo', promatra samu sebe kako prije dva desetljeća iz Lyona dolazi u grad na književnu promociju. Rebeci nude ulogu u kojoj pere posuđe i pegla, uz mlade partnere s kojima se u filmu ne ševi; 'dragi seronja' Oscar kaže da je tražiti od nje da glumi običnu ženu kao da se od tigra traži da glumi hrčka. Istovremeno, Brigitte je u dubokoj reminiscenciji, čini joj se da je prije dvadeset godina zamijenila kuću za obitelj i zbog toga izgubila supruga u motociklističkoj nesreći.

Kako je moguće da se jedna kuća, nekretina u kojoj će obitelj živjeti, zamijeni za samu obitelj? Je li moguće da na početku jednog kompliciranog lanca nesreće stoji upravo ta zamjena? Ljudi često pobrkaju prioritete. Brak i obitelj zamijene sa stjecanjem imovine, opsesijom društvenim statusima, pa ubrzo završe s kućama i automobilima u braku bez smisla i sadržaja. I to je sasvim sigurno nesreća, nesreća koja pogađa brakove i obitelji. Ali može li opsjednutost jednom kućom izazvati prometnu nesreću u središtu Lyona?

Brigitte Giraud (1960.) dobitnica je Goncourta za 2022. godinu. Yasminu Reza (1959.) najviše pamtimo kao dramatičarku i scenaristicu filma 'Bračne svade' u režiji

ROMANA POLANSKOG. Virginie Despentes (1969.) autorica je možda i ključnog francuskog romana dvadeset i prvog stoljeća, 'Vernona Suboteksa'. Oscar, pisac radničkog podrijetla i 'muškarac drugog vremena', pita se kako je optužen za seksualno uznemiravanje. Čini mu se da je napad došao iz neočekivanog kuta. 'Umudrili bismo se pred poreznom upravom, pred ekstremnom dešnicom, crncima, Židovima, Twitterom. Ali pred curama! Nismo znali što bi tu moglo biti opasno', Oscar piše Rebeci. 'Cure su bile vedra strana života. Doista pojma nismo imali da su gnjevne.' Rebecca, 'žena drugog vremena', odgovara mu da je u svemu bilo i previše alkohola, pa nije čudno da se nekih stvari možda ne sjeća.

'Dragi seronjo' transkript je MeToo skandala. Despentes je ispisala taj sinopsis duhovito i provokativno, kako je ispisala i pojavu Isusa u pariškoj DJ zajednici. Epistolarni roman u tri glasa ima četiri, pet, šest strana, uključujući društvene mreže kao veliki patogen ljudskih duša. Reza piše u istom tonu, zaigranom. Odlazak u Auschwitz povod je za obiteljsku tragikomedijsku. Oświęcim je sav u cvijeću, gradonačelnik posvuda sadi cvijeće, 'cvijeće i samo cvijeće', anus svijeta pršti bojama i blista na suncu. Ali ništa ne pomaže, mala obiteljska ekspedicija puca po svim linijama. Po povratku iz Auschwitza, Sergeov brat će kazati: muškarci stareći odlaze u dvije krajnosti, 'neki stvore oklop i postaju čvršći, drugi se otvaraju i tonu u melodramu'.

'Serge', 'Dragi seronjo', 'Živjeti brzo'. Tri ženska romana o muškoj krizi. Krizi sredovječnosti, krizi očinstva, krizi u hetero vezi, toksikomanskoj krizi, krizi melankolije. Je li smrt ostarjelog rockera na Hondi 900 CBR Fireblade isto kriza? Nakon nesreće, Claude postaje vječno prisutan u svojoj odsutnosti. To je njegova uloga u dvadeset i prvom stoljeću. Oscar, Serge i njegov brat Jean, u istoj su ulozi. Živi a odsutni, prisutni u neadekvatnosti. Jednom riječju komedija, *à la française*. Čitati kao zasebne romane, čitati kao cjelinu. Tri iznimna romana povezuju se, čini se, na posve iznimne načine. ■

Napoleon (r: Ridley Scott)

(2023.)

PIŠE Damir Radić

Joaquin Phoenix
kao Napoleon

Prosvjetitelj, a ne zločinac

Djelo zanimljive konceptije, atraktivne režije i moćnog glumačkog para u glavnim ulogama

RAŠOMONSKU strukturu svojeg predzadnjeg filma 'Posljednji dvoboj' RIDLEY SCOTT prilagodio je zahtjevima pokreta MeToo, te umjesto inzistiranja na relativnosti i nepoznatljivosti istine, izdvojio vjerodostojnost ženskog pogleda. No i dvadeset godina ranije Scott je bio 'feministički' režiser – njegove 'Thelma i Louise' slavile su žensku pobunu protiv patrijarhata i težnju k ultimativnoj emancipaciji. Doduše, novija generacija feminističke kritike zamjerila je autoru izjednačavanje ženske slobode i smrti, tj. uskraćivanje uspostavljanja slobode za život. Najnoviji Scottov film 'Napoleon' iznova ne uljepšava stvari: premda je glavni ženski lik supruge naslovnog protagonista jaka žena i premda verbalno ističe svoju ravnopravnost njemu i tvrdi da ga je ona 'stvorila', stvarnost je opovrgava – iako je NAPOLEONOVA erotska fiksacija i jedina žena koju je volio, slabija je u tom odnosu, uskraćene slobode izbora, podrezanih, a izvorno širom raširenih krila (erotske) emancipacije. Ta stvarnost Scottova filma nesumnjivo je vrlo kritička prema patrijarhatu, ali utjecajna struja feminističke kritike – ista ona koja 'Thelma i Louise' prigovara srodan manjak optimističkog (raz)rješenja – bila bi sretnija da je lik JOSEPHINE 'optimističkije' postavljen. No s obzirom na to da se film zove 'Napoleon', a ne 'Napoleon i Josephine', situacija je od početka jasna: odnos slavnog vojskovođe i cara i njegove supruge, koliko god bitan, ipak je 'drugotan'; u prvom planu je sam 'vunderkind' s Korzike, njegov uspon, osvajanje vlasti, veliki vojni pohodi, njegov karakter i psihologija, koliko potonja uopće postoji. Scott i scenarist DAVID SCARPA, naime, zamislili su Napoleona Bonapartea prilično nalik KUBRICKOVOM Barryju Lyndonu iz istoimena filma (nastalog prema THACKERAYEVOM romanu): kao tup, duhovno

prazan lik skromnog porijekla i iz omalovažavane etničke sredine (Lyndon je Irac, a Napoleon Korzikanac), no dobrog instinkta i velike sreće pri uspinjanju po društvenoj ljestvici. Kubrickov film slavan je po snimanju samo s prirodnom rasvjetom, čak i u noćnim prizorima gdje su jedini izvor svjetla bile svijeće, a vele da je i Scott posegnuo za istom praksom u 'Napoleonu'.

Istina je, i njegov film ima nekoliko svjetlom izuzetno kreiranih prizora, međutim koliko god i u visokim veteranskim godinama (86 mu je) bio odličan režiser – ponajprije na vizualno-tehničkom planu, koji mu je uvijek bio *forte* – ne može se mjeriti s genijem američkog kolege. Kubrick je u 'Barryju Lyndonu' dosizao do čiste poezije, astralnosti čak, što je Scottu ostalo nedostupno, a također je, sukladno težnji ka poetskom, bio puno suptilniji u ironiziranju svog protagonista i svijeta koji nastanjuje. Scottova ironija, naime, obilježena je prokarikaturalnošću, što nije nezanimljivo rješenje – štoviše, donosi dozu svježine – ali ipak su stvari na taj način malo previše očite. Veliki glumac JOAQUIN PHOENIX s lakoćom se uklopio u zadanu koncepciju, ali pravi užitek je nastup VANESSE KIRBY. Prije dvije godine bila je nominirana za Oscara za naslovnu ulogu u anglofonom debiju KORNÉLA MUNDRUCZÓA 'Krhotine žene', a ovog puta svrstava se u glavne favoritkinje da ga i osvoji. Ta 35-godišnja engleska kazališna glumica plijeni proživljenošću i sugestivnošću izvedbe, a da je hrabra znamo još od spomenute, za Akademijinu nagradu nominirane role. Ukratko, 'Napoleon' je film zanimljive konceptije, atraktivne režije i moćnog glumačkog para u glavnim ulogama, više nego solidno ostvarenje koje bi bilo simpatičnije da svog protagonista naposljetku, završnim natpisima, nije svelo na masovnog ubojicu, nijednom riječju ne spomenuvši da je on ipak širio plamen prosvjetiteljske revolucije konzervativnom Evropom. ■

TV RAŠETANJE

Dubravkin put

PIŠE Boris Rašeta

Karolina Lisak Vidović posvetila je čak dvije emisije Dubravki Ugrešić, pravilno je svrstavši tamo gdje i pripada: u same vrhove ove skromne književnosti koja s vremena na vrijeme ipak porodi genije i veličine. Kamera je ušla u Dubravkin amsterdamski stan, koji nikad prije nismo vidjeli

Što je klasik? – ‘Lisica’ Dubravka Ugrešić, HRT, 11. prosinca, 20:40

KAROLINA LISAK VIDOVIĆ posvetila je čak dvije emisije DUBRAVKI UGREŠIĆ, pravilno je svrstavši tamo gdje i pripada: u same vrhove ove skromne književnosti koja s vremena na vrijeme ipak porodi genije i veličine. Kamera je ušla u Dubravkin amsterdamski stan, koji nikad prije nismo vidjeli, samo dan prije nego što je prodan. Dvije njene prijateljice, MAJA VODOPIVEC i LIDIJA ZELOVIĆ, u ambijentu u kojem su provele mnoge sretne trenutke, pričale su o književnici koja je s ovoga svijeta otišla eutanazijom. Teško da smo na našim televizijama ikada čuli sličnu priču o nekoj našoj smrti. Radosna sjećanja isprepletala su se u začudnoj snimci s elegičnom pričom o dobrovoljnom odlasku na koji se književnica odlučila zbog teške bolesti. U studijskom razgovoru profesorica stilistike ANERA RYZNAR zaključila je, kao i Karolina Lisak Vidović, da je zadnji roman Dubravke Ugrešić, ‘Lisica’, strukturno remek-djelo i vrhunac opusa književnice od koje teško da smo imali bolju. Pogledajte Što je klasik? na HRTI ako niste stigli u redovnom terminu.

Nulti kadar: Neobični sako, HRT, 11. prosinca, 21:08

IVICA VIDOVIĆ glumi skromnog činovnika koji želi sašiti novo odijelo. Odlazi kod krojača, čudnog, starijeg čovjeka koji ga ispitivački promatra i pomalo ljigavo mu se ulizuje, što kod činovnika izaziva osjećaj neobjašnjive nelagode. Krojač mu uskoro pošalje gotovo odijelo po dostavljaču, ali ne ispostavlja račun. S vremenom se ispostavlja da je odijelo začarano – iz unutarnjeg džepa počne mu curiti novac u neograničenim količinama, što mu mijenja život, ali ne nabolje kako se isprva čini.

Režiser VEDRAN MIHLETIĆ oslonio se kod snimanja ‘Neobičnog sako’ na ‘Ritam zločina’, remek-djelo ZORANA TADIĆA u kojemu je režiser, majstorskim *castingom* (Ivica Vidović, FABIJAN ŠOVAGOVIĆ), sjajnom kamerom GORANA TRBULJAKA i muzikom HRVOJA HEGEDUŠIĆA postigao čudesnu atmosferu, jedinstven primjer hrvatskog filmskog *suspensea*. Taj moćni crno-bijeli film samo zbog zapetljane priče o autorskim pravima nije ekraniziran i u Hollywoodu. I Mihletić je, u ovoj izuzetno uspješnoj drami (‘Neobični sako’ je zapravo njegov diplomski rad na ADU-u), uspio stvoriti uvjerljivu atmosferu. Zlokobni crni mačak, nalik na onoga iz ‘Majstora i Margarite’, misteriozni SVEN LASTA, čovjek

Lidija Zelović i Maja Vodopivec sjećaju se Dubravke Ugrešić (Foto: Screenshot/HRT)

sugestivna glasa i, naravno, Ivica Vidović (koji je narator, kao i u ‘Ritmu zločina’) pokazali su se odličnim rješenjima. U Nultom kadru čuli smo da je kritička recepcija filma, koji je prvi put prikazan 9. travnja 1984., ‘gotovo posve izostala’, kao i da film ‘nije ni do danas valoriziran’. Prema našem mišljenju, riječ je o uspješnom ostvarenju koje funkcionira sjajno i spada u gornji dom hrvatske kinematografije osamdesetih. No ovdje ima i jedna stvar koja politički škripi: pakleni krojač koji činovniku šije odijelo iz kojeg teče rog obilja je Židov, gospodin Stein. Lihvari uzimaju novac, a nepošteno stečen novac proizvodi nesreću i kod onih koji ga otimaju i kod onih kojima je otet. Je li Stein pandan Shylocku iz ‘Mletačkog trgovca’? To valja pripisati DINU BUZZATIJU, talijanskom piscu koji je autor novele ‘Začarani sako’ prema kojoj je film nastao. Zanimarimo li tu okolnost, ‘Neobični sako’ majstorski je rad koji ćete, volite li fantastiku, sa zadovoljstvom pogledati.

RTL Direkt, 12. prosinca, 22:30

MOJMIRA PASTORČIĆ ugostila je čovjeka koji ministre ruši kao glinene golubove, BERISLAVA JELINIĆA. Mirne su duše mogli u telop staviti naslov ‘obadva, obadva su pala’ jer je Nacional srušio najantipatičnijeg ministra u Plenkovićevoj vladi, DAVORA FILIPOVIĆA, a s njime i čovjeka koji je Filipoviću poslužio kao mlinski kamen, specijalnog savjetnika JURICU LOVRINČEVIĆA. Savjetnik je s nekim novinarom telefonom razgovarao o podjeli plijena, državnog novca, ležerno kao da priča o kupovanju grinja na placu. Lova se dijelila po principu ‘pola pije, pola šarcu daje’. ANDREJ PLENKOVIĆ dao je cipelu tandemu Filipović-Lovrinčević samo nekoliko sati nakon objave materijala u Nacionalu – inače su mu za te stvari trebali mjeseci. ‘On je to pravedno napravio jer je pravilno procijenio snagu dokaza koji ukazuju na prvorazrednu, čak i za HDZ-ove standarde, kretensku razinu korupcije’, kazao je glavni urednik Nacionala. Kako je simpatizer Mosta, glavnog neprijatelja HDZ-u (te su dvije stranke braća, kao Kain i Abel) Lovrinčević je postao specijalni

savjetnik ministra Filipovića. No staviti Lisicu u kokošinjac pa se čuditi pokolju, nije baš znak dalekovidnosti i nesmetanog rada moćnih radara.

Dosje Jarak, RTL, 14. prosinca, 21:20

ANDRIJA JARAK epizodom o ubojstvu IVANE HODAK podigao je standarde hrvatske *true crime* dokumentarne produkcije u nebesa. Stvar doslovce izgleda kao igrani film. Kći ZVONIMIRA HODAKA i LJERKE MINTAS HODAK ubijena je u listopadu 2008. godine i to je ubojstvo izazvalo konsternaciju u Hrvatskoj. Nakon njega je TOMISLAV KARAMARKO iz SOA-e prešao u MUP, postavši ministar unutarnjih poslova. Nakon izvjesnog vremena, policija je pronašla ubojicu. Bio je to neki beskućnik, MLADEN ŠLOGAR, čovjek koji je spavao na sjeniku pored Zagreba, pa je dobio nadimak ‘Žila sa sjenika’. Taj je svoje odrobijao i umro, ali je zagonetka ostala: ako je on to i počinio, je li ga na to netko naveo? Zvonimir Hodak bio je odvjetnik generala VLADIMIRA ZAGORCA, čovjeka koji se u ratu besprizorno obogatio, dok je Ivanin dečko bio LJUBO PAVASOVIĆ VISKOVIĆ, odvjetnik HRVOJA PETRAČA, a ta su dvojica bila u gadnom sukobu. VLADIMIR FABER, tadašnji načelnik policije, kazao je da su forenzički dokazi prema kojima je Ivanu Hodak ubio Šlogar nedvojbeni – pištolj, zrno, grickalica za nokte pronađena na mjestu ubojstva, sve je bez trunke sumnje povezano s ubojicom, jedino je motiv tanak – on je na sudu tvrdio da mu Hodak nije pomogao da se vrati na posao s kojeg je izbačen, a Hodak je, tvrdio je, imao tu moć.

Je li to dovoljno da se ubije nečije dijete? Ako ste psihopat, jest. U dokumentarcu smo vidjeli potresne iskaze oca i majke umrle djevojke koji, kao i dobar dio javnosti, do danas nisu otklonili sumnje u službenu verziju. Alternativna verzija koju smo čuli u emisiji, prema kojoj iza svega stoji STIPE MESIĆ, zvuči nevjerovatno. ■

Mrlja bez savjesti

Verglajući svoje bešćutne i 'šokantne' rečenice, Dario Kordić ni najmanje ne odstupa od dominantnog moralnog standarda. Kroz usta osuđenog ratnog zločinca ne kulja privatna, već društvena patologija

str. 2-5

Iscrpan pregled političke hajke na poravnjivke: Kad dođu vrbolika bačka, 4. 6. / GOSIĆE: Svojica Silića vika nije usamljena u društvu, 24. 15. / ANDRIJA: MUPRAKOVIC: Sve su utrošile konkurencije, 20. 13.

Priče o četiri grada

Kako živi narod, pitanje je koje smo postavili uoči ovogodišnje obljetnice 'Oluje'. Reporteri i reporterke Novosti odgovore su potražili u Hrvatskoj Kostajnici, Plaškom, Obrovcu i Donjem Lapcu, mjestima s velikim - nekad i znatno većim - udjelom Srba u stanovništvu. Saznali su kakve se privredne i demografske promjene u njima događaju i kako one utječu na Hrvate, Srbe, doseljenike iz inozemstva, migrante - na sve koji ondje žive ili onuda prolaze

str. 9-13

Podjele oko nedjelje

Stvorio se cijeli pokret otpora zabrani rada dućana nedjeljom, prozvani su HDZ, Crkva, sindikati i veliki trgovci. Oni koje pravednički raspodijeljeni portali nipošto ne zastupaju su, međutim, same radnice i radnici

str. 4-5

Obiteljski almanah

'Evropski kongres obitelji' u Dubrovniku, koji su organizirali Evropski konzervativci i reformisti, a partner im je bila američka Međunarodna organizacija za obitelj, okupio je brojne protivnike pobačaja i prava žena, homofobe, ljubitelje Franca i Putinove korisne idiote. I neka poznata domaća lica

str. 4-5

Petkom na kioscima

www.
portalnovosti.
com/kiosci

Mir, mir, mir do neba

Samo 14 zemalja članica UN-a nije glasalo za rezoluciju kojom se poziva na 'hitno, trajno i održivo humanitarno primirje' i zahtijeva 'nesmetano pružanje osnovnih dobara i usluga' Gazi. Jedna od njih je Hrvatska

str. 5, 10-11, 13

Kinder uje

Prošlotjedna međunarodna akcija razbijanja neonacističke mreže u pet evropskih država navodno je pokrenuta zato što su istražitelji utvrdili postojanje rizika skorog terorističkog napada u Hrvatskoj

str. 4-5

Ispran uzaludnici: Domovinski pokret je mirna na plinski pogon, 8. 9. / Na granici se penja gomila iz dana u dan, 10. 12. / VLADIMIR KRAJČIĆ: Nema pomirenja izvan EU-a, 14. 15.

Slavljenička sorta

Ako je vjerovati premijeru Plenkoviću, za nama je deset godina nevjerovatnog uspjeha u sastavu Evropske unije. No brojni segmenti društva za to su morali platiti popriličnu cijenu prilagodbe

str. 4-6

Gazda vazda

U proteklih desetak godina Pavao Vujnovac narastao je do najmoćnijeg poslovnog čovjeka u Hrvatskoj. Kad preuzme Fortenovu, ukupni godišnji prihodi njegovih tvrtki iznosit će oko petinu hrvatskog BDP-a. Kao i Ivici Todorčić, politika mu je bila od goleme pomoći u postupnom pokoravanju sve većih i većih dijelova hrvatske privrede

str. 2-3

Istražujemo: Domovinski projekt 2014. 5. / Inozemna krize: Migracija traži za potvrdom da nije bila na krivoj strani poravnjivke, 12. 14. / Reportaža iz EU-a: Nadziranje nije 'trampa', 22. 14.

